

Γραφ.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΤΙΓΜΑ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΗ
Αντιμετώπιση του προβλήματος στον Ελληνικό χώρο

Μετέχοντες Σπουδαστές:

Δημακοπούλου, Νικολίτσα
Κυριάκου Στυλιανή

Υπεύθυνη Καθηγήτρια:

κ.α. Αλεξοπούλου Ουρανία

Πτυχιακή Εργασία για την λήψη του πτυχίου στην
Κοινωνική Εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας
της Σχολής Επαγγελμαίων Υγείας και Πρόνοιας του
Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

Πάτρα Ιούνιος 1991

ΑΡΙΘΜΟΣ	646
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	

Επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας:

Δρ. Μουζακίτης Χρήστος

Γαϊτάνη Ρεγγίνα

Αλεξοπούλου Ουρανία

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Ευχαριστούμε πολύ τους: Δρ Μουζακίτη, κα Κασσωτάκη, κα Τζέρμνη, κα Παπαμητροπούλου, κα Παπαγεωργίου, κα Πανταζάκα και το συνάδελφο Χρήστο Γιαννόπουλο, για την βοήθεια που πρόσφεραν στη συγγραφή αυτής της μελέτης.

Ευχαριστούμε επίσης όσους μας βοήθησαν στην αναζήτηση βιβλιογραφικού υλικού, στις βιβλιοθήκες της Νομικής Σχολής Αθηνών, της Βουλής, της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πατρών και στα αρχεία των εφημερίδων και των περιοδικών, καθώς και τους επαγγελματίες που διέθεσαν χρόνο για να απαντήσουν στα ερωτηματολόγια έρευνας.

Τέλος θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κα Σ. Τσουβαλά που δακτυλογράφησε αυτή την μελέτη και την υπεύθυνη καθηγήτρια κα Αλεξοπούλου Ουρανία για την βοήθεια που πρόσφερε στη συγγραφή αυτής της μελέτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι ο εντοπισμός και η αξιολόγηση στοιχείων που πιστοποιούν την έκταση και συχνότητα του προβλήματος στην Ελλάδα, την σοβαρότητά του, τις συνέπειες και την αντιμετώπισή του από επαγγελματίες, νομικές αρχές και υπηρεσίες προστασίας ανηλίκων.

Η έρευνα αυτή έγινε σε επαγγελματίες διαφόρων ειδικοτήτων που εργάζονται σε υπηρεσίες όπου φτάνουν περιστατικά παραβατικότητας ανηλίκων. Για την επίτευξη του σκοπού της μελέτης χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελείται από δύο (2) βασικές ενότητες: η πρώτη αφορά τη συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων που είναι ενδεικτικά της έκτασης του προβλήματος, των παραγόντων, που το προκαλούν και των συνεπειών του, και μέσα από την δεύτερη επιχειρείται η διερεύνηση του κατά πόσο οι επαγγελματίες που ασχολούνται με αυτά τα περιστατικά έχουν κοινές απόψεις πάνω στο θέμα της θεραπευτικής παρέμβασης στη χώρα μας.

Όπως προέκυψε από τα ευρήματα της έρευνας το πρόβλημα στην Ελλάδα θεωρείται αρκετά σοβαρό αν και είναι πολύ πιθανό να υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό περιστατικών που δεν αποκαλύπονται. Τα στοιχεία που αφορούν τους παράγοντες που συμβάλλουν στο στιγματισμό του ανηλίκου παραβάτη και τις

συνέπειες του στιγματισμού πάνω στον ίδιο τον ανήλικο, δεν διαφέρουν σημαντικά από τα στοιχεία που δίνονται στις βιβλιογραφικές αναφορές. Ο παραβατικός ανήλικος βιώνει πιο έντονα την κοινωνική απόρριψη όταν το κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειάς του είναι χαμηλό και η πιο σημαντική

συνέπεια του στιγματισμού, όσον αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, είναι η υποτροπή και όσον αφορά την ψυχολογία του, είναι η εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

Αναφορικά με τις απόψεις των επαγγελματιών για τον κοινωνικό στιγματισμό των ανηλίκων παραβατών και για το χειρισμό αυτών των περιστατικών, φαίνεται ότι υπάρχει ένας βαθμός διαφωνίας μεταξύ τους. Σχεδόν στο σύνολό τους οι επαγγελματίες θεωρούσαν ότι η αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος στην Ελλάδα είναι ανεπαρκής και έγινε μια σειρά προτάσεως απ' αυτούς, ανάλογα με τον τομέα που ο καθένας θεωρούσε ελλειπή.

Τέλος στη μελέτη αυτή γίνονται ορισμένες εισηγήσεις με βάση τις ελλείψεις που εντοπίστηκαν μέσα από την έρευνα.

Πίνακας Υπολογισμών

	Σελίδα
Πίνακας 1: Ηλικία των επαγγελματιών	115
Πίνακας 2: Φύλο των επαγγελματιών	116
Πίνακας 3: Ειδικότητα των επαγγελματιών	117
Πίνακας 4: Χρόνια άσκησης του επαγγέλματος από τους ειδικούς	73
Πίνακας 5: Μορφωτικό επίπεδο των επαγγελμα- τιών	118
Πίνακας 6: Ειδική εκπαίδευση των επαγγελμα- τιών πάνω στο θέμα του κοινωνι- κού στίγματος	75
Πίνακας 7: Διαστάσεις του προβλήματος του κοινωνικού στίγματος του ανηλί- κου παραβάτη	119
~~Πίνακας 8: Ορισμός του κοινωνικού στίγματος του ανηλίκου παραβάτη~~	~~120~~
Πίνακας 9: Συχνότητα του προβλήματος	121
Πίνακας 10: Γνώμη των ειδικών για το αν το	

στίγμα βιώνεται στον ίδιο βαθμό έντασης σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας.	122
Πίνακας 11: Τομείς κοινωνικής δραστηριότητας όπου το στίγμα βιώνεται πιο έντονα	123
Πίνακας 12: Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του στίγματος	78
Πίνακας 13: Γνώμη των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι στίγματος στο οικογενειακό περιβάλλον	124
Πίνακας 14: Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του στίγματος μέσα στην οικογένεια	125
Πίνακας 15: Μορφωτικό επίπεδο γονέων που στιγματίζουν τον ανήλικο	126
Πίνακας 16: Γνώμη των ειδικών για το αν το κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειας συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στιγματισμού από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας	127

Πίνακας 17: Κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας όπου το στίγμα εμφανίζεται εντονότερο	128
Πίνακας 18: Γνώμη των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι στίγματος στο χώρο του σχολείου	129
Πίνακας 19: Τρόποι εκδήλωσης του στίγματος στο σχολικό περιβάλλον	130
Πίνακας 20: Γνώμη των ειδικών για το αν ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπεύθυνους του σχολείου διαφέρει σε ένταση ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειας	131
Πίνακας 21: Κοινωνικό-οικονομικό status της οικογένειας του παραβατικού ανηλίκου που στιγματίζεται εντονότερα από τους υπευθύνους του σχολείου	132
Πίνακας 22: Γνώμη των ειδικών για το αν εκδηλώνεται ή όχι το στίγμα στον εργασιακό χώρο	133
Πίνακας 23: Απορρόφηση του ανηλίκου παραβάτη στην αγορά εργασίας	134

- Πίνακας 24: Απόψεις των ειδικών για το αν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν ή όχι στο στιγματισμό του ανήλικου παραβάτη 135
- Πίνακας 25: Τα αποτελέσματα του τρόπου παρουσίασης της παραβατικότητας ανηλίκων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης 136
- Πίνακας 26: Απόψεις των επαγγελματιών για τον τρόπο παρουσίασης των περιστατικών ανηλικών παραβατών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης 137
- Πίνακας 27: Απόψεις των ειδικών για το αν η αστυνομία συμβάλλει ή όχι στο στιγματισμό του ανήλικου παραβάτη 138
- Πίνακας 28: Τρόπος συμβολής της αστυνομίας στο στιγματισμό του ανήλικου 139
- Πίνακας 29: Γνώμη των ειδικών για το αν το κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειας του ανήλικου παραβάτη συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στίγματος από τον κοινωνικό περίγυρο 140
- Πίνακας 30: Κοινωνικό - οικονομικό status της

οικογένειας του ανήλικου που εμφα- νίζεται πιο έντονα το στίγμα από τον κοινωνικό περίγυρο	141
Πίνακας 31: Επιπτώσεις του στιγματισμού πάνω στον ίδιο τον ανήλικο όσον αφορά το ευρύτε- ρο κοινωνικό περιβάλλον	85
Πίνακας 32: Ψυχολογικές επιπτώσεις του στιγματι- σμού πάνω στον ίδιο τον ανήλικο	87
Πίνακας 33: Απόψεις των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι θεραπευτικής παρέμβασης	89
Πίνακας 34: Απόψεις των ειδικών για την επάρκεια ή όχι των προγραμμάτων θεραπευτικής παρέμβασης	142
Πίνακας 35: Γνώμη των ειδικών για την επάρκεια ή όχι της ισχύουσας νομοθεσίας	143
Πίνακας 36: Τρόποι πρόληψης του φαινομένου σύμ- φωνα με τους επαγγελματίες	144
Πίνακας 37: Αποτελεσματικότητα του κάθε επαγ- γελματικού κλάδου στο χειρισμό πε- ριπτώσεων παραβατικών ανηλίκων	145

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
Περίληψη μελέτης	II
Αναγνώριση	I
Πίνακας Υπολογισμών	IV
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Το πρόβλημα	2
Σκοπός της μελέτης	3
Ορισμοί	4
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ	
ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΘΕΜΑ	8
A. Εκτίση και συχνότητα του προβλήματος	9
Αιτιολογία	11
Θεωρητικές προσεγγίσεις	12
Παράγοντες που διαμορφώνουν το στίγμα	15
Συνέπειες	25
<hr/>	
B. Φαινομενολογία	27
Ο ρόλος των κοινωνικών φορέων στη δημιουργία και διαίωνιση του στίγματος	33

	Σελίδα
Γ. Νομοθετικές ρυθμίσεις	38
Ελληνικές νομοθετικές ρυθμίσεις	39
Ιστορική αναδρομή του θεσμού της αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων μέσω της δικαστικής οδού σε αλλοδαπές χώρες & στην Ελλάδα	47
Αλλοδαπές νομοθετικές ρυθμίσεις	49
Συγκριτική θεώρηση των νομοθεσιών	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	64
Είδος έρευνας	64
Σκοπός έρευνας	64
Ερωτήσεις	65
Δειγματοληψία	66
Γενικότερο Πλαίσιο για την μελέτη	69
Περιορισμοί της έρευνας	69
Τρόπος ανάλυσης των στοιχείων	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	71
--------------------------	----

Ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων	91
--------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

99

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

114

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

146

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

150

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

187

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Εισαγωγή

Η διαρκής αύξηση της εγκληματικότητας στις μέρες μας είναι μια πραγματικότητα. Μια πραγματικότητα στη διαμόρφωση της οποίας συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό ανήλικα άτομα.

Εξετάζοντας τη δεκαετία 1974-1983 διαπιστώνουμε μια σημαντική αύξηση της εγκληματικότητας ανηλικών ατόμων ηλικίας 13-17 ετών. Συγκεκριμένα ξεκινώντας από το 1974 ο αριθμός των ανηλικών παραβατών ανερχόταν στους 5.507, ενώ το 1983 - με σταδιακή αύξηση κάθε χρόνο - ο αριθμός έφτασε τους 13.588. Σημειώθηκε δηλαδή αύξηση του αριθμού των ανηλικών παραβατών της τάξης του 9,5% (Κ. Σπινέλλη 1988, σελίδα 439).

Πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι σημειώθηκε μία επίσης σημαντική αύξηση της εγκληματικότητας ανηλικών από το 1984 έως σήμερα.

Αξίζει να αναφερθεί ότι τα δεδομένα των στατιστικών ερευνών αφορούν τον αριθμό των ανηλικών παραβατών που η υπόθεσή τους φτάνει για εκδίκηση σε κάποιο από τα δικαστήρια ανηλικών.

Ωστόσο, οι όροι έγκλημα - εγκληματικότητα είναι σαφώς αρνητικά φορτισμένοι, εφ' όσον χρησιμοποιούνται για περιγραφή πράξεων μη κοινωνικά αποδεκτών. Αλλά και ο όρος εγκληματίας υποδηλώνει την κοινωνική αποστροφή στο πρόσωπο που διέπραξε το έγκλημα, μια αποστροφή που υψώνει τείχη ανάμεσα στο συγκεκριμένο πρόσωπο και το κοινωνικό σύνολο.

Κι οι συνέπειες της κοινωνικής αποστροφής (στίγμα) για κάθε ανήλικο παραβάτη του ποινικού νόμου είναι δυσάρεστες, πόσο

μάλλον όταν πρόκειται για ανήλικα άτομα, όπου η ιδιορρυθμία της ηλικίας τους και των αναγκών της απαιτεί ειδική αντιμετώπιση.

Η μελέτη αυτή επικεντρώνεται στο θέμα του στιγματισμού των ανηλικών παραβατών από το κοινωνικό σύνολο.

Το πρόβλημα

Το πρόβλημα της εγκληματικότητας ανηλικών άρχισε ν' αναγνωρίζεται και ν' αποδεικνύεται η σοβαρότητά του μέσα από μελέτες και έρευνες κυρίως σε χώρες του εξωτερικού. Οι έρευνες αυτές παρουσιάζουν στατιστικά στοιχεία που αφορούν τη συχνότητα της εγκληματικότητας, την έκταση της, το φύλο και την ηλικία των ανηλικών.

Ωστόσο, είναι πολύ λίγοι οι ερευνητές που ασχολήθηκαν με την διαδικασία του στιγματισμού του ανήλικου παραβάτη έστω κι αν αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα υποτροπής του.

Πιο συγκεκριμένα η Κ. Σπινέλλη σε άρθρο της στην "Ελευθεροτυπία", στις 13.2.90 επισημαίνει την αποτυχία του σωφρονιστικού ιδεώδους και την ανάγκη εγκατάλειψής του, αφού το 71% των κρατουμένων υποτροπίασε, δηλαδή δε "σωφρονίστηκε" τελικά.

Οι σύγχρονες τάσεις δίνουν βάρος στην επανένταξη του ατόμου (δε σκοπεύουν σε παρεμβάσεις στην προσωπικότητα του κρατουμένου) και στη δίκαιη αποκατάστασή του (δηλαδή να είναι δίκαια η ποινή, να δίνεται η δυνατότητα επιλογής στο άτομο του τρόπου έκτισης της ποινής και να είναι ανώδυνη η μεταχείρισή του).

Πώς όμως είναι δυνατή η ομαλή κοινωνική επανένταξη του ανήλικου από τη στιγμή που το στίγμα ή αλλιώς η επικόλληση της

"ετικέτας" στο πρόσωπό του είναι διαδικασία αναπόφευκτη για τον ίδιο;

Από την στιγμή που η "πράξη" γίνεται γνωστή στην Αστυνομία, ο ανήλικος αρχίζει να βιώνει την κοινωνική αποστροφή.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κατορθώνουν μέσα από στερεότυπες φράσεις και χαρακτηρισμούς να βάλουν το πρώτο θεμέλιο στην επικόλληση της "ετικέτας". Τίτλοι όπως "Δύο νεαροί τσιγγάνοι φονιάδες για 6.000 δραχμές", (Ελευθεροτυπία - 1.3.90) και εκφράσεις όπως "σεσημασμένο κλεφτρόνι", "πρεζόνι", κ.λ.π., προδικάζουν το μέλλον του ανήλικου, επηρεάζοντας φυσικά την κοινή γνώμη, πριν ακόμη επιληφθεί για την υπόθεση η δικαιοσύνη.

Και φυσικά ο ανήλικος βιώνει πιο έντονα το στίγμα όταν το δικαστήριο αποφανθεί για την ενοχή του. Μπαίνει ακούσια σε μία διαδικασία - κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά το πέρας της ποινής του - όπου αντιμετωπίζεται με καχυποψία και απόρριψη από το οικογενειακό, συγγενικό, φιλικό, σχολικό ή εργασιακό του περιβάλλον.

Πρέπει να τονισθεί ότι για τον Ελλαδικό χώρο δεν υπάρχουν συγκεκριμένες έρευνες που να έχουν ασχοληθεί μ' αυτό καθαυτό το πρόβλημα του στίγματος, παρόλο που, κατά καιρούς, έχει θιχτεί η σοβαρότητα του από ειδικούς ή εμπειρογνώμονες.

Σκοπός

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι ο εντοπισμός και η αξιολόγηση στοιχείων που πιστοποιούν την έκταση και συχνότητα του προβλήματος στην Ελλάδα, τη σοβαρότητά του, τις συνέπειες

και την αντιμετώπισή του από επαγγελματίες, νομικές αρχές και υπηρεσίες προστασίας ανηλίκων.

Ιδιαίτεροι στόχοι της μελέτης αυτής είναι:

- α.- Η συλλογή συγκεκριμένων στοιχείων που δείχνουν μια άποψη της έκτασης του προβλήματος στην Ελλάδα.
- β.- Ανεύρεση και καθορισμός των υπηρεσιών που επιλαμβάνονται των υποθέσεων των ανηλίκων παραβατών.
- γ.- Διευρεύνηση του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονται αυτά τα περιστατικά.
- δ.- Συγκέντρωση των απόψεων των ειδικών πάνω στους παράγοντες που προκαλούν τον στιγματισμό και στις επιπτώσεις που αυτός έχει στους ανήλικους.
- ε.- Διερεύνηση των μεθόδων παρέμβασης από επαγγελματίες για την αποφυγή ή άμβλυση του στιγματισμού.
- στ.- Συγκέντρωση των απόψεων των ειδικών για το τι θα μπορούσε να γίνει για την αλλαγή στάσεων του κοινωνικού συνόλου απέναντι στους νεαρούς παραβάτες.

Ορισμοί

Στην εργασία αυτή θα χρησιμοποιηθεί ένας εκτεταμένος αριθμός όρων σχετικών με το θέμα του στιγματισμού των ανηλίκων παραβατών.

Συγκεκριμένα οι όροι αυτοί αναφέρονται στο τι είναι στιγματισμός, ανήλικος, έγκλημα, παραβατικότητα, δίκαιο, κοινωνική επανένταξη.

Στην εργασία αυτή ο όρος "κοινωνικό στίγμα" αναφέρεται στην επικόλληση της ετικέτας σε κάθε ανήλικο παραβάτη του νόμου

και στις συνακόλουθες συνέπειες της στην μετέπειτα κοινωνική του ζωή.

Κατά συνέπεια υιοθετείται ο ορισμός που δίνει ο Αθ. Παπαχρίστου (1988, σελίδα 396), σύμφωνα με τον οποίο "η κοινωνική αποστροφή στο πρόσωπο του εγκληματία επενεργεί τελικά πάνω στον ίδιο, που έχοντας εκτίσει την ποινή του, διαπιστώνει στο ίδιο το πετσί του τις συνέπειες της κοινωνικής απόρριψης. Από κει και πέρα η υποτροπή είναι συνήθως η αναπόφευκτη κατάληξη της τραυματικής αυτής εμπειρίας".

Παραπλήσιος είναι και ο ορισμός που δίδει ο Ηλίας Δασκαλάκης (1985, σελίδα 461) σύμφωνα με τον οποίο "στιγματισμός είναι η διαδικασία εγκαθίδρυσης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας. Με την επιβολή του στίγματος του εγκληματία σε κάποιον, αυτός εκπίπτει όλων των κοινωνικών ρόλων που του αναγνωρίζονταν μέχρι τότε και αποκτά ένα και μοναδικό, το ρόλο του εγκληματία".

Ο Frank Tannenbaum (1938), χωρίς να διαφοροποιείται κατά πολύ από τους δύο προηγούμενους ορισμούς, αναφέρει: "η διαδικασία της δημιουργίας του εγκληματία, είναι μια διαδικασία προσάρτησης ετικέτας, προκαθορισμού, αυτοπροσδιορισμού, απομόνωσης, περιγραφής, έμφασης, δημιουργίας συνείδησης και αυτεπίγνωσης, που γίνεται ένας τρόπος διέγερσης, προτροπής, έμφασης και πρόκλησης αυτών ακριβώς των χαρακτηριστικών για τα οποία παραπονιόμαστε".

Ο όρος "ανήλικοι" αναφέρεται σε άτομα ηλικίας 13-17 ετών.

Για τον Έλληνα νομοθέτη (Κ. Σπινέλλη, 1986, σελίδα 436) η ανηλικότητα περιλαμβάνει τις ηλικίες 7-17. Τα άτομα 7-12 ετών θεωρούνται "παιδιά", εκείνα που είναι 13-17 "έφηβοι" και 18-21

"μετέφηβοι". Το πρόβλημα των παραβάσεων των ανηλίκων αρχίζει συνήθως με το πέρασμα στην εφηβεία. Αλλωστε εκτός από αυτόν τον ουσιαστικό λόγο υπάρχει κι ένας τυπικός: Στις περισσότερες χώρες τα δικαστήρια επιλαμβάνονται των υποθέσεων των ανηλίκων στην ηλικία των 14 ετών περίπου.

Το άρθρο 121 του Ποινικού Κώδικα ορίζει τους ανήλικους άτομα που διατρέχουν το 7ο έτος της ηλικίας τους έως το 17ο έτος συμπληρωμένο. Από αυτούς όσοι έχουν ηλικία έως το 12ο έτος τους συμπληρωμένο ονομάζονται "παιδιά" και οι υπόλοιποι "έφηβοι".

Στη μελέτη αυτή για τον όρο "έγκλημα" υιοθετείται ο ορισμός που δίνει ο Χ. Ρώμας (1984, σελίδα 89), σύμφωνα με τον οποίο "έγκλημα είναι η παράβαση του γραπτού ή άγραφου νόμου. Από νομική άποψη είναι η άδικη πράξη ή παράλειψη, που καταλογίζεται σε κάποιον και που τιμωρείται από τον ποινικό νόμο. Ωστόσο στην εξειδίκευση της έννοιας βρίσκει κανείς σημαντικές διαφορές, γιατί οι νομοθεσίες των κρατών διαφέρουν ως προς τις πράξεις που χαρακτηρίζουν εγκληματικές".

Πάντως ορισμένα κοινά στοιχεία, διεθνώς αποδεκτά, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για το χαρακτηρισμό μιας πράξης ως εγκληματικής. Αυτά είναι: α.- Η συμπεριφορά ατόμου ή ομάδας ατόμων, που είναι συνήθως κοινωνικά επιβλαβής και ηθικά αποκρουστική και β.- η συμπεριφορά εκείνη που έχει τόσο πολύ εκτραπεί από το ορθό, ώστε η επανόρθωσή της να μην μπορεί ν' ανατεθεί σε ιδιώτες, αλλά στην πολιτεία.

Κατά τον Δ. Καρμακόλια (1986, σελίδα 13) "έγκλημα θεωρείται η πράξη εκείνη που παραβιάζει κάποιο γραπτό νόμο",

ενώ κατά τον Durkheim (1904) "έγκλημα είναι κάθε πράξη που έρχεται σε σύγκρουση με καταστάσεις δυνατές και ορισμένες".

Όπως αναφέρει η Κ. Σπινέλλη (1986, σελίδα 436), ο όρος "παράβαση" ή "παραβατικότητα" χρησιμοποιείται για να δηλωθούν συγκρούσεις στο ατομικό ή κοινωνικό επίπεδο με ποινικές ή αστυνομικές διατάξεις.

Στη μελέτη αυτή ο όρος "παραβατικότητα" αναφέρεται σε κάθε εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς που εμπίπτει στα όρια του ποινικού νόμου (Φρατζεσκάκης, 1987, σελίδα 18).

"Δίκαιο" κατά τον Χ. Ρώμα (1984, σελίδα 81) "είναι σύνολο κανόνων που θεσπίζονται και επιβάλλονται αναγκαστικά για να ρυθμίσουν την κοινωνική συμβίωση".

Στη μελέτη αυτή όμως υιοθετείται ο όρος "Δίκαιο Ανηλίκων", τον οποίο οι Κ. Σπινέλλη και Αγ. Τρωϊάννου ορίζουν ως εξής: "είναι ένα σύνολο κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και την προστασία των ανηλίκων αλλά και της κοινωνίας γενικότερα, στο μέτρο που η διατήρηση και εξέλιξή τους συναρτάται με την διαφύλαξη των νεωτέρων μελών της".

Ο όρος "κοινωνική επανένταξη" αναφέρεται στην καθ' όλα ομαλή ενσωμάτωση του ανήλικου παραβάτη - με το πέρας έκτισης της ποινής του - στο κοινωνικό σύνολο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΠΑΝΩ
ΣΤΟ ΘΕΜΑ

Στο κεφάλαιο αυτό, σύμφωνα με το σκοπό της έρευνας, επιχειρείται ο εντοπισμός και η αξιολόγηση στοιχείων που πιστοποιούν την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος στην Ελλάδα μ' όλες τις συνακόλουθες συνέπειές του.

Γίνεται μια αναφορά σε άρθρα που κατά καιρούς έχουν γραφτεί στον ημερήσιο τύπο.

Ας σημειωθεί ότι συγκεκριμένες έρευνες πάνω στο πρόβλημα του στιγματισμού αυτό καθαυτό δεν υπάρχουν τόσο για τον ελλαδικό όσο και για τον διεθνή χώρο. Γι αυτό το λόγο σ' αυτό το κεφάλαιο θα συμπεριληφθούν άρθρα μέσα από τα οποία διαπιστώνεται έμμεσα ο στιγματισμός του ανηλικού παραβάτη.

Η όλη ελληνική βιβλιογραφική κάλυψη του θέματος περιορίζεται σε ορισμένα υποκεφάλαια βιβλίων ή σε σύντομα σε έκταση άρθρα σε αστυνομικά, νομικά και κοινωνιολογικά περιοδικά.

Το κεφάλαιο χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

Στην πρώτη ενότητα γίνεται αναφορά των στοιχείων που πιστοποιούν την έκταση και συχνότητα του προβλήματος στον ελλαδικό χώρο, καθώς και των αιτιολογικών παραγόντων που προκαλούν το στίγμα (αιτιολογία).

Στην δεύτερη ενότητα αναφέρονται θεωρητικές απόψεις Ελλήνων και ξένων εμπειρογνομόνων που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς πάνω στο πρόβλημα του στιγματισμού.

Τέλος στην τρίτη ενότητα αναλύονται οι παράγοντες που διαμορφώνουν το στίγμα και οι συνέπειες του πάνω στο "στιγματισμένο" ανήλικο.

A. Έκταση και συχνότητα του προβλήματος

Η ύπαρξη δημοσιεύσεων στον ημερήσιο τύπο που βασίζεται σε αναφορές συγκεκριμένων περιστατικών είναι ενδεικτική της έκτασης και συχνότητας του προβλήματος του στιγματισμού των ανηλικών παραβατών.

Χαρακτηριστικά η εφημερίδα "Τα Νέα" στο φύλλο της 4.1.79 αναφέρει: "Δύο ανήλικοι κακοποιοί χτύπησαν την πόρτα διαμερίσματος στην Αμφιάλη και μόλις μπήκαν έσπρωξαν βίαια την ιδιοκτήτρια, την έδεσαν, την φύμωσαν, την κακοποίησαν και της έκλεψαν 100 λίρες χρυσές, 60.000 δρχ. και χρυσαφικά αξίας 80.000 δρχ."

Ένα άλλο χαρακτηριστικό άρθρο αναφέρεται στην "Ακρόπολη" στο φύλλο της 10.12.78: "Νέος 16 χρονών που ήταν στη φυλακή επειδή είχε μαχαιρώσει 2 άτομα σκότωσε μόλις αποφυλακίστηκε οδηγό ταξί στην Ελευσίνα με 4 μαχαιριές στην κοιλιά και την καρδιά".

Τα "Νέα" σε άρθρο τους στις 14.4.81 αναφέρουν: "Βξαρθρώθηκε από το ΙΓ Παράρτημα Ασφαλείας Αμφιάλης 4μελής σπείρα από 2 αγόρια 15 χρονών, ένα 14 χρονών κι ένα κορίτσι 13 χρονών με επικεφαλής της σπείρας τη 40χρονη μητέρα των δύο τελευταίων που κρατούσε και τα κλοπιμαία από μαγαζιά και περίπτερα".

Το σημείο στο οποίο θέλουμε να δοθεί έμφαση μέσω αυτών των άρθρων δεν είναι η σοβαρότητα της πράξης του ανηλίκου ή ο βαθμός της συνέπειάς της στα εκάστοτε θύματα - χωρίς να παραγνωρίζουμε βέβαια τη σημαντικότητά του - αλλά (σύμφωνα με το σκοπό της μελέτης) εκείνο που θέλουμε να τονισθεί μέσα σ' αυτή την εργασία είναι ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνονται τα πρότυπα του ανηλίκου παραβάτη και δημιουργούνται τα ανάλογα στερεότυπα.

Ο στιγματισμός του ανηλίκου παραβάτη είναι μία διαδικασία που η διαπίστωσή της έγινε από πολύ παλιά. Με την διαφορά όμως ότι διαχρονικά (και φτάνοντας στην δεκαετία μας) η διαδικασία αυτή γίνεται περισσότερο σκληρή και απάνθρωπη. Και ο Τύπος παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της κατάστασης. Οι υπεύθυνοι ενός άρθρου προσπαθούν να είναι περισσότερο παραστατικοί χρησιμοποιώντας σκληρό και πολλές φορές ανάρμοστο για τον ανήλικο λεξιλόγιο (κακοποιός, φονιάς, κλέφτης, δραπέτης) και δημοσιεύοντας το όνομα, τη φωτογραφία ή και το ιστορικό της οικογένειάς του.

Πιο πρόσφατο παράδειγμα η δημοσίευση της εφημερίδας "Ελευθεροτυπία" στο φύλλο της 9.1.90 με τίτλο: "Σε σωφρονιστήριο ανηλίκων ο 14χρονος που σκότωσε για τα χαρτιά", όπου αναφέρεται το ονοματεπώνυμο του ανηλίκου καθώς και στοιχεία που φανερώνουν την οικογενειακή του κατάσταση.

Η Κ. Σπινέλλη σε συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα "Καθημερινή" στις 20.5.90 ανέφερε ότι από τη στιγμή που θα εμπλακεί ο ανήλικος στα γρανάζια της ποινικής δικαιοσύνης δύσκολα απεγκλωβίζεται. Μια ομάδα επιστημόνων μάλιστα υποστηρίζει ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι κατά πολύ

αποτέλεσμα εμπλοκής στην ποινική δικαιοσύνη. Η στερητική της ελευθερίας ποινή, σύμφωνα μ' αυτή την άποψη, ούτε σωφρονίζει, ούτε αναμορφώνει εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις. Αντίθετα, στιγματίζει, εξαθλιώνει και οδηγεί σε νέες εγκληματικές δραστηριότητες. Και γι αυτό το λόγο, υποστηρίζεται ότι η φυλάκιση πρέπει να αποτελεί την τελευταία επιλογή του δικαστή.

Ερχόμενοι στην ελληνική πραγματικότητα είναι γνωστή η ακαταλληλότητα των κτιριακών εγκαταστάσεων των σωφρονιστικών καταστημάτων. Επίσης η απουσία συστηματικού και σωστού κοινωνικοθεραπευτικού προγράμματος για τους τροφίμους, η οποία να πλαισιώνει την ήδη προσφερόμενη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Σύγχρονη κατεύθυνση αποτελεί η προσπάθεια αποφυγής εγκλεισμού σε ίδρυμα, δηλαδή "αποϊδρυματοποίησης" και ανάπτυξης νέων τρόπων εξωιδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων που παραβαίνουν τους νόμους.

Αιτιολογία

"... Όσο ο "διαφορετικός" ζει τη "διαφορά" του σιωπηλά, κλεισμένος στο γκέτο, όλα πάνε καλά, και όλοι αισθάνονται αυτοϊκανοποίηση από την ανοχή που παραχωρούν. Από την στιγμή όμως που θα πει έστω και μια λέξη πάνω στην εμπειρία του σα "διαφορετικός", το λιντσάρισμα αρχίζει να οργανώνεται...."

Πιέρ Πάολο Παζολίνι (1979)

Στο κεφάλαιο αυτό θ' αναφερθούν οι παράγοντες που προκαλούν το στίγμα (αιτιολογικοί παράγοντες).

Σε κάθε κοινωνία και σε κάθε κοινωνική ομάδα υπάρχουν κανόνες που ρυθμίζουν την συμπεριφορά και την οποιαδήποτε

εκδήλωση των ατόμων. Το πρόσωπο που αγνοεί και παραβαίνει τους κανόνες, μιας κοινωνίας ή μιας ομάδας, με τη θέλησή του ή όχι είναι παρεκκλίνον. Η έννοια της παρεκκλίσεως περιέχει μια ηθική έννοια κι αναφέρεται στην άρνηση ή ανικανότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας να συμμορφωθεί με τους ηθικούς κανόνες που επικρατούν σε μια κοινωνία. Δεν είναι λοιπόν η πράξη αυτή καθαυτή που δημιουργεί την παρέκκλιση. Οτι χαρακτηρίζεται σαν παρέκκλιση είναι αποτέλεσμα των αξιών που υπάρχουν σε μια κοινωνία για το ποιές πράξεις είναι σωστές και παραδεκτές.

Μπορούμε έτσι να χαρακτηρίσουμε κοινωνική παρέκκλιση τη συμπεριφορά, η οποία παραβιάζει θεσμοποιημένες προσδοκίες, δηλαδή προσδοκίες που είναι κοινά αναγνωρισμένες σαν θεμιτά μέσα στο κοινωνικό σύστημα.

Στη βάση κάθε συστήματος κοινωνικού ελέγχου υπάρχει ένα σύνολο κοινωνικών κανόνων που θεωρούνται επιτρεπτοί, δηλαδή κανόνες την εφαρμογή των οποίων θα εμποδίσει η εφαρμογή του κοινωνικού ελέγχου. Το περιεχόμενο και ο χαρακτήρας αυτής της ζώνης επιτρεπτής συμπεριφοράς διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία. Παντού υπάρχει το είδος κοινωνικής συμπεριφοράς που θεωρείται "φυσιολογικό". Οποιαδήποτε κι αν είναι τα όρια μέσα στα οποία η "φυσιολογικότητα" τοποθετείται, θα υπάρχει ένα ορισμένο σημείο πέρα από το οποίο ένα άτομο δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς η συμπεριφορά του να τοποθετηθεί έξω από τα όρια του "φυσιολογικού" (παραδεκτού) και το άτομο να θεωρηθεί παρεκκλίνον.

θεωρητικές προσεγγίσεις

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διάφορες θεωρίες του στιγματισμού. Βάση των θεωριών αυτών είναι πως οι παρούσες κοινωνικές ομάδες, δημιουργούν την παραβατικότητα α) με την θέσπιση κανόνων των οποίων η παράβαση ανάγεται σε παραβατική συμπεριφορά και β) με την εφαρμογή αυτών των κανόνων σε ορισμένους ανθρώπους που στιγματίζονται ως αποδιοπομπαίοι.

Σύμφωνα με τον H. Becker (1963) "Παρέκκλιση δεν είναι μία ιδιότητα της πράξης που διαπράττει το πρόσωπο αλλά μάλλον μία συνέπεια της εφαρμογής από άλλους των κανόνων και κυρώσεων σ' ένα παραβάτη. Ο παρεκκλίνων είναι κάποιος στον οποίο εφαρμόστηκε επιτυχώς αυτή η ετικέτα: παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι η συμπεριφορά που οι άνθρωποι έτσι ετικετάρουν".

Σύμφωνα με τον Tannenbaum (1938, σελ. 19) "η διαδικασία της δημιουργίας ενός εγκληματία είναι μία διαδικασία αναρτήσεως επάνω του του κατάλληλου διακριτικού χαρακτηρισμού ως εγκληματία, αναγνώρισής του, προσδιορισμού του, περιγραφής του, διαχωρισμού του από τους νομοταγείς πολίτες, δημιουργίας σ' αυτόν της συνείδησης ότι είναι εγκληματίας, σε τελευταία ανάλυση είναι ένας τρόπος υποκινήσεως, υποβολής, εμφάσεως και επικολλήσεως εκείνων ακριβώς των χαρακτηριστικών για τα οποία του αποδίδεται η μομφή".

Ο Αθ. Παπαχρίστου (1988, σελ. 396) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι "οι απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων, η συχνά απάνθρωπη κι εκδικητική συμπεριφορά των αρμοδίων για την φύλαξη τους οργάνων, η δυσπιστία στις δυνατότητες κοινωνικής επανένταξής τους δεν είναι τελικά παρά συμπτώματα του γενικότερου φαινομένου που συνίσταται στην αποστροφή προς τον

έγκλειστο, εσεί καταδικασμένο, να φέρει το στίγμα του εγκληματία.

Κατά τον Η. Δασκαλάκη (1985, σελ. 146) "στιγματισμός είναι η διαδικασία εγκαθίδρυσης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας. Με την επιβολή του στίγματος του εγκληματία σε κάποιον, αυτός εκπίπτει όλων των κοινωνικών ρόλων που του αναγνωρίζονταν μέχρι τότε κι αποκτά έναν και μοναδικό το ρόλο του εγκληματία".

Τέλος, όπως αναφέρει η Κ. Σπινέλλη στο άρθρο της "Ανήλικοι Εγκληματίες ή Νεαροί Παραβάτες" (1985, σελ. 7) εφόσον δεν χαρακτηριστεί ως εγκληματίας ο ανήλικος τελετουργικά και δημόσια η αντίδραση ή αποδοκιμασία του κοινού είναι ήπια, η κοινή γνώμη εφησυχάζει. Από την στιγμή όμως που η συμπεριφορά του ανηλίκου χαρακτηριστεί από ένα θεσμό (το ποινικό δίκαιο, την εκπαίδευση, την οικογένεια) ως εγκληματική, το κοινό (ο δάσκαλος, ο γονέας, ο εργοδότης, οι συμμαθητές, οι σύντροφοι ή και οι ξένοι) δεν εξεγείρεται μεν στην κυριολεξία - όταν πρόκειται για εξελιγμένη κοινωνία - αρχίζει όμως ν' αντιμετωπίζει τον ανήλικο με σκεπτικισμό ή και με άρνηση σαν να επρόκειτο για ένα ώριμο και αμετανόητο εγκληματία. Από την στιγμή δηλαδή που θ' αναγνωρισθεί με κάποιο τελετουργικό τρόπο η συμπεριφορά του ανηλίκου ως εγκληματική επικολλάται σ' αυτόν η ετικέτα "εγκληματίας" και τότε παύει αυτός να υφίσταται ως προς ένα μέρος της προσωπικότητάς του τουλάχιστον. Είναι σαν ν' αυτοκτονεί εκείνο το τμήμα του εαυτού του που μπορεί να συμμορφωθεί με τις κοινωνικές και ηθικές επιταγές κι απομένει εκείνο το τμήμα το οποίο πλέον θεωρεί τον εαυτό του εγκληματικό. Επακόλουθο αυτής της ταύτισης με το εγκληματικό πρότυπο είναι η βαθμιαία μεταβολή του συστήματος αξιών του και

η παραδοχή των αντικοινωνικών αξιών, η αναζήτηση και δημιουργία εγκληματικών συναναστροφών, η συμμετοχή σ' εγκληματικές ενέργειες κ.λ.π.

Παράγοντες που διαμορφώνουν το στίγμα

Είναι πλέον αναμφισβήτητο ότι στις μέρες μας πολλοί ανήλικοι, για λόγους που δεν αφορούν αυτή τη μελέτη, φτάνουν στα όρια του νόμου και περνούν την πόρτα του δικαστηρίου ανηλίκων. Από αυτή τη στιγμή και μετά ο κοινωνικός περίγυρος, η οικογένεια αλλά και ο ευρύτερος χώρος εκδηλώνεται απέναντι στον ανήλικο ενεργοποιώντας ένα ολόκληρο "οπλοστάσιο".

Δε γίνεται εδώ αναφορά στην ποινική νομοθεσία αλλά στον κοινωνικό έλεγχο που συνήθως είναι ιδιαίτερα αυστηρός. Ήδη έχουμε αυτό που λέμε στιγματισμό: δηλαδή ενδεχόμενη αποβολή από το σχολείο ή και αποκλεισμό ίσως από την αγορά εργασίας. Αυτός ο στιγματισμός, η απομάκρυνση από το σχολείο, η δυσμένεια της οικογένειας, η δυσκολία στην αγορά εργασίας, αρχίζουν να δημιουργούν στο νέο σημαντικές δυσκολίες επιστροφής στην προηγούμενη ζωή του.

Συνήθως αυτή η αντιμετώπιση καλύπτεται από μία φιλοσοφία προστατευτισμού του κοινωνικού συνόλου από τον ανήλικο παραβάτη, με συνέπεια ο τελευταίος να οδηγείται σχεδόν πάντα σε πράξεις το ίδιο ή περισσότερο αξιόποινες από την πρώτη. Αν αντίθετα στην πρώτη παρανομία, η αντίδραση δεν είναι το ίδιο στιγματιστική αλλά υπάρχει ένας βαθμός ανοχής, αυτό σημαίνει ότι θα διατηρηθούν κάποιοι κοινωνικοί δεσμοί με το σπίτι. Θα έχει για το λόγο αυτό ο ανήλικος ένα βαθμό αυτοδυναμίας, θα

έχει κάποια περίθαλψη στην οικογένειά του και βέβαια τη δυνατότητα της επιστροφής στις προηγούμενες συνθήκες.

Αναφορικά με τους παράγοντες που οδηγούν στη δημιουργία του στίγματος, ας αναφερθεί ότι τα στοιχεία που παραθέτονται παρακάτω προέρχονται από προσωπικές συνεντεύξεις με εμπειρογνώμονες και επαγγελματίες που έχουν ασχοληθεί με το θέμα της νεανικής παραβατικότητας (κοινωνικοί λειτουργοί σωφρονιστικών καταστημάτων και φορέων, εγκληματολόγοι, επιμελητές ανηλικων, αστυνομικοί), λόγω του ότι η βιβλιογραφική κάλυψη του θέματος ήταν από ελάχιστη έως ανύπαρκτη.

1. Οικογένεια

Σαυτό το σημείο οι απόψεις διίστανται. Έτσι:

- α. Άλλοι υποστηρίζουν ότι ο ανήλικος δεν βιώνει τις συνέπειες του στιγματισμού.
- β. Άλλοι συσχετίζουν την ύπαρξη ή μη του στιγματισμού με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας, ενώ
- γ. άλλοι, επικαλούμενοι την εμπειρία τους υποστηρίζουν ότι το κοινωνικό στίγμα στην οικογένεια υπάρχει αναμφισβήτητα.

Αναφορικά με την πρώτη άποψη, το οικογενειακό περιβάλλον δε στιγματίζει ποτέ κάποιο μέλος του αλλά βρίσκεται σε διαρκή ετοιμότητα να συγχωρέσει οποιαδήποτε πράξη, όσο αξιόποινη κι αν είναι. Στους υποστηρικτές αυτής της άποψης κυριαρχούσε το σκεπτικό ότι οι γονείς σχεδόν πάντα αποδέχονται τις πράξεις των παιδιών τους. Θεώρησαν ότι ακόμη και μετά την έκτιση της ποινής του ανηλικού σε κάποιο σωφρονιστικό κατάστημα, οι γονείς συνεχίζουν ν' αντιμετωπίζουν το παιδί τους όπως και πριν, χωρίς να του εκπέμπουν μηνύματα απόρριψης.

Όσον αφορά την δεύτερη άποψη, οι υποστηρικτές της θεώρησαν ότι στην περίπτωση που η οικογένεια είναι χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, ο στιγματισμός βιώνεται από τον ανήλικο, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο έντονα, με τη διαφορά ότι δεν υπάρχει επίγνωση ούτε της έννοιας, ούτε της ύπαρξης αλλά ούτε και των συνεπειών του. Η συγκεκριμένη άποψη φαίνεται να συμφωνεί μ' εκείνη των Glueck (Φαρσεδάκης, 1986, σελ 56), ο οποίος σε έρευνά τους διαπίστωσαν ότι το σύνολο των οικογενειών των παραβατικών ανηλίκων είναι χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου κι εμφανίζουν παρόμοια συμπεριφορά. Πιο συγκεκριμένα κατέληξαν στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Το οικογενειακό περιβάλλον των γονέων των παραβατικών ανηλίκων εμφάνιζε μεγαλύτερο ποσοστό πνευματικής καθυστέρησης, συναισθηματικών διαταραχών, αλκοολισμού κι εγκληματικότητας.
- Υπήρχαν περισσότερες ασυμφωνίες και συγκρούσεις μεταξύ των γονέων.
- Οι πατέρες δεν επέβλεπαν κατάλληλα τα παιδιά τους και ήταν πιο απληροφόρητοι σχετικά με τις δραστηριότητες των παραβατικών παιδιών τους.
- Οι πατέρες εμφάνιζαν έλλειψη ζεστασιάς, συμπάθειας και στοργής απέναντι στα παιδιά τους και τ' αγόρια δε θεωρούσαν τον πατέρα ως κάποιον από τον οποίο θα έπρεπε να βοηθούνται.
- Ο πίνακας των σχέσεων μητέρας - αγοριών δεν ήταν τόσο συνεπής όσο εκείνος πατέρα - αγοριού. Ορισμένες μητέρες

παραβατικών ανηλίκων ήταν υπερπροστατευτικές, ενώ άλλες ήταν αδιάφορες κι απορριπτικές.

- Η γενική εικόνα που προκύπτει, είναι πως το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατικών ανηλίκων ήταν αρνητικό. Σημειώνεται ιδιαίτερα η έλλειψη οικογενειακών συνθηκών σταθερότητας, ασφάλειας, κύρους, πειθαρχίας και της αναγκαίας για την ανάπτυξή τους παιδευτικής και στοργικής ατμόσφαιρας.

Αντίθετα στην περίπτωση που η οικογένεια είναι υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, ο ανήλικος αντιμετωπίζεται περισσότερο θετικά και το στίγμα - αν υπάρχει - είναι λιγότερο έντονο και γίνονται προσπάθειες εκμηδένισής του.

Αναφορικά τώρα με την τρίτη άποψη οι υποστηρικτές θεώρησαν ότι το στίγμα υπάρχει μέσα στην οικογένεια και μάλιστα πολύ έντονα. Ακόμη κι όταν οι ίδιοι οι γονείς δεν παραδέχονται ότι στιγματίζουν το παιδί τους, η όλη τους συμπεριφορά δείχνει να είναι μια συμπεριφορά καθ' όλα απορριπτική. Πολύ επιτυχής ήταν ο συσχετισμός που αναφέρθηκε από κάποιον επαγγελματία, ανάμεσα σ' έναν ανήλικο παραβάτη κι σ' ένα άτομο με ειδικές ανάγκες. Και στις δύο περιπτώσεις η οικογένεια εκδηλώνει απορριπτική συμπεριφορά, προσπαθώντας ταυτόχρονα ν' αποκρύψει το γεγονός από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

2. Σχολείο

Φαίνεται δυστυχώς ότι και το σχολείο δεν απέχει από τη στιγματιστική λειτουργία όλων των υπολοίπων κοινωνικών υπηρεσιών - φορέων που ασχολούνται με τη νεανική ηλικία.

Αν και εκφράστηκε η άποψη ότι ο ανήλικος δε βιώνει το στίγμα στα πλαίσια του σχολείου, λόγω της καλής συνεργασίας με το προσωπικό των υπηρεσιών που ασχολούνται μαζί του (π.χ. Ε.Π.Α.), ωστόσο επειδή η συντριπτική πλειοψηφία των ειδικών υποστήριξε ότι η διαδικασία του στιγματισμού υπάρχει και στο σχολικό περιβάλλον και μάλιστα πολύ έντονη, συμπεραίνουμε την ύπαρξή της και στο χώρο αυτό σαν κάτι δεδομένο.

Τα προβλήματα δεν φαίνεται να είναι πολλά, όσο η πράξη μένει μακριά από το φως της δημοσιότητας. Από τη στιγμή όμως που γνωστοποιείται, ο στιγματισμός αρχίζει να εκδηλώνεται μέσω της συμπεριφοράς των καθηγητών, οι οποίοι διαφοροποιούν αμέσως τη στάση τους, των συμμαθητών που τον απομονώνουν απορρίπτοντάς τον από κάθε είδους ομαδική εκδήλωση και της έντονης αγωνίας των γονιών των υπολοίπων παιδιών μήπως παρασυρθούν από τη συνύπαρξή τους στον ίδιο χώρο μ' ένα παραβάτη.

Το πιο λυπηρό βέβαια είναι ότι διαπιστώνεται πολύ συχνά το φαινόμενο της αποβολής από το σχολείο με την πρόφαση ότι το παιδί χρειάζεται αλλαγή περιβάλλοντος. Αξίζει ν' αναφερθεί - όπως υποστηρίχθηκε από κάποιον επαγγελματία - ότι σ'αυτή την περίπτωση εκδηλώνεται ένα ακόμη στίγμα της ελληνικής κοινωνίας, εκείνο του χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Γιατί οι αποβολές που σημειώνονται αφορούν συχνότερα παιδιά που ανήκουν σε οικογένειες τέτοιου επιπέδου και σπάνια παιδιά που ανήκουν σε οικογένειες με υψηλό κοινωνικό status.

---

3. Εργασία

Είναι το μοναδικό σημείο, στο οποίο οι απόψεις δεν δίστανται. Όλοι οι ειδικοί συμφωνούν ότι στην αγορά εργασίας, ο παραβατικός νέος βιώνει έντονα την απόρριψη.

Είναι η μοναδική περίπτωση που ο ανήλικος αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει το "κίτρινο χαρτί" του, να κάνει χρήση της "ετικέτας" εναντίον του εαυτού του και να διαπιστώσει το σοβαρό αντίκτυπό του στην κοινωνική του ζωή. Με την επίδειξη του χαρτιού βγαίνει στην επιφάνεια η καχυποψία, η δυσαρέσκεια και η απορριπτική στάση του εργοδότη. Αυτόματα όλες οι πόρτες για ομαλή κοινωνική επανένταξη κλείνουν.

Η προσφορά εργασίας είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις ο άνεργος με "κίτρινο χαρτί" μπορεί να βρει εργασία· όταν ο εργοδότης είναι συγγενικό πρόσωπο, ή απασχολούσε τον ανήλικο στη δουλειά του και παλιότερα.

Ακόμη και η ίδια η πολιτεία που θέλει να λέει ότι φροντίζει για την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων αυτών, στην ουσία υποθάλλει τη δημιουργία και διαίωνιση του στίγματος.

Τα προγράμματα που κατά καιρούς έχει προσπαθήσει να εφαρμόσει μέσω του Ο.Α.Ε.Δ., έχουν ναυαγήσει λόγω έλλειψης εθελοντών εργοδοτών που προθυμοποιούνται να δώσουν εργασία σε παραβατικούς νέους. Αλλά ακόμη κι αυτή η προσπάθεια στην ουσία είναι στιγματιστική γιατί περιλαμβάνει στα προγράμματα μόνο εργοδότες που διατηρούν ιδιωτικές επιχειρήσεις αποκλείοντας έτσι τις θέσεις στο Δημόσιο Τομέα. Κι επιπλέον, με την χορήγηση

στους εργοδότες αυτούς ενός ποσοστού 80% από το μισθό του ανηλίκου, αυτόματα τον κατηγοριοποιεί και του προσδίδει την ετικέτα του διαφορετικού, του αδύναμου που χρειάζεται την κρατική μέριμνα.

4. Μέσα μαζικής ενημέρωσης

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης παίζουν αναμφισβήτητα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και διάδοση του εγκληματικού στερεότυπου, καθώς και στη διαμόρφωση της κοινωνικής συνείδησης. Η πλατειά κοινωνική μάζα διαμορφώνει την άποψη της για την έκταση της εγκληματικότητας και την προσωπικότητα του εγκληματία μέσω των μηνυμάτων που της διοχετεύουν η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και κυρίως ο τύπος.

Το γλωσσικό ύφος και οι ονοματολογικές διατυπώσεις που χρησιμοποιούν οι ειδησεογράφοι για την ενημέρωση του κοινού αναφορικά με αρνητικά γεγονότα, είναι συναισθηματικά φορτισμένα και λέξεις όπως "δράκος", "ανώμαλος", "τρελός", "ανθρώπινο τέρας" γράφονται χωρίς περίσκεψη, δραματοποιούν την πραγματικότητα, οξύνουν την εχθρότητα και προκαλούν έντονη αποστροφή προς το εγκληματικό στερεότυπο.

Ο νόμος απαγορεύει τη δημοσιοποίηση στοιχείων που αφορούν την προσωπική - ιδιωτική ζωή των ανήλικων δραστών όπως όνομα, πατρώνυμο, φωτογραφία, οικογενειακό ιστορικό. Ωστόσο καθημερινά - κυρίως μέσω του τύπου - ο νόμος καταστρατηγείται και τέτοια στοιχεία βλέπουν το φως της δημοσιότητας (παραδείγματα αναφέρονται στην εισαγωγή της μελέτης). Αυτός είναι ο λεγόμενος "κίτρινος τύπος".

Σύμφωνα με τον κ. Νεράντζη (1985, σελ. 80-81) "σε πολλές χώρες τ' αρνητικά γεγονότα θεωρούνται μερικά στοιχεία της καθημερινότητας και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις θετικές ενέργειες, που εξυψώνουν το μορφωτικό επίπεδο του αναγνωστικού κοινού. Στην Ευρώπη εγκληματικές ενέργειες που δεν αφορούν

δημόσια πρόσωπα καταλαμβάνουν ελάχιστο χώρο στην καθημερινή ειδησεογραφία και συνήθως δημοσιεύονται στις εσωτερικές σελίδες των εφημερίδων. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η πλειοψηφία του Αγγλικού Τύπου". Αντίθετα στην Ελλάδα εγκληματικές ενέργειες αποτελούν πρωτοσέλιδα και συχνά καταλαμβάνουν το χώρο ολόκληρης σελίδας, ενώ θετικές ενέργειες περιορίζονται σε μικρές παραγράφους.

Ο κ. Νεράντζης γράφει σχετικά: "Με αυτά τα δεδομένα ο τρόπος προβολής των εγκλημάτων έχει άμεση σχέση με τους ρυθμούς παραγωγής της εφημερίδας και κυρίως στις πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες των εκδοτών. Ειδικότερα στο προβαλλόμενο, από εκδότες κυρίως, άλλοθι ότι η κοινή γνώμη αναζητά στον τύπο οτιδήποτε έχει σχέση με εγκληματικές ενέργειες και διαβάσει με άπληστη περιέργεια ανατριχιαστικές λεπτομέρειες γιαυτό και δικαιώνονται κυκλοφοριακά εκείνες οι εφημερίδες που δίνουν έμφαση στην προβολή τέτοιων θεμάτων, η απάντηση είναι μία: Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κοινωνικής συνείδησης, είτε προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης ενός κριτικού πνεύματος, είτε στη διατήρηση των πλέον κατεστημένων αξιών και καταπιεσμένων πλευρών του αναγνωστικού κοινού".

5. Άλλοι κοινωνικοί παράγοντες

α. Αστυνομία. Είναι ο φορέας που πρώτος έρχεται σε επαφή με τον ανήλικο μετά την πράξη του και φέρει σημαντική ευθύνη τόσο για την δημιουργία όσο και για την διαίωνιση της ετικέτας.

Αν και οι ίδιοι οι αστυνομικοί αποποιούνται τις ευθύνες, επικαλούμενοι πρώτον τη δυσκολία του έργου τους και δεύτερον

την αγάπη τους προς τον παραστρατημένο ανήλικο, οι υπόλοιποι επαγγελματίες εκφράζουν εντελώς αντίθετη άποψη.

Ο "φάκελλος" δημιουργείται και συνεχίζει να υπάρχει για πάντα στο αρχείο της αστυνομίας παρά το γεγονός ότι οι ποινές διαγράφονται από τα μητρώα με την συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του ανηλίκου. Ακόμη και μετά την αθωωτική απόφαση του δικαστηρίου για κάποιον ανήλικο, στην επόμενη εγκληματική πράξη που θα λάβει χώρα χωρίς ο ένοχος να συλληφθεί επ' αυτοφώρο ο ίδιος ανήλικος θα οδηγηθεί στην Ασφάλεια για ανάκριση. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση κοινωνικού λειτουργού Σωφρονιστικού Καταστήματος, η οποία ανέφερε ότι πολλοί ανήλικοι τρόφιμοι προβάλλουν σαν κύριο αίτιο της υποτροπής τους την επανειλημμένη προσπάθεια της Αστυνομίας να τους ενοχοποιήσει με μόνο στοιχείο κατηγορίας το ότι είχε απασχολήσει παλιά την υπηρεσία.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι τα τμήματα Προστασίας Ανηλίκων της Ασφάλειας (όπου υπάρχουν) είναι στελεχωμένα με άτομα που ασχολούνται με το κοινό έγκλημα χωρίς κάποιες ειδικές γνώσεις πάνω στις ανάγκες της νεανικής ηλικίας.

Β. φυλακή. Σύμφωνα με την άποψη του Η. Δασκαλάκη (1985, σελ. 151) "Ο στιγματισμός έχει διαβαθμίσεις ανάλογα με το μέτρο μεταχείρισης στο οποίο θα υποβληθεί ο καταδικασμένος. Ο βαθμός αλλοίωσης της κοινωνικής ταυτότητας διαφέρει - και αντίστοιχα διαφέρει και ο βαθμός αποστροφής που απορρέει -. Μεταξύ ενός που θα καταδικαστεί σε μια ποινή που θα έχει εκτελέσει σ' ελεύθερο περιβάλλον (μετατροπή της ποινής σε χρηματική, αναστολή εκτέλεσης της ποινής) και ενός άλλου που θα την εκτίσει μέσα στη φυλακή. Ο εγκλεισμός στη φυλακή αποτελεί το

αποκορύφωμα του στιγματισμού και το έσχατο σημείο της κοινωνικής απόρριψης".

Σε έρευνα που έχει κάνει η "Ελευθεροτυπία" με τίτλο "Ανήλικοι με χειροπέδες" στα φύλλα της από 1.10.84 έως 6.10.84 αναφέρονται απόψεις επαγγελματιών που ασχολούνται με την παραβατικότητα ανηλίκων και τροφίμων Σωφρονιστικών καταστημάτων όπως: "Διψάμε για λίγη αγάπη και κανένας δεν μας τη δίνει. Στην κοινωνία μας αντιμετωπίζουν σαν .... .. επειδή έχουμε περάσει από ίδρυμα" είναι η μαρτυρία μιας τρόφιμης. Ενώ ένα 17χρονος μαρτυρεί από την μεριά του: "θα βγώ έξω, θα προσπαθήσω ... Μα ποιός θα με πιστέψει; Είμαι σεσημασμένος! Με πιάνουν για εξακρίβωση, ανοίγουν το φάκελο και βαράνε ....".

Η κ. Κομνηνού, κοινωνική λειτουργός Ιδρύματος Αγωγής Θηλέων αναφέρει χαρακτηριστικά: "... Κι από κοντά το στίγμα "Αυτό το παιδί είναι από αναμορφωτήριο! Περιφρονήστε το!" Πολλές κοπέλες έχουν φύγει από το ίδρυμα, με πρόθεση να βρουν δουλειά, να σταθούν στα πόδια τους. Οι "ευσπόληπτοι" πολίτες τις αντιμετώπισαν πότε σαν λεπρές και πότε σαν πόρνες. Και τις καταδίκασαν να ζουν παντοτινά στο περιθώριο".

Η ομάδα ειδικών του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς περιγράφει τα Ιδρύματα Αγωγής ως εξής: "Αναμορφωτήριο. Το καθαρτήριο του κάθε άνομου ανήλικου πολίτη. Μια κομψότερη έκφραση από εκείνη της φυλακής. Οι ανήλικοι τρόφιμοι αναμορφώνονται ζώντας σε άθλιες - περισσότερες φορές - συνθήκες. Αποκόβονται από το κοινωνικό σύνολο, γκετοποιούνται και τελικά φτιάχνουν ή αποδέχονται τη λογική του περιθωρίου.

Μετά απ' όλα όσα αναφέρθηκαν είναι εύλογο το ερώτημα που δημιουργείται: Τελικά το κράτος αναμορφώνει και διαπαιδαγωγεί

ταυτόχρονα τους άνομους ανήλικους πολίτες ή παίξει το ρόλο του "τιμωρού";

Η απάντηση είναι μάλλον αρνητική. Τα δεδομένα αποδεικνύουν δυστυχώς ότι το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα, όπως είναι διαμορφωμένο ειδικά όταν πρόκειται για ανήλικο παραβάτη, οδηγεί περισσότερο στην υποτροπή παρά στην αναμόρφωση.

Συνέπειες

Είναι γεγονός ότι η κοινωνική πραγματικότητα δημιουργείται από τον ίδιο τον άνθρωπο. Δίνοντας σε κάποιον ένα ρόλο, όλοι διαμορφώνουν την συμπεριφορά τους απέναντί του ανάλογα μ' αυτόν, με αποτέλεσμα ο νέος τελικά ρόλος να υιοθετείται και να ακολουθείται πιστά από το άτομο. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση του στιγματισμού ατόμων που έχει παραβεί τους νόμους. Το άτομο εκπίπτει από όλους τους μέχρι τότε κοινωνικούς του ρόλους και υιοθετεί έναν και μοναδικό, το ρόλο του εγκληματία-ρόλος καθ' όλα απογοητευτικός αφού τον οδηγεί να αισθάνεται μίσος για την κοινωνία, απογοήτευση και συναίσθημα κατωτερότητας.

Το στίγμα μ' όλες τις συνακόλουθες συνέπειές του, εκμηδενίζει τις πιθανότητες προσαρμογής του στιγματιζόμενου στο κοινωνικό περιβάλλον. Το άτομο διαπιστώνει σταδιακά, ότι ακόμα και οι πιο βασικές του ανάγκες για επιβίωση (ανάγκη για εργασία, κοινωνικές σχέσεις, οικογενειακή ζωή) δεν μπορούν πλέον να ικανοποιηθούν παρά μόνο σε περιβάλλοντα που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα.

Συνειδητοποιεί και βιώνει ταυτόχρονα την έντονη κοινωνική απόρριψη. Και ενώ πίστευε πως με την έκτιση της ποινής του είχε πληρώσει για την πράξη του και η επανένταξή του θα ήταν ομαλή, ξαφνικά βλέπει πως δεν είναι εύκολη η απαλλαγή του από το στίγμα, και ακούσια υιοθετεί και εκπληρώνει το ρόλο που του απέδωσε η κοινωνία, με κύρια συνέπεια την υποτροπή του σε νέα εγκληματική πράξη. Και σ' αυτήν την περίπτωση η κοινωνική αντίδραση είναι πολύ πιο αυστηρή. Το άτομο χαρακτηρίζεται ως ανίκανο για βελτίωση, η επανένταξη είναι πλέον απίθανη και το στίγμα γίνεται μόνιμη κατάσταση.

Ο κ. Η. Δασκαλάκης (1985, σελ. 154-155) αναφέρεται σχετικά με το θέμα παραθέτοντας τα αποτελέσματα μιας έρευνας του Reitges σύμφωνα με την οποία:

- Αυτοί που κατορθώνουν να αποκρύψουν το ποινικό τους παρελθόν και να κρατήσουν μια εργασία για αρκετό χρονικό διάστημα παρουσιάζουν πολύ χαμηλότερα ποσοστά υποτροπής από εκείνους, οι οποίοι δεν κατορθώνουν να βρουν εργασία ή χαρακτηρίζονται από επαγγελματική αστάθεια λόγω προγενέστερης καταδίκης.

- Από άποψη οικογενειακών σχέσεων παρατηρείται ότι στους υποτρόπους εμφανίζεται μεγαλύτερος αριθμός διαζυγίων ή μεγαλύτερης έκτασης δυσαρμονία μεταξύ μη διαζευγμένων απ' ότι στους μη υποτρόπους.

- Από άποψη κοινωνικών επαφών προκύπτει ότι οι μη υπότροποι, κατά κανόνα, διατηρούν κανονικές κοινωνικές σχέσεις με συμβατικά περιβάλλοντα και είναι μέλη νομίμων οργανώσεων.

Συμπερασματικά λοιπόν διαπιστώνεται ότι αυτοί που καταφέρνουν να εγκαθιδρυσουν ομαλές επαγγελματικές,

οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις ξεπερνούν τη δοκιμασία του στίγματος και δεν υποτροπιάζουν, ενώ αυτοί που απωθούνται από τον κοινωνικό περίγυρο επιστρέφουν στο έγκλημα.

Β. Φαινομενολογία του στίγματος

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετασθούν τρεις διαστάσεις του προβλήματος:

α) Η έκταση του εγκλήματος μέσα σ' ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθως μέσα σ' ένα έτος).

β) Οι διακυμάνσεις της εγκληματικότητας αναφορικά με τους τύπους εγκληματικών συμπεριφορών που τις συνθέτουν, και

γ) η κατανομή της εγκληματικότητας μεταξύ διαφόρων μεταβλητών.

Είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι τα στοιχεία που παραθέτονται παρακάτω προέρχονται από μελέτη πάνω στις επίσημες στατιστικές, οι οποίες καταγράφουν τ' αποτελέσματα της δράσης των οργάνων της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης, καταγράφουν επομένως τη φαινομενολογία του στίγματος κι όχι της εγκληματικότητας (Δασκαλάκης, 1985).

α. Ποσοτική έκφραση του στίγματος.

Επίσημη στατιστική της ποινικής δικαιοσύνης επισημαίνει ότι στη δεκαετία 1971-1981 ο μέσος όρος καταδικών ανέρχεται στις 112.550. Σημειώνεται έτσι μια ανοδική πορεία του αριθμού των καταδικών από 74.789 το 1971 σε 137.577 το 1981 (βλ. πίνακα 1).

Διαπιστώνεται ωστόσο κατ' επανάληψη ότι απ' αυτούς που η αστυνομία παραπέμπει στην Ποινική Δικαιοσύνη για να δικαστούν

Πίνακας 1
Σχέση μεταξύ διαπρεσθέντων αδέλφια και καταδικασθέντων

ΕΤΟΣ	Διαπρέσθοντες Αδέλφια			Καταδικασθέντες			Αναλογία		
	(1) ΣΥΝΟΛΟ	(2) ΑΡΡΕΝΕΣ	(3) ΘΗΛΕΙΣ	(4) ΣΥΝΟΛΟ	(5) ΑΡΡΕΝΕΣ	(6) ΘΗΛΕΙΣ	(4) (1)	(5) (2)	(6) (3)
1971	158.176*	149.918*	8.258*	74.789	67.338	7.151	**	**	**
1972	183.388*	174.298	9.040*	102.278	94.595	7.683	**	**	**
1973	209.914	196.241	13.673	104.248	105.459	8.789	0,54	0,54	0,64
1974	213.147	195.237	17.910	107.010	98.368	8.642	0,50	0,50	0,48
1976	261.011	241.040	19.971	112.510	102.207	10.303	0,43	0,42	0,52
1977	268.445	248.550	19.895	116.736	107.523	9.213	0,43	0,43	0,46
1978	274.197	256.057	18.140	115.734	107.547	8.187	0,42	0,42	0,45
1979	308.733	289.230	19.503	120.281	111.238	9.043	0,39	0,38	0,46
1980	309.487	287.965	21.522	122.828	113.660	9.168	0,40	0,39	0,43
1981	246.348	309.534	23.814	137.577	126.608	10.969	0,41	0,41	0,46
Μ.Ο.	246.682			112.552					

* Αφορούν μόνο τον εποπτευόμενο από την χωροφυλακή χώρο
 ** Άνεπαρκή στοιχεία

ως ένοχοι εγκληματικών πράξεων, λιγότεροι από τους μισούς παίρνουν το στίγμα του εγκληματία, ενώ το 54% αυτών αποβάλλονται από το σύστημα σε κάποιες από τις φάσεις της δοκιμασίας.

Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι στον πίνακα αναφέρονται μόνο εκείνες οι περιπτώσεις που παραπέμπονται στην ποινική δικαιοσύνη από την Αστυνομία και παραλείπονται οι παραπομπές από άλλες ειδικές υπηρεσίες (π.χ. λιμεναρχείο, τελωνεία κ.λ.π.) ή οι απ' ευθείας υποβολές μηνύσεων στην Βισαγγελία από ιδιώτες.

Συμπερασματικά, λοιπόν, είναι μικρό το ποσοστό εκείνων που περνούν ολόκληρη τη διαδικασία του συστήματος και στιγματίζονται σαν εγκληματίες.

Βξετάζοντας τώρα τις διακυμάνσεις της εγκληματικότητας από άποψη τύπου εγκληματικών συμπεριφορών που τη συνθέτουν, ουσιαστικά καταλήγουμε σε συμπεράσματα για το ποιά κυρίως εγκλήματα καταδικάζει η ποινική δικαιοσύνη. Η μελέτη θα στηριχθεί στην κατανομή των καταδικαζομένων σε τέσσερις κατηγορίες εγκληματικότητας:

- α) της κτητικής εγκληματικότητας
- β) της σεξουαλικής εγκληματικότητας
- γ) της εγκληματικότητας βίας
- δ) των παραβάσεων ειδικών ποινικών νόμων.

Στον πίνακα 2 διαπιστώνεται ότι ο αριθμός των καταδικασθέντων για εγκλήματα βίας, κτητικά και σεξουαλικά είναι σημαντικά μικρότερος από εκείνον των καταδικασθέντων για ειδικούς ποινικούς νόμους.

Θαόσο οι πρώτες κατηγορίες είναι εκείνες που απασχολούν το κοινό, τον τύπο, την τηλεόραση και όλα τα υπόλοιπα μέσα

Πίνακας 2
Κατανομή καταδικοασθέντων κατά κατηγορίες εγκλημάτων

Έτος	Σύνολο καταδικο- ασθέντων	Εγκλημ. Βίαια		Κτητική Εγκλη- ματικότητα		Σεξουαλική Εγκλημ/τα		Ειδικού Πολυ- κού Νόμου	
		Κατ/ντες	Ποσ/τό	Κατ/ντες	Ποσ/τό	Κατ/ντες	Ποσ/τό	Κατ/ντες	Ποσ/τό
1971	74.789	3.930	5,25	6.435	8,60	568	0,76	42.271	56,52
1972	102.278	3.870	3,78	5.563	5,44	911	0,53	66.497	65,02
1973	114.278	4.369	3,82	6.521	5,74	542	0,47	74.946	65,60
1974	107.010	3.910	3,65	5.508	5,15	453	0,42	69.938	65,36
1975	114.063	4.726	4,14	5.735	5,03	443	0,39	68.567	60,11
1976	112.510	3.705	3,29	5.828	5,18	345	0,31	67.814	60,27
1977	116.536	4.060	3,48	5.198	4,45	296	0,25	77.496	66,38
1978	115.734	4.045	3,50	5.146	4,45	312	0,27	79.043	68,30
1979	120.281	3.680	3,06	4.784	3,98	239	0,20	82.081	68,24
1980	122.828	3.469	2,82	4.268	3,47	228	0,19	84.533	68,82
1981	137.577	3.127	2,27	5.336	3,88	215	0,16	95.924	69,72
M.D.	112.550	3.900	3,55	5.049	5,03	911	0,35	73.555	58,73

μαζικής ενημέρωσης και που κυρίως συνθέτουν το εγκληματικό στερεότυπο και προκαλούν αποστροφή προς το πρόσωπο του εγκληματία.

β. Η κατανομή του στίγματος.

Η μελέτη της στατιστικής των δικαστηρίων φανερώνει ότι τα ποσοστά των καταδικών ποικίλλουν μεταξύ ανδρών - γυναικών, μεταξύ διαφόρων κατηγοριών κλικών ή κοινωνικοοικονομικών τάξεων.

Ετσι, εξετάζοντας τα πράγματα από άποψη φύλου, στη δεκαετία 1971 - 1981 ο μέσος όρος καταδικών στους άνδρες ανέρχεται στο ποσοστό 93,21%, ενώ στις γυναίκες φτάνει το 6,79%.

Ακόμα από άποψη ηλικίας τα ποσοστά καταδικών διαφοροποιούνται κατά πολύ (βλ. πίνακα 3).

Παρατηρούμε ότι ο υψηλότερος βαθμός στιγματισμού εμφανίζεται στις ηλικίες από 25-34 ετών όπου το ποσοστό καταδικών φτάνει το 26,11%.

Αναφερόμενοι τώρα σε κάποιες άλλες μεταβλητές, είναι αξιοσημείωτο ότι το 44,87% του συνόλου των καταδικών μέσα στη δεκαετία 1971-1981, αφορά άτομα που ανήκουν στις επαγγελματικές κατηγορίες "εργάτες και τεχνίτες" και "εργάτες γης", στα χειρωνακτικά δηλαδή επαγγέλματα, που βρίσκονται κατ' αποκλειστικότητα στη βάση της ταξικής ιεραρχίας.

Βέισου σημαντικό είναι το γεγονός ότι το 86% του συνόλου των καταδικασθέντων, πάντα μέσα στη δεκαετία 1971-1981, είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου (με απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσης και κάτω) και συνεπώς ανήκουν στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Κατηγορία ηλικίας	Ποσοστό (Μ.Ο. περιόδου 1971-1981)
13 - 17 ετών	0.63%
18 - 20 »	5.36%
21 - 24 »	7.88%
25 - 29 »	12.76%
30 - 34 »	13.38%
35 - 44 »	22.97%
45 - 59 »	20.48%
Άνω των 60 »	6.01%
Άγνωστη ηλικία, ανήλικοι υποβλήθ- θέντες σε αναμορφω- τικά και θεραπευτικά μέτρα, κ.λ.π.	10.53
Σύνολο	100

Όλα τα προαναφερθέντα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το στίγμα επικεντρώνεται κυρίως στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις της κοινωνικής ιεραρχίας, συμπέρασμα στο οποίο συμφωνούν και οι στατιστικές των ξένων χωρών.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι τα χαρακτηριστικά:

- α) ανδρικό φύλλο
- β) νέα ηλικία
- γ) χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και
- δ) κατώτερη κοινωνικοοικονομική τάξη,

είναι τα χαρακτηριστικά που βρίσκονται σε σταθερό στατιστικό συσχετισμό με το στίγμα της ποινικής καταδίκης, αφού η ύπαρξή τους συνεπάγεται, σχεδόν πάντα, υψηλά ποσοστά καταδικών. Τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν παράγοντες που προσδιορίζουν εκείνο που ο L. Walgrave ονόμασε: "Το ευάλωτο στο στίγμα της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης". Ο ίδιος αναφέρει: "Το ευάλωτο στο στίγμα της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης καθορίζει το βαθμό κατά τον οποίο μία κατηγορία πληθυσμού είναι εκτεθειμένη στον κίνδυνο του ποινικού στίγματος και το βαθμό πιθανότητας που αντιμετωπίζει ένα άτομο να επιλεγεί από τους μηχανισμούς της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης και να στιγματισθεί σαν εγκληματίας".

Με άλλα λόγια, όσο περισσότερα από τα παραπάνω στοιχεία εμφανίζει κανείς, τόσο πιο ευάλωτος είναι στο στίγμα, δηλαδή τόσο περισσότερες πιθανότητες παρουσιάζει να καταδικαστεί από την ποινική δικαιοσύνη.

Ο ρόλος των κοινωνικών φορέων στη δημιουργία και διαίωγση του στίγματος.

Στο κεφάλαιο αυτό θα εκτεθούν στοιχεία που προαναφέρθηκαν ίσως στο κεφάλαιο "Παράγοντες" με την διαφορά όμως ότι εδώ αναφέρονται λεπτομερέστερα και δίνεται έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικοί φορείς συμβάλλουν αρνητικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Η ευθύνη των κοινωνικών φορέων στη δημιουργία και διαιώνιση του στίγματος είναι σημαντική αυτό βέβαια είναι κάτι που βαρύνει κατά κυριο λόγο την πολιτεία, η οποία έχει την ευθύνη για τη δημιουργία και τη λειτουργία αυτών των φορέων, χωρίς ωστόσο να φεύγει η ευθύνη από τους ίδιους τους φορείς που δέχονται το συγκεκριμένο τρόπο προσφοράς υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο.

α. Αστυνομία

Το στίγμα ξεκινά από το φορέα της Αστυνομίας που συλλαμβάνει τον άνομο ανήλικο και τον χαρακτηρίζει σαν ένοχο εγκληματικής πράξης, δηλ. σαν εγκληματία, πριν ακόμα εκδοθεί καταδικαστική απόφαση από το αρμόδιο δικαστήριο. Στη συνέχεια το διαιωνίζει με την δημιουργία φακέλλου - που ισχύει εφ' όρου ζωής - με τον χαρακτηρισμό του σεσημασμένου, και την σύλληψη για εξακρίβωση στοιχείων του ανηλίκου, ο οποίος έχει στο ιστορικό του μια αξιόποινη πράξη, σαν υπεύθυνος για κάθε πράξη που ο δράστης απέφυγε την επ' αυτοφώρο σύλληψη.

β. Δικαστήρια ανηλίκων.

Τα Δικαστήρια Ανηλίκων έχουν και αυτά μερίδιο στη διαδικασία στιγματισμού, αφού η κρίση των λειτουργών τους (όπως έχει διατυπωθεί από κοινωνικούς λειτουργούς Σωφρονιστικών

Καταστημάτων) απέναντι σε έναν ανήλικο που για πρώτη φορά τους απασχολεί και σ' έναν που τους έχει απασχολήσει και στο παρελθόν κάθε άλλο παρά ισότιμη είναι. Πιο συγκεκριμένα στην πρώτη περίπτωση οι δικαστικοί λειτουργοί είναι επιεικείς ενώ στη δεύτερη πολύ αυστηροί. Έτσι η ιδιαιτερότητα της νεανικής ηλικίας δεν λαμβάνεται υπόψη και ο ανήλικος παραβάτης αντιμετωπίζεται πολλές φορές όπως και κάθε ενήλικος στη θέση του με μόνο γνώμονα το κριτήριο της επανάληψης αξιόποινης πράξης.

Είναι χαρακτηριστική η δήλωση της κας Κοινηνού κοινωνικής λειτουργού σε Σωφρονιστικό Κατάστημα στο φύλο της "Ελευθεροτυπίας" στις 4 Οκτωβρίου 1984 όπου αναφέρει: "Είναι μερικοί - ευτυχώς όχι όλοι - δικαστικοί επιμελητές: Μια φορά βλέπουν την κοπέλα και λένε: "τεμπέλα, ψεύτρα, κλέφτρα" 15 κοσμητικά επίθετα".

γ. Σχολείο.

Επειτα στο σχολείο, χώρος στον οποίο ο ανήλικος, σύμφωνα με το νόμο, πρέπει να διαπαιδαγωγείται, δυστυχώς τα πράγματα αλλάζουν πολύ αν ο ίδιος ανήλικος έχει απασχολήσει έστω και μια φορά την αστυνομία ή το δικαστήριο. Τότε όλα αλλάζουν, τότε ο ανήλικος από μαθητής γίνεται επικίνδυνο στοιχείο για τους υπόλοιπους καλούς και ηθικούς μαθητές. Οι καθηγητές από πρόθυμοι φορείς μετάδοσης γνώσεων και φίλοι γίνονται επιφυλακτικοί, "υπερπροστατευτικοί" και πολύ προσεκτικοί στις εκδηλώσεις τους. Οι συμμαθητές από στοργικοί φίλοι και συνεργάτες στα παιχνίδια, γίνονται καχύποπτοι και δύσπιστοι αντίπαλοι. Είναι φανερό ότι το στίγμα έχει κάνει και εδώ την

εμφάνισή του. Και σαν να μην είναι αρκετή η έντονα απορριπτική συμπεριφορά που εισπράττει ο άνομος μαθητής ανήλικος, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που αναγκάζεται να βιώσει και κάτι ακόμα χειρότερο, την αποβολή από το σχολείο του, γιατί; Η απάντηση είναι εύκολη: "μια αλλαγή περιβάλλοντος θα του κάνει καλό".

δ. Σωφρονιστικά καταστήματα.

Στην περίπτωση βέβαια που ο πιθανός ανήλικος δράστης εγκληματικής πράξης αποδειχθεί και ένοχος τότε (ανάλογα με την πράξη και τον νόμο) θα επιβληθεί στον ανήλικο η ποινή του ποινικού σωφρονισμού. Εδώ τα πράγματα είναι πολύ χειρότερα. Θα οδηγηθεί "σε Αναμορφωτήριο" για να αναπλάσει το χαρακτήρα του, οστόσο κάθε άλλο παρά αναμορφώνεται. Κι αυτό γιατί οι υπάλληλοι που προσλαμβάνονται σαν αναμορφωτές δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα, δηλ. την ανάλογη εξειδίκευση, με συνέπεια άμεση να εκφράζουν την άποψη ότι όλοι οι τυχεροί αναμορφωνόμενοι "είναι γεννημένοι εγκληματίες".

Η "Ελευθεροτυπία" σε άρθρο της την 1.10.1984 στα πλαίσια της έρευνας με τίτλο "Ανήλικοι με χειροπέδες" αναφέρει σχετικά: "Κάποια μέρα το παιδί που στο μεταξύ θα έχει γίνει άντρας, θα απολαύσει την εφήμερη δημοσιότητα του "κακοποιού" και θα διαβεί ψυχραιμος την πύλη του Κορυθαλλού. Από πίσω του θα κρυφογελάνε οι διάφορες φιλόνηδες κυρίες και οι διάφοροι υπάλληλοι που κάποτε δοκίμασαν να τον φέρουν στο ίδιο δρόμο "αλλά αυτός παιδί μου δεν έπαιρνε από λόγια.... Ήταν ατίθασος και θρασύς.... γεννημένος εγκληματίας σου λέω.... του λέγαμε εμείς, κοίτα να γίνεις ηθικό στοιχείο και χρήσιμος στην κοινωνία αλλά δεν άκουγε κανένα".

ωστόσο δεν πρέπει να εννοηθεί ότι η εκπαίδευση θα πρέπει να είναι το μόνο κριτήριο πρόσληψης των Σωφρονιστικών Υπαλλήλων γιατί δεν είναι αρκετό. Πολύ εύγλωτο είναι το παράδειγμα ψυχολόγου υπαλλήλου Σωφρονιστικού Καταστήματος που αναφέρεται στο παραπάνω άρθρο, ο οποίος χαρακτήρισε 17χρονο έγκλειστο για δύομιση χρόνια στο Σ.Κ.Α. που δούλευε λέγοντας: "Αυτός είναι ανώριμος, ψυχοπαθητική προσωπικότητα και θρασύς". Ανάλογη με τον χαρακτηρισμό έκθεση είχε στείλει και στο δικαστήριο ανηλίκων. Το σημαντικό σ'αυτήν την περίπτωση είναι ότι ο συγκεκριμένος ψυχολόγος δεν είχε δει τον έγκλειστο ούτε μια φορά στα δύομιση χρόνια. Όταν του ζητήθηκε να εξηγήσει πώς χαρακτήρισε τον έγκλειστο χωρίς να τον δει απάντησε: "Είναι δικός μου λογαριασμός το πότε θα βλέπω τα παιδιά".

Είναι λοιπόν ευνόητο πως τα κριτήρια εκτός από εξειδίκευσης θα πρέπει να είναι: κοινωνικά, ευαισθητοποίησης, ευσυνειδησίας, επαγγελματικής συνέπειας, κ.α.

ε. Ο.Α.Ε.Δ.

Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί ο Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) ο μοναδικός φορέας που είναι επιφορτισμένος με την ευθύνη της επαγγελματικής αποκατάστασης και της επαγγελματικής κατάρτισης των αποφυλακισομένων. Ο σκοπός είναι πέρα για πέρα σωστός, όμως ο τρόπος που προσπαθεί ~~η πολιτεία μέσω του Ο.Α.Ε.Δ. να τον πραγματοποιήσει συμβάλει~~ σημαντικά στην διαδικασία στιγματισμού των ατόμων προς τα οποία απευθύνεται. Κατ' αρχήν ο Ο.Α.Ε.Δ. εφαρμόζει κάποια προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που απευθύνονται σε αποφυλακισόμενους και μόνο, βάζοντας αυτόματα τα άτομα αυτά σε μια κατηγορία, σε

ένα γκέτο, αφού δεν τους εξειδικεύει μέσω των προγραμμάτων που λειτουργούν και για άλλες ομάδες πληθυσμού.

Επειτα το πρόγραμμα επαγγελματικής αποκατάστασης, σύμφωνα με το οποίο ο Ο.Α.Ε.Δ. καλύπτει το 80% του ημερομισθίου για τους αποφυλακιζόμενους που προσλαμβάνονται, ενώ ο εργοδότης πληρώνει μόνο το υπόλοιπο 20%, με το σκεπτικό ότι αυτό θα αποτελέσει κίνητρο για τους εργοδότες, μάλλον αρνητικό αντίκτυπο έχει. Και αυτό γιατί βάσει τον άνεργο αποφυλακιζόμενο στη θέση του αδύναμου, που ακόμα και στην περίπτωση που τηρεί της προϋποθέσεις, διαφέρει από τους υπόλοιπους συνανθρώπους του που διεκδικούν την ίδια θέση εργασίας, για αυτόν πρέπει να μεριμνήσει το κράτος. Το βάσει στο περιθώριο, εκεί όπου μπαίνουν όλες οι ειδικές ομάδες πληθυσμού που τυγχάνουν ιδιαίτερη μεταχείριση από την πολιτεία.

Και εδώ είναι εύλογη η απορία γιατί ο Ο.Α.Ε.Δ. φροντίζει για την επαγγελματική αποκατάσταση των συγκεκριμένων ατόμων στον ιδιωτικό τομέα τους αποκλείει από θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα, ακόμα και από θέσεις ανειδίκευτων εργατών. Μάλλον εδώ διαπιστώνουμε το στίγμα από το ίδιο το κράτος που από τη μια φροντίζει και από την άλλη ετικετάρει.

Γ. Νομοθετικές ρυθμίσεις

Το κεφάλαιο χωρίζεται σε τρεις (3) ενότητες:

Στην πρώτη ενότητα γίνεται αναφορά στις νομοθετικές ρυθμίσεις που ισχύουν για τους ανήλικους παραβάτες στην Ελλάδα και επιχειρείται μια κριτική θεώρηση αυτών των ρυθμίσεων.

Στη δεύτερη ενότητα αναφέρονται νομοθετικές ρυθμίσεις αλλοδαπών χωρών για το ίδιο θέμα.

Στην τρίτη ενότητα επιχειρείται μια συγκριτική θεώρηση ανάμεσα στις Ελληνικές και αλλοδαπές νομοθετικές ρυθμίσεις.

Ελληνικές νομοθετικές ρυθμίσεις

Πρέπει να σημειωθεί ότι η αναφορά στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα για ανήλικους θα είναι περισσότερο επιγραμματική παρά λεπτομερής και αυτό γιατί το θέμα της μελέτης δεν είναι η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας - που είναι ο κύριος σκοπός του Ποινικού Κώδικα - αλλά η διαδικασία στιγματισμού του ανήλικου παραβάτη και μέσω του Ποινικού Κώδικα.

Περνώντας τώρα στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα στο άρθρο 121 - κεφάλαιο 8 αναφέρεται:

1. Στο κεφάλαιο αυτό με τον όρο ανήλικοι εννοούνται αυτοί που διατρέχουν από το έβδομο έτος της ηλικίας τους έως το δέκατο έβδομο έτος συμπληρωμένο. Από αυτούς όσοι έχουν ηλικία έως το δωδέκατο έτος τους συμπληρωμένο ονομάζονται παιδιά και οι υπόλοιποι έφηβοι.

2. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναφορωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σφρονισμό σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 122, 123 και 127.

~~Στο άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα, ως αναφορωτικά μέτρα~~
ορίζονται τα εξής:

1. Η επίπληξη (που ακολουθείται από βριση παρακολούθηση του ανήλικου από επιμελητή ανηλίκων).

2. Η θέση του ανηλίκου υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων (και παρακολούθησή του, επί ένα χρόνο, από επιμελητή ανηλίκων).

3. Η θέση του ανηλίκου υπό την επιμέλεια προστατευτικών εταιριών ή επιμελητών ανηλίκων.

4. Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο Ιδρυμα Αγωγής (κρατικό, κοινοτικό, ιδιωτικό). Επιπλέον, μπορούν να επιβληθούν και πρόσθετες υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή την διαπαιδαγώγησή του.

Στην περίπτωση μικροπαραβάσεων πταισιματικής φύσης, μόνο τα τρία πρώτα αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να επιβληθούν.

Θεραπευτικά μέτρα (παραπομπή σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα) αποφασίζονται, μετά από προηγούμενη ιατρική γνωμάτευση, στην περίπτωση που η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί τέτοια μεταχείριση, ιδιαίτερα αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών, αν είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του ανάπτυξη (άρθρο 123).

Ποινικός Σωφρονισμός (περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα θεωρητικά στασιάζεται αν πρόκειται για ποινή ή για μέτρο ασφαλείας) επιβάλλεται μόνο στους εφήβους, και μόνο μετά από δικαστική απόφαση στην περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει

~~ότι οι περιστάσεις τέλεσης της πράξης και η προσωπικότητα του~~

ανηλίκου πείθουν ότι, για να συγκρατηθεί από την υποτροπή είναι αναγκαία η λήψη αυτού του μέτρου. Συνήθως αποφασίζεται στην περίπτωση διάπραξης σοβαρού αδικήματος (άρθρο 127) (Φαρσεδάκης, 1986, σελίδες 162-163).

Τα παραπάνω μέτρα τέθηκαν τόσο για την προστασία της κοινωνίας, όσο και του ανηλίκου και στοχεύουν στην αποφυγή της υποτροπής των ανηλικών παραβατών. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα μέτρα αυτά στην ουσία τους είναι περισσότερο κατασταλτικά παρά προληπτικά.

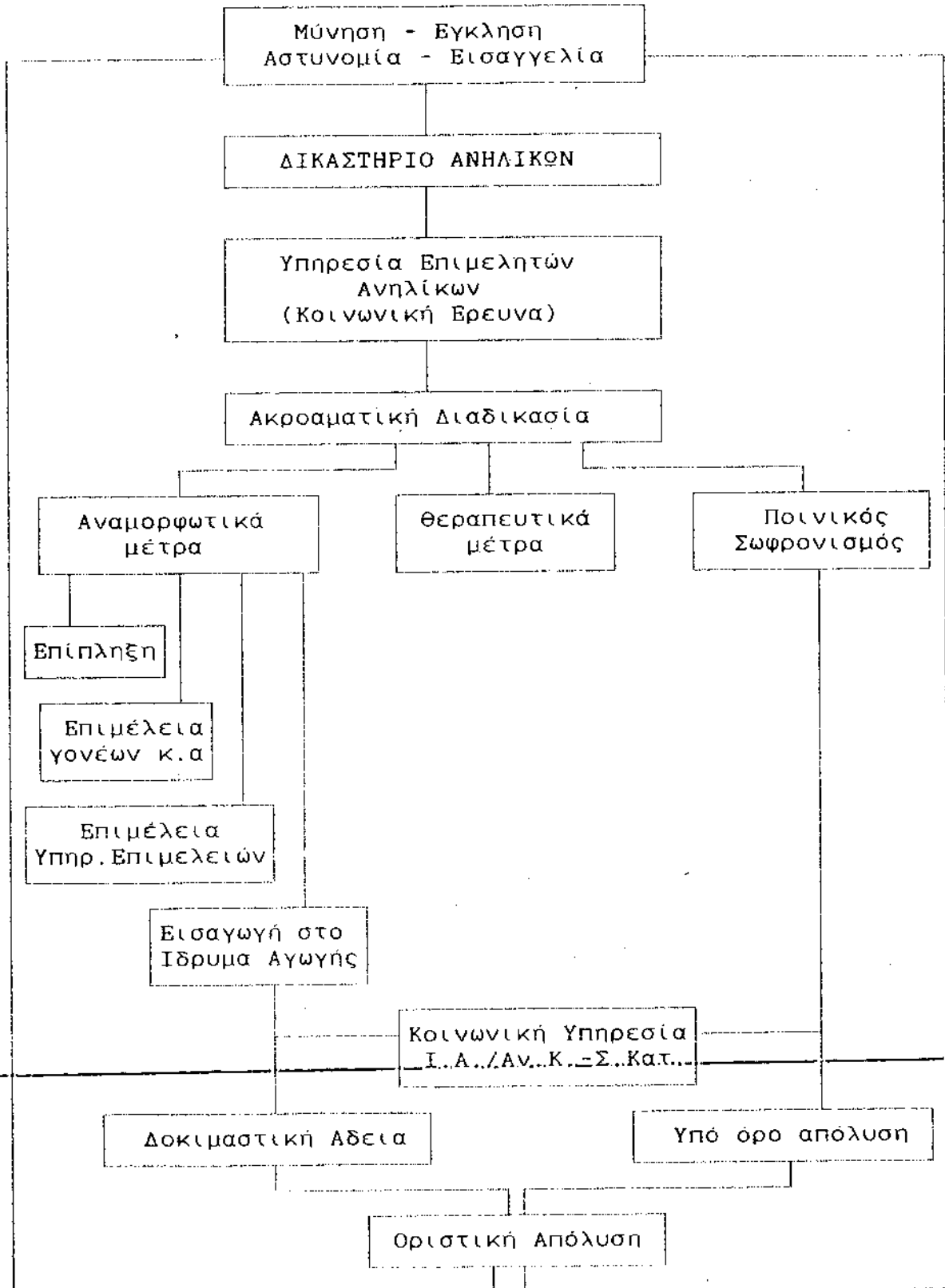
Όσον αφορά τον τομέα της πρόληψης, έχουν ληφθεί μέτρα με βάση το κριτήριο "ηθικός κίνδυνος" αποσκοπώντας στο να βοηθηθεί ο ανήλικος να ξεπεράσει τη δυσχερή θέση, στην οποία βρίσκεται και η οποία μπορεί να τον οδηγήσει μελλοντικά στην παραβατικότητα. Τα μέτρα αυτά είναι:

1. Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ειδικό επιμελητή ανηλικών και

2. Η εισαγωγή σε Ιδρυμα Αγωγής (Φαρσεδάκης, 1986, σελ. 161).

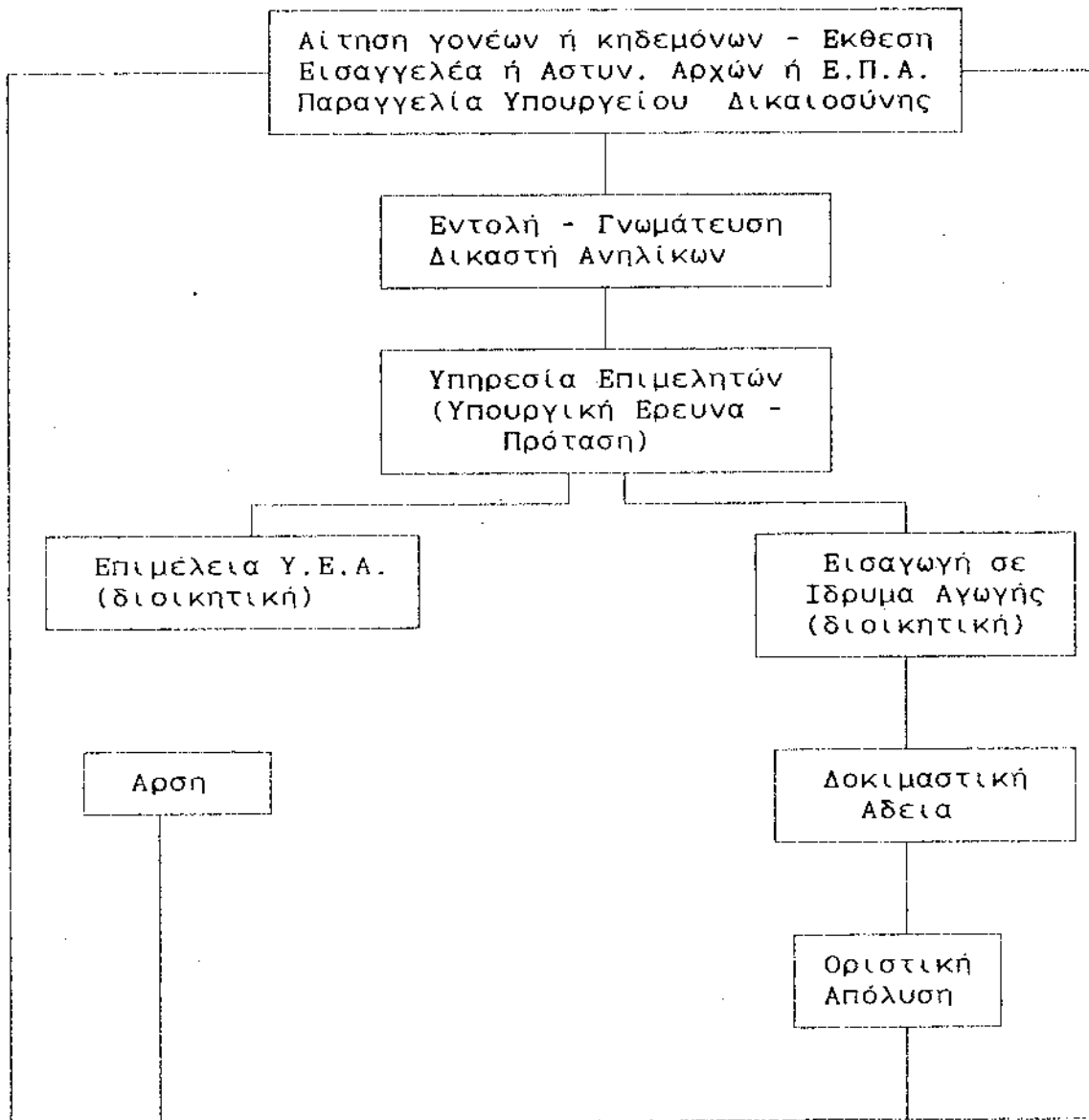
Τα διαγράμματα 1 και 2 που παραθέτονται (Σπινέλλη - Τρωϊάννου, 1987, σελ. 62-63) και τα οποία απεικονίζουν την αντιμετώπιση των ανηλικών δραστών μέσω δικαστικής οδού (καταστολή) και την αντιμετώπιση της "ηθικής παρεκτροπής" μέσω διοικητικής οδού (πρόληψη), είναι πολύ εύγλωττα. Και στα δύο φαίνεται καθαρά πως ούτε τα μέτρα καταστολής ούτε τα μέτρα πρόληψης εκπληρώνουν το σκοπό τους. Το αποτέλεσμα παραμένει το ίδιο. Ο ανήλικος που θα φτάσει στην οριστική απόλυση (αν φτάσει), θα ξεκινήσει πάλι από την αρχή. Απλώς θα κάνει τον κύκλο, παράβαση ή παρεκτροπή - έκτιση ποινής - απόλυση - παράβαση.

Διάγραμμα 1.
Αντιμετώπιση ανηλικών δραστών
(καταστολή) (Δικαστική οδός - Π.Κ.)

Διάγραμμα 2
 Αντιμετώπιση "ηθικής παρεκτροπής" ανηλίκων
 (Πρόληψη) (Διοικητική οδός - Ειδικοί Νόμοι)
 Απόφαση Υπουργείου Δικαιοσύνης

Αναφορικά με την μέριμνα της πολιτείας για την κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου, αυτή περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο α) στην διαγραφή των ποινών από το ποινικό μητρώο με την συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας τους, β) στην παροχή ενός χρηματικού βοηθήματος για τα πρώτα τους έξοδα μετά την απώληση και γ) στην επαγγελματική τους αποκατάσταση σε ιδιώτες εργοδότες, στους οποίους ο Ο.Α.Ε.Δ. καλύπτει το 80% του μισθού.

Τα μέτρα αυτά πέρα απ' το ότι είναι ανεπαρκή, έχουν αμφίβολη αποτελεσματικότητα για τους εξής λόγους: Το μεν πρώτο ισχύει μόνο στα χαρτιά, αφού ο φάκελος στην αστυνομία παραμένει, στο δεύτερο είναι πενιχρό, το δε τρίτο εκτός του ότι διαιωνίζει το στίγμα, ανήκει σε ένα πρόγραμμα που για διάφορους λόγους δεν λειτουργεί.

Επιχειρώντας σ' αυτό το σημείο μια κριτική θεώρηση του Ποινικού Κώδικα, όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από τη σχετική βιβλιογραφία, τα τρωτά σημεία στη θεωρία και ανάμεσα στη θεωρία και στην πράξη, συνοπτικά είναι τα ακόλουθα:

1. Για να είναι αποτελεσματική η απονομή της δικαιοσύνης, αυτή πρέπει να γίνεται με ταχύτητα, έτσι ώστε οι ανήλικοι να αντιληφθούν τις συνέπειες της πράξης τους και να συνδέσουν τη συμπεριφορά τους με την προσπάθεια αντιμετώπισής της. Αυτό σπάνια συμβαίνει στην πραγματικότητα.

2. Σύμφωνα με το νόμο (άρθρο 130 παράγραφος 3 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας), ~~όταν συμμετέχει σε έγκλημα με ενήλικους~~ και ανήλικος, η δίκη του ανηλίκου γίνεται χωριστά και παρουσία του νόμιμου δικαστή του. Στην πράξη όμως εφαρμόζεται κατά κανόνα η συνεκδίκαση με αποτέλεσμα ο ανήλικος παραβάτης να στερείται του νόμιμου δικαστή και να διακινδυνεύουν τα

συμφέροντα και τα δικαιώματα που του δίνονται βάση του ποινικού κώδικα ανηλίκων.

3. Πολλές φορές στην περίπτωση συνεκδίκασης η άρση αναμορφωτικών μέτρων που έχουν επιβληθεί από τα κοινά ποινικά δικαστήρια, στην πρακτική των δικαστηρίων αυτών επιβάλλεται η ένορκη μαρτυρική κατάθεση του επιμελητή ανηλίκων. Έτσι το νομικά κατοχυρωμένο απόρρητο των προσωπικών στοιχείων του ανηλίκου που γνωρίζει ο επιμελητής, ανακοινώνεται στο κοινό δικαστήριο, παρουσία και του ανηλίκου και ακροατηρίου. Το πρόβλημα βξύνεται ακόμα περισσότερο όταν ο διευθύνοντας τη δημόσια συζήτηση δικαστής διαβάσει τα απόρρητα έγγραφα. Αυτό έχει σαν άμεση συνέπεια τη μείωση της εμπιστοσύνης του ανηλίκου προς τον επιμελητή και τη μείωση της σπουδαιότητας του έργου του τελευταίου.

4. Πρέπει να αναφερθεί το θέμα του "ποινικού μητρώου" σχετικό με την μετέπειτα κοινωνική αποκατάσταση του νεαρού παραβάτη. Σύμφωνα με το νόμο (άρθρο 125 Ποινικού Κώδικα Ανηλίκων) υπάρχει αυτοδίκαιη άρση με την συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας τους (Τρωϊάννου - Λουλά, 1982, σελ. 382-285). Βιδικοί επαγγελματίες που ασχολούνται με θέματα παραβατικότητας ανηλίκων υποστηρίζουν, πάντα μέσα από την εμπειρία τους, ότι ο συγκεκριμένος νόμος δεν έχει ενεργοποιηθεί.

5. Ο ελληνικός νόμος μιλάει για εισαγωγή σε "κατάλληλο" ~~ίδρυμα, αλλά στην πράξη δεν παρέχεται ευχέρεια επιλογής, γιατί~~ στη χώρα μας ο τύπος των ιδρυμάτων είναι ενιαίος και η διάκρισή τους αναφέρεται μόνο σε φύλο και ηλικία. Η δυνατότητα δε εκτελέσεως της αγωγής ανηλίκου σε ίδρυμα περιορίζεται στα τέσσερα κρατικά ιδρύματα που υπάρχουν.

Μπορεί να διερωτηθεί κανένας εύλογα αν τα μέτρα αυτά φέρνουν αποτέλεσμα. Δεν είναι εύκολη η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα. Η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάται από πολλούς παράγοντες (προεργασίας, τρόπου χειρισμού κατά την άσκησή τους, συνθήκες εργασίας, σωστή επιλογή βοηθητικών μέσων, ύπαρξη κατάλληλου περιβάλλοντος, καλή συνεργασία κ.α.) αλλά κυρίως από τη δυνατότητα του ίδιου του ανηλίκου να αυτοβοηθηθεί και να δραστηριοποιηθεί.

Ακόμα άξια μνείας είναι η κριτική που ασκούν οι ίδιοι οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι για το σωφρονιστικό σύστημα. Η κριτική αυτή επικεντρώνεται στα εξής σημεία:

- Η οργάνωση και η κάλυψη υλικοτεχνικής υποδομής και υπαλληλικών θέσεων. Ενώ η χωρητικότητα των φυλακών που λειτουργούν σήμερα είναι της τάξης των 3.800 ατόμων, οι κρατούμενοι είναι περίπου 4.700.

Όσο για το προσωπικό προβλέπονται 29 γιατροί διαφόρων ειδικοτήτων και υπηρετούν 8, προβλέπονται επίσης 10 εγκληματολόγοι, 7 ψυχολόγοι, 10 κοινωνιολόγοι και από αυτές τις ειδικότητες δεν υπηρετεί κανένας, ενώ από τους 76 κοινωνικούς λειτουργούς που προβλέπονται υπηρετούν οι 43 και από 91 θέσεις προσωπικού υγείας - πρόνοιας παραμένουν κενές οι 48.

- Ανυπαρξία εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας φυλακών και ιδρυμάτων, σχολής εκπαίδευσης προσωπικού. Στοιχειώδης εσωτερική δομή και λειτουργία φυλακών και ιδρυμάτων, προϊστάμενοι που ασκούν σωφρονιστική διοίκηση από την κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, χωρίς να έχουν καμιά πρακτική σχέση με το αντικείμενο.

- Αδυναμία εφαρμογής των σωφρονιστικών κανόνων λόγω των ελλείψεων, των συσσωρευμένων αυτών άλυτων προβλημάτων του σωφρονιστικού συστήματος αλλά και της μη παροχής κονδυλίων.

- Ζητήθηκε να ξεκινήσει η διαδικασία προγραμματισμού και εφαρμογής μέτρων πρόληψης της εγκληματικότητας και αναβάθμισης των ιδρυμάτων αγωγής ώστε να γίνουν αποτελεσματικά και να πάψουν να είναι ο προθάλαμος της φυλακής ("Ελευθεροτυπία", 1990, σελ. 12).

Όλα όσα προαναφέρθηκαν οδηγούν σ' ένα συμπέρασμα, τα μέτρα αντιμετώπισης των ανηλικών παραβατών στην Ελλάδα, είτε αναφέρονται στην πρόληψη είτε στην καταστολή έχουν αποτελεσματικότητα που κυμαίνεται από το ελάχιστο ως την ανυπαρξία, το κύριο αποτέλεσμά τους δεν είναι η κοινωνική αποκατάσταση, αλλά μάλλον η υποτροπή που σύμφωνα με τη Σπινέλλη φτάνει το ποσοστό του 70% ("Ελευθεροτυπία", 1990, σελ. 12).

Η σχέση των παραπάνω με το στιγματισμό είναι φανερή γιατί το στίγμα αποτελεί το κύριο αίτιο της αδυναμίας για κοινωνική αποκατάσταση στην οικογένεια, το σχολείο, την εργασία, την κοινωνία γενικότερα και οδηγεί αναπόφευκτα στην υποτροπή.

Ιστορική αναδρομή του θεσμού της αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλικών μέσω της δικαστικής οδού σε αλλοδαπές χώρες και στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με την Τρωϊάννου - Λουλά (1982, σελ. 379) η πρώτη εμφάνιση των δικαστηρίων ανηλικών τοποθετείται στον αγγλοσαξωνικό χώρο (Σικάγο 1899).

Για το ίδιο θέμα η Σπινέλλη (1984, σελ. 788) αναφέρει: "Την 1η Ιουλίου 1898 η Πολιτεία του Ιλλινόις των Η.Π.Α. ψήφισε έναν νόμο που στην παράγραφο 2 όριζε: "Η φροντίδα, επιμέλεια και πειθαρχία κοριτσιών και αγοριών που χαρακτηρίζονται από τα δικαστήρια σαν παραβάτες, εξαρτημένοι ή εγκαταλελειμένοι πρέπει να προσομοιάζει όσο το δυνατό περισσότερο με τη μεταχείριση που μπορούν να παράσχουν σ' αυτούς οι γονείς τους....." και συνεχίζει: "με το νομοθέτημα αυτό είδε το φως στο Σικάγο το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων".

Ο Φαρσεδάκης (1986, σελ. 142) λέει: "συνήθως θεωρείται ως πρώτο δικαστήριο ανηλίκων εκείνο του Σικάγο 1899. Φαίνεται, όπως, πως και πρωτύτερα, τυπικά ή άτυπα είχαν αρχίσει να λειτουργούν παρόμοια σε άλλες χώρες ή είχε αρχίσει κάποια νομιμοπαρασκευαστική κίνηση για την καθιέρωσή τους. Έτσι αναφέρεται η λειτουργία δικαστηρίου ανηλίκων - με άλλη ονομασία - στην Αυστραλία (άτυπα το 1890 και τυπικά από το 1895), στη Νορβηγία (από το 1896) και σχετικά νομοθετικά προσχέδια ορισμένων ελβετικών καντονίων ήδη από το 1893".

"Έκτοτε η σχετική κίνηση επιταχύνθηκε. Δημιουργήθηκαν δικαστήρια ανηλίκων στην Αγγλία και Ουγγαρία (1908), στην Πορτογαλία (1911), στο Βέλγιο, Γαλλία, Ελβετία (1912) κ.ο.κ. Το σχετικό ενδιαφέρον - και επιστημονικό - ήταν ιδιαίτερα έντονο. Έτσι ήδη στα 1911 συγκαλείται στο Παρίσι το πρώτο Διεθνές Συνέδριο για τα δικαστήρια ανηλίκων".

Στην Ελλάδα το πρώτο δικαστήριο ανηλίκων ιδρύεται αρκετά αργότερα.

(Η) Τρωϊάννου - Λουλά αναφέρουν ότι μετά το 1922 άρχισε η κίνηση (κάτω από τις συνέπειες του πολέμου) με την ιδιωτική

πρωτοβουλία, η οποία προκάλεσε το κρατικό ενδιαφέρον. Τότε ήταν που εκδόθηκαν νόμοι και ανάμεσά τους ήταν και ο πρώτος για τα δικαστήρια ανηλίκων.

Σύμφωνα με τις ίδιες η πρώτη συνεδρίαση πραγματοποιήθηκε στις 14.3.1940, στην Αθήνα, αλλά τα τότε δικαστήρια τυπικά μόνο ανταποκρίνονταν στην ονομασία τους.

Ουσιαστικά η μεγάλη τομή έγινε με την σύνταξη των δύο κωδίκων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Οι διατάξεις τους συμπληρώθηκαν και τροποποιήθηκαν από τους ειδικούς νόμους περί ανηλίκων που αποτελούν το ισχύον "δίκαιο ανηλίκων" στην Ελλάδα.

Αλλοδαπές νομοθετικές ρυθμίσεις

Στην ενότητα αυτή γίνεται μία αναφορά στις νομοθετικές ρυθμίσεις που κατά καιρούς έχουν θεσπιστεί σε χώρες του εξωτερικού για το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας.

Διαχρονικά, ο τρόπος λειτουργίας των δικαστηρίων ανηλίκων φαίνεται ότι τροποποιήθηκε ως προς τις αρμοδιότητές τους, την προέλευση των μελών που τα συνθέτουν κ.λ.π. (Πίνακας Parizeau, Φαρσεδάκης, 1986, σελίδα 144, Παράρτημα Γ).

Τα δικαστήρια ανηλίκων έχουν διττό ρόλο, εκείνο της πρόληψης κι εκείνο της κοινωνικής επανένταξης του ανηλίκου.

~~Παράλληλα με τα δικαστήρια ανηλίκων κι άλλες Υπηρεσίες~~
ειδικών επιμελητών ανηλίκων, κοινωνικών λειτουργών, παιδαγωγών, παιδοψυχολόγων κ.λ.π. εμπλέκονται στη διαδικασία ελέγχου και προστασίας ανηλίκων.

Σύμφωνα με τον Πίνακα Parizeau (Παράρτημα Γ), μερικές από τις χώρες που θα εξετασθούν, θα μπορούσαν να καταταχθούν ως εξής:

	ΧΩΡΕΣ	ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ
- Στάδιο ενδιάμεσο μεταξύ προτύπων ΙΒ και ΙΥ	☐ Γαλλία ☐ Βέλγιο	Κοινωνικοδικαστική
- Στάδιο ενδιάμεσο μεταξύ προτύπων ΙΥ και ΙΙ	☐ Αγγλία ☐ Καναδάς (Κερμπέκ)	Κοινωνική
- Πρότυπο ΙΙ	☐ Σουηδία ☐ Σκωτία	Κοινωνική

Στη Γαλλία, η κοινωνική και δικαστική προστασία των ανηλίκων καθορίζεται από δύο έννοιες: το συμφέρον του παιδιού και το δικαίωμά του στην εκπαίδευση.

Για τους ανήλικους που βρίσκονται σε κίνδυνο, ιδιαίτερες διοικητικές Υπηρεσίες, σε νομαρχιακό επίπεδο, ασκούν προληπτικό έλεγχο στις οικογένειες - χρησιμοποιώντας κοινωνικούς λειτουργούς για τη διαπίστωση ενδεχομένου κινδύνου φυσικής, ψυχικής και ηθικής υγείας και ασφάλισης των παιδιών. Βέβαια, τα διάφορα μέτρα που κρίνονται αναγκαία γι' αυτό το σκοπό, πρέπει να γίνουν αποδεκτά από την οικογένεια. Ο δικαστής ανηλίκων μπορεί να παρέμβει σε περίπτωση σύγκρουσης οικογένειας και διοικητικών υπηρεσιών καθώς και σε άλλες περιπτώσεις.

Εξάλλου, η ποινική ανηλικότητα λήγει στα 18, ενώ κάτω από τα 13, στα παιδιά δεν μπορεί να επιβληθεί καμιά ποινή. Και στις δύο περιπτώσεις (παιδιά σε ηθικό κίνδυνο και παραβατικά), ο ίδιος δικαστής ανηλίκων αναλαμβάνει τις υποθέσεις. Η διαδικασία διέπεται από την ίδια πρόνοια για τη διασφάλιση του συμφέροντος του ανηλίκου και τα μέτρα που λαμβάνονται είναι σχεδόν τα ίδια μια και η απαγγελία κάποιας ποινής - αποτελεί κατ' αρχάς την

εξαίρεση. Και τα πράγματα συγχέονται, ακόμα περισσότερο, μιας κι ο ανήλικος μπορεί να χρειαστεί να τύχει μεταχείρισης και για τους δύο λόγους (και γιατί έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα και γιατί βρίσκεται σε ηθικό κίνδυνο). (Πίνακες 2-3, Παράρτημα Γ, Φαρσεδάκης, 1986, σελ. 147-148).

Στη Δυτική Γερμανία και Ελβετία οι ρυθμίσεις είναι παραπλήσιες.

Στη Δυτική Γερμανία, στην περίπτωση των παραβατικών ανηλίκων, τα προβλεπόμενα μέτρα και διαδικασίες παρουσιάζουν ένα συμβιβασμό μεταξύ μιας καθαρά δικαστικής παρέμβασης και εκείνης της κοινωνικής αρωγής. Ειδικοί υπάλληλοι των υπηρεσιών προστασίας της νεότητας, επικουρούν τους ανήλικους κατά την εμφάνισή τους στο δικαστήριο. Αποτελούν το συνδετικό κρίκο μεταξύ ανηλίκων και δικαιοσύνης. Δεν έχουν όμως πολλά δικαιώματα. Π.χ. δεν μπορούν να εξετάσουν τους φακέλλους, να υποβάλλουν ερωτήσεις κ.λ.π. Το σύστημα κυρώσεων περιλαμβάνει μέτρα παιδευτικά και πειθαρχικά αλλά και ποινές (για τους μεταξύ 14 και 18 ετών). Η τάση είναι να λαμβάνονται μέτρα μη στερητικά της ελευθερίας και ν' αποφεύγεται ο εγκλεισμός σε ιδρύματα, καθώς και η επιβολή βραχυχρόνιων ποινών φυλάκισης. Η ποινή, κατά νόμο παραμένει η τελευταία επιλογή (*ultima ratio*), μόνο όταν όλα τ' άλλα μέτρα κρίνονται ατελέσφορα.

Στην Ελβετία, η προτεραιότητα, στην περίπτωση παραβατικότητας, δίνεται στα παιδευτικά μέτρα μια κι αυτή θεωρείται, πριν απ' όλα, ως ενδεχόμενο σύμπτωμα κοινωνικής απροσαρμοστικότητας. Μόνο, κατ' εξαίρεση, και σε έσχατη ανάγκη καταφεύγουν σε επιβολή ποινής. Για την λήψη των μέτρων

αποφασίζουν είτε ειδικοί δικαστές ανηλίκων, είτε άλλα δικαστικά όργανα.

Στο Βέλγιο, στην περίπτωση των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο, είτε εξαιτίας δικής τους συμπεριφοράς, είτε των γονέων τους ή των ατόμων που έχουν την επιμέλειά τους, εφαρμόζονται μέτρα κοινωνικής και δικαστικής προστασίας.

Τα μέτρα κοινωνικής προστασίας αποφασίζονται από έναν, αποκλειστικό κοινωνικό οργανισμό - την Επιτροπή Προστασίας της Νεότητας - που με σύμφωνη γνώμη των ενδιαφερομένων μπορεί ν' αποφασίσει μίαν εξειδικευμένη δράση, κάθε φορά που η ασφάλεια ή η ηθική του ανηλίκου τίθεται σε κίνδυνο.

Αντίθετα, τα μέτρα δικαστικής προστασίας αποφασίζονται, στην ανάγκη και παρά τη θέληση των ενδιαφερομένων. Τα μέτρα - που δεν είναι ποινές - αφορούν τόσο τους ανήλικους, όσο και τους γονείς τους. Διακρίνονται για τη μεγάλη ποικιλία τους και είναι τα ίδια που προβλέπονται και για την κατηγορία των παραβατικών ανηλίκων. Σύμφωνα με το βελγικό σύστημα, κανείς ανήλικος κάτω των 18 ετών, δεν μπορεί να διαπράξει έγκλημα, ακόμη κι αν όλες οι προϋποθέσεις συγκεντρώνονται. Ο νόμος δημιουργεί ένα πλάσμα δικαίου, σύμφωνα με το οποίο, σε κάθε τέτοια περίπτωση, ο ανήλικος στερείται καταλογισμού. Ελάχιστες εξαιρέσεις προβλέπονται σ αυτή τη ρύθμιση, στην περίπτωση διάπραξης κακουργήματος. Οι ανήλικοι παραβάτες θεωρούνται ως μία από τις κατηγορίες των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Τα όποια μέτρα αποφασίζονται μετά από κοινωνική έρευνα και ιατροψυχολογική εξέταση.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η νεώτερη από τις σχετικές αξιολογικές νομοθετικές ρυθμίσεις, εκείνη της επαρχίας

του Κεμπέκ, στον Καναδά (έναρξη ισχύος την 1.1.1979). Σύμφωνα με αυτήν, μετά την επισήμανση κάποιας περίπτωσης ανηλίκων, για την οποία παλαιότερα αρμόδιο θα ήταν το δικαστήριο ανηλίκων, αρμόδιο είναι το Κέντρο Κοινωνικών Υπηρεσιών που συγκροτείται από το Διευθυντή Προστασίας της Νεότητας, την Επιτροπή Προστασίας της Νεότητας και το Δικαστή Ανηλίκων. Η υπόθεση παραπέμπεται στο Διευθυντή Προστασίας της Νεότητας. Αυτός εξετάζει την αναγκαιότητα λήψης κάποιου επείγοντος μέτρου και διατάσσει την διενέργεια κοινωνικής έρευνας. Συγχρόνως παραπέμπει την υπόθεση σε μια διμελή υποεπιτροπή που αποτελείται από έναν κοινωνικό λειτουργό κι έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η υποεπιτροπή αυτή μπορεί, είτε να θέσει το θέμα στο Αρχείο, είτε να προτείνει τη λήψη κάποιου μέτρου που να γίνει αποδεκτό από τον ανήλικο και τους γονείς του, είτε να παραπέμψει την υπόθεση στο Δικαστήριο Ανηλίκων (κατά τις στατιστικές το 22% των περιπτώσεων οδηγούν σε σχετική παραπομπή). Στην περίπτωση που δε συμφωνήσουν μεταξύ τους, τα μέλη της υποεπιτροπής, το θέμα παραπέμπεται στην Επιτροπή Προστασίας της Νεότητας που έχει τις ίδιες εναλλακτικές λύσεις στη διάθεσή της. Η παραπομπή στο δικαστήριο ανηλίκων γίνεται και στην περίπτωση που ο ανήλικος αποδεχθεί, αρχικά, το μέτρο που του επιβάλλεται, στη συνέχεια όμως, δεν το εκτελεί.

Περισσότερο περίπλοκα είναι και τα συστήματα που εφαρμόζονται στις διάφορες πολιτείες των Η.Π.Α. που έχουν μεταξύ τους και σημαντικές διαφορές (πίνακες 4, 5, 6, Παράρτημα Γ, Φαρσεδάκης, 1986, σελ. 152, 153, 154). Σε περισσότερες από δέκα πολιτείες, ο ανήλικος που παραπέμπεται σε ειδικό δικαστή

ανηλίκων, μπορεί να ζητήσει, αν το θέλει, να δικάσσει από ορκωτό δικαστήριο.

Αλλά και στη Σοβιετική Ένωση με βάση τη νομοθεσία του 1977, τα αρμόδια όργανα που ασχολούνται με τον έλεγχο των ανηλίκων (ειδικές επιτροπές της νεολαίας, των εργατικών ενώσεων, της Δημόσιας Υγείας, ειδικές επιθεωρήσεις για την προστασία των νέων, Αστυνομία, Δικαστήρια κ.λ.π.) κυμαίνονται σε τοπικό επίπεδο, μεταξύ 39 και 40. Τη δράση τους συντονίζει η Βισαγγελική Αρχή. Έχουν ως στόχο την εξάλειψη των παρεκκλίσεων που παρατηρούνται στο επίπεδο της οικογένειας, του σχολείου, της εργασίας, να οργανώσουν τον ελεύθερο χρόνο, να βοηθήσουν τους ανήλικους που οι συνθήκες της ζωής τους και της εκπαίδευσής τους είναι δυσμενείς.

Στην Αγγλία, μετά την καινούργια νομοθεσία του 1969, δεν μπορεί ν' ασκηθεί ποινική δίωξη κατά παραβατικών παιδιών, κάτω των 14 ετών, εκτός κι αν είναι δράστες ανθρωποκτονίας. Ούτε μπορούν να ληφθούν οποιαδήποτε εξαναγκαστικά μέτρα προστασίας, εκτός αν συντρέχουν και παραβατική συμπεριφορά και ανάγκη προστασίας. Αλλά και σ' αυτήν την περίπτωση, πρέπει να υπάρχει συναίνεση του ανηλίκου, αναφορικά με το λαμβανόμενο μέτρο. Στους έφηβους (14-17 ετών), σε ορισμένες περιπτώσεις, ασκείται ποινική δίωξη, ή, καλύτερα, λαμβάνονται μέτρα και πάλι κατά συναινετικό τρόπο. Τα μέτρα είναι δύο ειδών (care order και supervision order) και η σχετική μέριμνα για τη συμμόρφωση προς αυτά ανατίθεται στην εξουσία των κοινωνικών λειτουργών. Τα μέτρα αποφασίζονται από Δικαστήριο που συγκροτείται από τρεις Δικαστές μη νομικούς και μη αμοιβόμενους που έχουν όμως, ένα Γραμματέα νομικό. Οι εξουσίες της αστυνομίας, στο αγγλικό

σύστημα είναι ιδιαίτερα αυξημένες (ανάμεσα στ' άλλα, έχει δικαίωμα ν' απευθύνει "επίσημη προειδοποίηση" στους ανηλίκους).

Στη Σκωτία, μετά το νόμο του 1968 και στη Σουηδία, δεν έχουμε Δικαστήρια Ανηλίκων, όπως τα γνωρίζουμε στις άλλες χώρες, αλλά Διοικητικές Επιτροπές που αποφασίζουν για τα μέτρα που κρίνονται ως αναγκαία σε κάθε περίπτωση.

Η Επιτροπή Προστασίας της Νεότητας στη Σουηδία, στην περίπτωση των παραβατικών παιδιών μπορεί ν' αποφασίσει ακόμη και την εισαγωγή τους σε ίδρυμα, αλλά αυτό είναι σπάνιο. Γενικά προτιμάται η μη - παρέμβαση και η αποφυγή λήψης μέτρων (παρά την μεγάλη υποτροπή που παρατηρείται), για να μη στιγματισθούν οι ανήλικοι.

Συγκριτική θεώρηση των νομοθεσιών

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται μία συγκριτική θεώρηση των νομοθετικών ρυθμίσεων για τη νεανική παραβατικότητα. Επισημαίνονται τα κοινά σημεία ανάμεσα στις νομοθετικές ρυθμίσεις, παραθέτονται στατιστικά στοιχεία αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους και σκιαγραφείται η παρούσα κατάσταση στην Ελλάδα, (πάντα συγκριτικά με την κατάσταση που επικρατεί στις αλλοδαπές χώρες) συμπεριλαμβανομένου ενός σχεδίου νόμου του 1984, στο οποίο - αν και δεν ψηφίστηκε - είχε καταβληθεί σημαντική προσπάθεια για τη βελτίωση των όρων μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών.

Συμπερασματικά, παρατηρώντας τις τελευταίες νομοθετικές κινήσεις, εκείνο που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες τάσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων των ανηλίκων είναι:

α.- Η παρατηρούμενη αύξηση του ορίου ηλικίας στις διάφορες κατηγορίες, πράγμα που έχει ως συνέπεια την αύξηση και των ενδιαμέσων υποκατηγοριών, αλλά και τη δημιουργία κατηγοριών μετεφηβικής ηλικίας.

Έτσι π.χ. καθιερώνονται στην Ελβετία οι κατηγορίες των παιδιών (7-15), των εφήβων (15-18) και των μετεφήβων (18-25), στη Σοβιετική Ένωση: των παιδιών (10-13), των εφήβων (14-17) και δύο κατηγορίες μετεφήβων (18-21 και 22-25) κ.ο.κ. (Φαρσεδάκης, 1986, σελ. 156).

β.- Η παρατηρούμενη κοινή, σχεδόν αντιμετώπιση των δύο κατηγοριών ανηλίκων (αυτών που βρίσκονται σε κίνηση και των παραβατικών). Κι αυτό συμβαίνει, γιατί - πέρα από τις πραγματικές δυσχέρειες διαχωρισμού τους, εξαιτίας της ύπαρξης του σκοτεινού αριθμού - οι παράγοντες που δημιουργούν αυτές τις καταστάσεις είναι, λίγο - πολύ, κοινοί. Είναι θέμα χρόνου η μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη. Αλλά και γιατί ο σκοπός των μέτρων - που αποβλέπουν στην σωστή κοινωνικοποίηση και κοινωνική ένταξη των ανηλίκων - είναι κοινός.

γ.- Η τάση για αποδικαστικοποίηση των σχετικών διαδικασιών στις υποθέσεις ανηλίκων ή ακόμη και για αποφυγή οποιασδήποτε παρέμβασης. Και αυτό συμβαίνει, γιατί τα δικαστικά μέτρα κρίνονται ανελαστικά και για ν' αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες του στιγματισμού και με την πεποίθηση πως έτσι υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες κοινωνικής ένταξης των παραβατικών ανηλίκων, αφού η παραβατική τους συμπεριφορά θεωρείται ως επιφαινόμενο της κρίσης ανάπτυξης και, ως τέτοια, παροδική.

Πάντως, η τάση για εξω-δικαστική παρέμβαση και μεγαλύτερη ανάμιξη της κοινότητας, όπως παρατηρείται λ.χ. στη Σουηδία, στη Σκωτία και σε μικρότερη έκταση στην Αγγλία, στο Κεμπέκ και σ' άλλες χώρες αλλά και ορισμένες άλλες τάσεις, ενέχουν κινδύνους. Δύο είναι οι κυριότεροι:

αα.- Η επαύξηση του ασκουμένου κοινωνικού ελέγχου, μια και ο κύκλος των ελεγχόμενων πράξεων, αλλά και προσώπων διευρύνεται, αλλά και καθίσταται ευχερέστερη η καταγγελία των παραβατικών συμπεριφορών των ανηλίκων που υποπίπτουν στην αντίληψη των αρχών, απ' αυτές τις τελευταίες που, ενώ πριν - γνωρίζοντας τις ενδεχόμενες δυσαναλογίες προς την παράβαση, ταλαιπωρίες του ανηλίκου - πολλές φορές απέφευγαν να τον διώξουν, τώρα, με την εμφανιζόμενη, θεωρητικά, ευμενέστερη και προς το συμφέρον του ανηλίκου εξωδικαστική μεταχείριση, δεν έχουν πια τέτοιες επιφυλάξεις και παραπέμπουν όλες τις περιπτώσεις παραβάσεων που αντιλαμβάνονται. Η σχετική έρευνα στο Κεμπέκ έδειξε, ότι ενώ πριν από το νέο νόμο οι αστυνομικοί παρέπεμπαν από τους 100 παραβατικούς ανηλικούς τους 50, τώρα παραπέμπουν και τους 100 στο Διευθυντή Προστασίας της Νεότητας. (Φαρσεδάκης, 1986, σελ. 157). Τα τελευταία χρόνια, μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας απεμπλοκής των παραβατικών ανηλίκων από τους πολύπλοκους μηχανισμούς του δικαστικού κοινωνικού ελέγχου, εφαρμόζεται ευρύτατα σε ορισμένες χώρες, η παραπομπή του σε ~~εξωδικαστικά, κοινοτικά και άλλα όργανα ελέγχου της~~ συμπεριφοράς τους. Αυτή η αλλαγή κατεύθυνσης είχε γεννήσει πολλές ελπίδες. Φαίνεται, όμως πως - εκτός κι από άλλες κριτικές που θα μπορούσαν να ασκηθούν - καταλήγει απλώς σε επαύξηση του ασκουμένου κοινωνικού ελέγχου, αφού στην ουσία

εφαρμόζεται για πολύ ελαφρά αδικήματα, που αλλιώς θα έμεναν ακαταδίωκτα. Αυτό που κατορθώθηκε δηλαδή, ήταν αντί να εξαλειφθούν τα μειονεκτήματα του δικαστικού ελέγχου και η αντιμετώπιση των παραβατικών ανηλίκων να γίνει πιο ήπια, να μεγεθυνθεί ο αριθμός των συμπεριφορών και των προσώπων που ελέγχονται.

ββ.- Η προσβολή των δικαιωμάτων του ανηλίκου. Εξωδικαστική παρέμβαση σημαίνει και έλλειψη δικονομικών εγγυήσεων, αφού τα πάντα γίνονται "για το καλό" του ανηλίκου. Και στα Δικαστήρια ανηλίκων βέβαια, υπήρχαν και διατηρούνται ακόμη διαφοροποιήσεις - σε σχέση με τους ενήλικους - αναφορικά με τις δικονομικές εγγυήσεις και τη δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων κ.λ.π. αφού θεωρείται πως ο δικαστής ανηλίκων, "ως καλός πατέρας" φροντίζει για το συμφέρον του ανηλίκου. Όμως, η κατάσταση δε συγκρίνεται απ' αυτή την άποψη με ότι συμβαίνει στην περίπτωση που διοικητικές επιτροπές αναλαμβάνουν κι αποφασίζουν.

Εξάλλου, η θρυλούμενη εκούσια συναίνεση του ανηλίκου, κατά τη λήψη κάποιου μέτρου "προστασίας" είναι αμφίβολο αν είναι πράγματι προϊόν της ελεύθερης βούλησης του ανηλίκου. Τις περισσότερες φορές ο ανήλικος συναινεί γιατί δεν μπορεί να κάνει τίποτε άλλο. Ίσως, γιατί αυτό αποτελεί το "μη χείρον".

Οι έρευνες επίσης έδειξαν πως υπάρχει πολύ μεγάλη διαφορά στις κρίσεις των κοινωνικών λειτουργών. Με διαφορετικά κριτήρια αποφασίζει καθένας τους για την ίδια περίπτωση. Η σχετική "αυθαιρεσία" τους είναι μεγαλύτερη από αυτήν που παρατηρείται στις δικαστικές αποφάσεις.

Τέλος, πολλές φορές, οι κοινωνικοί λειτουργοί εμφανίζονται αυστηρότεροι από τους δικαστές έναντι του ανηλίκου. Με όλες τις συνέπειες που αυτό συνεπάγεται.

δ. Αξιοσημείωτο εξάλλου είναι ότι όσο κι αν καταβάλλεται διεθνώς προσπάθεια αποφυγής ή μείωσης στο ελάχιστο του εγκλεισμού των ανηλίκων σε Ιδρύματα Αγωγής, εν τούτοις είναι γεγονός ότι αυτό το μέτρο μεταχείρισης δε έπαψε κι ούτε θα πάψει απ' ότι φαίνεται να υφίσταται. Κοινό σημείο σ' αυτήν την προσπάθεια, οι αναφορές σε μία ιδεατή ιδρυματική μεταχείριση σ' όλες τις νομοθεσίες των διαφόρων χωρών, εφ' όσον κριθεί πως μια τέτοια αντιμετώπιση έστω και σε εξαιρετικές περιπτώσεις πρέπει να διατηρηθεί (πίνακας 7, Parizeau, Παράρτημα Γ, Φαρσεδάκης 186, σελ. 159).

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των νομοθετικών αυτών ρυθμίσεων, στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης εμφανίζεται μια τάση για αύξηση της παραβατικότητας των εφήβων και των νέων μετεφηβικής ηλικίας.

Έτσι στη Γαλλία οι δικαστικές στατιστικές εμφανίζουν μια σημαντική αύξηση της νεανικής παραβατικότητας μέσα σε δύο δεκαετίες.

Πίνακας 1:
Αριθμός ανηλίκων κάτω των 18 ετών που καταδικάστηκαν

	1955	1960	1965	1970	1975	1976
αριθμός ανηλίκων κάτω των 18 ετών που καταδικάστηκαν	13.975	26.894	43.767	46.779	58.625	56.959
ποσοστό, συγκριτικά με το συνολικό πληθυσμό ίδιας ηλικίας (10-18 ετών)	2,86%	4,79%	6,50%	7,07%	8,69%	8,33%

Στη Γερμανία, επίσης εμφανίζεται σημαντική αύξηση, στην αναλογία συμμετοχής των νέων στην παραβατική συμπεριφορά. Έτσι, ενώ το 1960 στο σύνολο εγγράφων της αστυνομίας, οι ανήλικοι παραβάτες αντιπροσώπευαν το 11,3%, το 1974 το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 20,1%. Ο ίδιος διπλασιασμός, μεταξύ 1952 και 1972 εμφανίζεται να υπάρχει και αναφορικά με τις διαπραχθείσες παραβάσεις.

Στην Ελβετία, εμφανίζεται επίσης μεταξύ 1960 και 1970, μια συνεχής αύξηση του απόλυτου αριθμού των εφήβων παραβατών, αγοριών και κοριτσιών. Όμως, μεταξύ 1971 και 1975, παρατηρείται μια στοιχειώδης μείωση των καταδικών των εφήβων παραβατών.

Πίνακας 2:
Ποσοστό καταδικών σε 0% του γενικού πληθυσμού της ίδιας ηλικίας.

Έτος	Αγόρια	Κορίτσια
1968	11,44	1,86
1970	14,02	2,72
1975	8,66	0,98

Στο Βέλγιο, μεταξύ 1930 και 1970, εμφανίζεται μία μείωση του ποσοστού συμμετοχής στις καταδίκες των νέων κάτω των 21 ετών. Από 11,5% πέφτει στα 8,4% για τους νέους και από 8,96% σε 5,67% για τις νέες.

Στη Σουηδία, εμφανίζεται μία αύξηση της τάξεως του 50% στην ηλικία των 15-18 ετών και μια σχετική σταθερότητα εκείνων της μετεφηβικής ηλικίας (18-20). Στην πρώτη περίπτωση στα 1965 ανέρχονταν σε 8.525 και στα 1971 σε 12.957, ενώ στη δεύτερη οι απόλυτοι αριθμοί κυμάνθηκαν μεταξύ εννέα και δέκα χιλιάδων.

Στην Αγγλία, παρά τη νέα νομοθεσία που οδήγησε σε μια ευρύτατη αποδικαστικοποίηση, για τους νέους κάτω των 17 ετών, με συνέπεια πάρα πολλοί να μη διώκονται, αλλά απλώς να προειδοποιούνται ή να επιπλήττονται από την αστυνομία, η συμμετοχή στις παραβατικές δραστηριότητες δε μειώθηκε.

Στις Η.Π.Α., περίπου 33% όλων των συλλαμβανομένων παραβατών του νόμου είναι 15-20 ετών. Από 352.000 συλλαμβανομένους ανήλικους παραβάτες (11-17 ετών) για σοβαρά αδικήματα το 1964, περνούμε σε 785.000 το 1977. Εχουμε δηλαδή έναν υπερδιπλασιασμό.

Στην Ελλάδα, για την δεκαετία 1973-1982, η συμμετοχή των ηλικίας 13-17 ετών εφήβων σε παραβατικές πράξεις αποδεικνύεται ιδιαίτερα περιορισμένη κι εκείνη των νέων μετεφηβικής ηλικίας αρκετά μικρή (Πίνακας 8, Παράρτημα Γ, Φαρσεδάκης 1986, σελ. 21).

Από άποψη υποτροπής, ωστόσο, φαίνεται πως οι διαφοροποιήσεις προς τα άνω είναι μεγαλύτερες, χρόνο με το χρόνο. Έτσι στην Αγγλία, η αύξηση μεταξύ των ετών 1955-1962, κυμαίνεται, ανάλογα με την ομάδα ηλικίας από 65% για τους 8-14 ετών, σε 120% για τους 14-17 ετών και σε 168% για τους μεταξύ 17-21 ετών (Rutter και Giller, 1985).

Ίσως, βέβαια, οι διαφοροποιήσεις από τους πρωτοπαραβάτες να οφείλονται και στην ευχερέστερη καταδίκη από τα δικαστήρια των ήδη υποτρόπων.

Όμως, παρά το φιλελεύθερο πρότυπο από το οποίο εμπνέονται οι επίσημες πολιτικές κοινωνικού ελέγχου και παρ' ότι εμφανίζονται να επιθυμούν, κατά προτεραιότητα την προστασία και ευημερία των νέων και να προσπαθούν να τους παράσχουν την

αναγκαία αρωγή κατά την διαδικασία της κοινωνικοποίησής τους, παρά το ότι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις προσπάθησαν να δημιουργήσουν ευρύτατα περιθώρια εξωδικαστικής αντιμετώπισης των νέων παραβατών του νόμου, ο αριθμός των ανηλίκων που είναι αντικείμενο ποινικών μέτρων αυξάνεται στις περισσότερες χώρες. Αυτό είναι φανερό κι από τα προαναφερθέντα στοιχεία των στατιστικών. Όμως δεν είναι αυτό μόνο. Ολοένα και περισσότεροι ανήλικοι αντιμετωπίζουν τη στέρηση της ελευθερίας τους, μετά από μια δικαστική ή διοικητική απόφαση.

Έτσι, στη Γαλλία, από 7.800 το 1970 και 11.550 το 1974 περάσαμε στους 17.709. Στη Δυτική Γερμανία από 6.496 το 1960 στους 7.463 το 1976. Στην Αγγλία, παρά τη νέα νομοθεσία, από 2.475 στους 4.451 το 1974 και στους 5.388 το 1976.

Φαίνεται πως μόνο η Σουηδία κατόρθωσε να πετύχει τη φιλελεύθερη εφαρμογή της πολιτικής της για την προστασία της νεότητας. Μεταξύ 1964 και 1974 μειώθηκαν στο μισό οι εισαγόμενοι σε αναμορφωτικά σχολεία ανήλικοι. Στην ηλικιακή ομάδα 15-18 αυξήθηκε από 64% το 1965 σε 78% το 1971 των νέων που έτυχαν άφεση ποινής. Ακόμη και οι νέοι μετεφηβικής ηλικίας 18-20 ετών σπάνια στερούνται της ελευθερίας τους, παρά την αύξηση της παραβατικής τους δραστηριότητας. Αντίθετα, ο αριθμός αυτών που τυχαίνουν εξωδρυματικής μεταχείρισης αυξάνει συνεχώς.

~~Στη χώρα μας, επίσης, εμφανίζεται κάποια σχετική μείωση.~~

Από το δείκτη 4,8 του 1977 - και μετά συνεχή πτώση - φθάσαμε στο δείκτη 3,4 το 1981. Αλλωστε, γενικά και ο απόλυτος αριθμός των τροφίμων των ιδρυμάτων αγωγής, είναι ευτυχώς μικρός.

Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα προσπαθεί να παρακολουθήσει τις διεθνείς εξελίξεις. Απαιτούνται όμως να γίνουν μεγάλα και βιαστικά βήματα για να διανυθεί η απόσταση και να καλυφθεί η διαφορά που μας χωρίζει από αρκετές χώρες.

Στον ελλαδικό χώρο οι φορείς που κατά διαδικαστική ιεραρχία ασχολούνται με τον ανήλικο παραβάτη είναι η Αστυνομία, η Εισαγγελία, το Δικαστήριο Ανηλίκων, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ή η Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων, τα Ιδρύματα Αγωγής ή Σωφρονιστικά Καταστήματα και αντίστοιχοι επαγγελματίες είναι αστυνομικοί, ανακριτές - εισαγγελείς, δικαστές, δικηγόροι, επιμελητές ανηλίκων, σωφρονιστικοί υπάλληλοι (ψυχίατροι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, εγκληματολόγοι, κοινωνιολόγοι κ.α.).

Οστόσο, απ' όσα προαναφέρθηκαν, είναι εύκολο ν' αντιληφθεί κανείς ότι με την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα μας, χρειάζεται μια γενναία μεταρρύθμιση στον τομέα αντιμετώπισης των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο και των παραβατικών ανηλίκων.

Ιδιαίτερα αξιόλογη ήταν η προσπάθεια μιας ειδικής επιτροπής (με Πρόεδρο τον Π. Παπαδάτο και μέλη τους Κ. Σπινέλλη, Ε. Παλαιοκαστρίτη, Κ. Ζησιμόπουλο, Δ. Κωστόπουλο, Μ. Ιωσαφάτ και Ν. Χατζηπαναγιώτου), η οποία συνέταξε από το 1984 σχέδιο νόμου για την σύσταση "Μονάδων Μέριμνας και Αγωγής της Νεότητας" (βλ. Παράρτημα Γ), το οποίο βέβαια ποτέ δεν ψηφίστηκε. Η σχετική προσπάθεια κατέτεινε στη βελτίωση των όρων, της ιδρυματικής κυρίως, μεταχείρισης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Είδος της έρευνας - Σκοπός

Η έρευνα αυτή σκοπεύει στην αξιολόγηση των απόψεων των εμπειρογνωμόνων πάνω στο θέμα του κοινωνικού στίγματος του ανηλικού παραβάτη.

θεωρώντας δεδομένη την ύπαρξη του φαινομένου του στίγματος στους παραβατικούς ανήλικους, το είδος της έρευνας που χρησιμοποιείται είναι η Διερευνητική προσέγγιση προκειμένου να συγκεντρωθούν οι απόψεις των ειδικών πάνω στο θέμα.

Ειδικότερα η έρευνα αυτή στοχεύει στο να αξιολογήσει τις απόψεις των ειδικών για τις διαστάσεις του προβλήματος, τους παράγοντες που το προκαλούν, τις επιπτώσεις του πάνω στον ίδιο τον ανήλικο, τις μεθόδους θεραπευτικής παρέμβασης που χρησιμοποιούνται για την αποφυγή ή άμβλυνση του στίγματος και τις προτάσεις τους για το τι θα μπορούσε να γίνει προκειμένου να επιτευχθεί η αλλαγή της στάσης του κοινωνικού συνόλου.

Αναφορικά με τη Διερευνητική προσέγγιση ο Β. Φίλιας (1977, σελ. 27) αναφέρει: "Διερευνητική έρευνα γίνεται όταν ο πρωταρχικός σκοπός είναι η διατύπωση ενός προβλήματος για ακριβέστερη εξέταση ή η διατύπωση υποθέσεων ή η ιεράρχηση προτεραιοτήτων για παραπέρα έρευνα...". Και συνεχίζει: "Σε μια διερευνητική έρευνα η βασική έμφαση είναι η ανακάλυψη. Το βασικό της χαρακτηριστικό η ευελιξία...".

Στη συγκεκριμένη μελέτη χρησιμοποιείται αυτό το είδος έρευνας γιατί ο κύριος σκοπός της είναι η διατύπωση του

προβλήματος του στιγματισμού των ανηλικών παραβατών, η ανίχνευση και η επίτευξη μιας πρώτης προσέγγισης του θέματος σε γενικότερα πλαίσια, όπως άλλωστε παραναφέρει ο Φίλιπς στον ορισμό του.

Ερωτήσεις - Υποθέσεις

A. Ερωτήματα.

Για την επίτευξη των στόχων της έρευνας διατυπώνονται ορισμένα ερωτήματα. Αυτά είναι:

1. Υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των ειδικών όσον αφορά τον ορισμό του στίγματος;
2. Υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των ειδικών για την έκταση του προβλήματος;
3. Ποιοί είναι οι παράγοντες που προκαλούν το στίγμα στον ελλαδικό χώρο;
4. Ποιές είναι οι επιπτώσεις του στίγματος πάνω στον ίδιο τον ανήλικο;
5. Υπάρχει θεραπευτική παρέμβαση από τις αρμόδιες υπηρεσίες που ασχολούνται με τον παραβατικό ανήλικο προς αποφυγή ή άμβλυση του στίγματος;

B. Υποθέσεις.

1. Δεν υπάρχει διαφορά στις απόψεις των ειδικών διαφόρων επαγγελματιών σχετικά με την ύπαρξη του φαινομένου του κοινωνικού στίγματισμού του ανηλίκου παραβάτη.
2. Δεν υπάρχει διαφορά στις απόψεις των ειδικών σχετικά με το είδος της παρέμβασης που υπάρχει ή που θα πρέπει να υπάρξει για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Δειγματοληψία

Επειδή στον ελλαδικό χώρο δεν έχουν γίνει έρευνες συγκεκριμένα πάνω στο θέμα του κοινωνικού στίγματος του ανηλίκου παραβάτη, το δείγμα που επιλέχτηκε για αυτή την έρευνα αποτελείται από επαγγελματίες, οι οποίοι έχουν ασχοληθεί με τέτοια περιστατικά. Εφόσον αυτή η μελέτη είναι διερευνητική, δηλαδή ανιχνεύει και προσπαθεί να κάνει μια πρώτη προσέγγιση στο θέμα σε γενικότερα πλαίσια, το δείγμα που επιλέχτηκε ήταν δείγμα κρίσης κι όχι αντιπροσωπευτικό. Το κριτήριο επιλογής αυτών των ατόμων ήταν το να εργάζονται σε υπηρεσίες που αντιμετωπίζουν την παραβατικότητα των ανηλίκων. Οι εμπειρογνώμονες που ρωτήθηκαν εργάζονταν σε υπηρεσίες στην περιοχή της Αθήνας. Επιλέχθηκε η Αθήνα σαν τόπος να γίνει αυτή η έρευνα επειδή βρίσκονται συγκεντρωμένες όλες οι υπηρεσίες και οι αρμόδιοι φορείς, με αποτέλεσμα να φτάνουν περιστατικά απ' όλη την Ελλάδα. Σαν πρώτο βήμα εντοπίστηκαν οι φορείς όπου φτάνουν περιστατικά παραβατικότητας ανηλίκων και μέσα απ'

αυτούς επιλέχθηκαν οι επαγγελματίες που είχαν ασχοληθεί με το θέμα.

Τα άτομα που αποτέλεσαν το δείγμα ήταν 35 κι είχαν τις ακόλουθες ειδικότητες: 8 κοινωνικοί λειτουργοί, 3 ψυχίατροι, 7 αστυνομικοί (από το τμήμα Αστυνομίας Ανηλίκων), 1 δικηγόρος, 8 επιμελητές ανηλίκων (6 κοινωνικοί λειτουργοί και 2 απόφοιτοι Παντείου), 3 επαγγελματίες από τα Δικαστήρια Ανηλίκων (2 εισαγγελείς και μία δικαστικός), 4 δημοσιογράφοι και 1 κοινωνιολόγος (εργαζόταν ως διοικητικός υπάλληλος στο Ιδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Κορυδαλλού). Από τα 35 άτομα που επιλέχθηκαν για το δείγμα, όλοι δέχτηκαν να απαντήσουν.

Οι χώροι εργασίας των επαγγελματιών που αποτέλεσαν το δείγμα είναι οι ακόλουθοι: Αστυνομία (Τμήμα Αστυνομίας Ανηλίκων), Δικαστήρια Ανηλίκων, Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Αθηνών, Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Πειραιώς, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Πειραιά, Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Περιστερίου, Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων, Ιδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Στοιχειώδους και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Κορυδαλλού, Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κορυδαλλού. Επίσης στο δείγμα οι δημοσιογράφοι και η δικηγόρος που συμπεριλήφθηκαν δούλευαν ιδιωτικά.

Για τη συνεργασία μας με τους επαγγελματίες από τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων και τα Σωφρονιστικά Καταστήματα χρειάστηκε να υποβάλλουμε αίτηση στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, στο αρμόδιο τμήμα, (Δ/νση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων) προκειμένου να μας χορηγηθεί άδεια εισόδου στα ιδρύματα αυτά (βλ. Παράρτημα Β)

Ερωτηματολόγιο

Αρχικά, έγινε προέρευνα με ένα ερωτηματολόγιο που αποτελούνταν από ανοικτές ερωτήσεις και περάστηκε σε δεκατρείς εμπειρογνώμονες. Με βάση τις απαντήσεις που συλλέχτηκαν και τη βιβλιογραφία καταρτίστηκε το τελικό ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα. Αυτό αποτελείται από τρία μέρη:

[α] Πραγματικές ερωτήσεις (ηλικία, φύλο, επάγγελμα, χρόνια άσκησης του επαγγέλματος και υπηρεσία στην οποία εργάζεται ο επαγγελματίας).

[β] Ερωτήσεις που αφορούν τον εντοπισμό της έκτασης του προβλήματος, των παραγόντων που το προκαλούν και των συνεπειών του.

[γ] Ερωτήσεις που αναφέρονται στα προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης που τυχόν λειτουργούν στην χώρα μας.

Οι τύποι των ερωτήσεων ήταν: προκατασκευασμένες, κλειστές και ανοικτές ερωτήσεις. Οι ανοικτές ερωτήσεις ήταν μόνο πέντε και αφορούσαν τον ορισμό του κοινωνικού στίγματος και προτάσεις των επαγγελματιών για την αντιμετώπιση του θέματος. Οι ερωτήσεις που περιελάμβανε το ερωτηματολόγιο ήταν σαράντα τρεις (43). Επειδή η μελέτη είναι διερευνητική και σκοπός της είναι η ανίχνευση της έκτασης και της αντιμετώπισης του προβλήματος στην Ελλάδα, το ερωτηματολόγιο έγινε με μορφή συνέντευξης ώστε να σημειωθούν και επί πλέον απόψεις των ερωτωμένων. (Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε παρατίθεται στο Παράρτημα Γ).

Πλαίσιο για τη μελέτη

Επειδή η έρευνα αυτή είχε σα σκοπό την αξιολόγηση των απόψεων των εμπειρογνωμόνων πάνω στο θέμα του κοινωνικού στίγματος του ανηλίκου παραβάτη, το πλαίσιο της, στο οποίο βασίστηκε και η δειγματοληψία ήταν Υπηρεσίες που ως κύριο αντικείμενό τους έχουν την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας.

Περιορισμοί της έρευνας

Η έρευνα περιορίστηκε σε υπηρεσίες της περιοχής Αθηνών και τ' αποτελέσματά της δεν είναι απόλυτα ενδεικτικά για την έκταση του προβλήματος στην υπόλοιπη Ελλάδα. Για τη συλλογή των στοιχείων ρωτήθηκαν επαγγελματίες, οι οποίοι ανήκαν σε διαφορετικές ειδικότητες. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι εμπειρογνώμονες εξαιτίας της φύσης και των πλαισίων των επαγγελμάτων τους, εξετάζουν τα περιστατικά ανάλογα με την αρμοδιότητά τους, χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο δεν ήταν εξειδικευμένο προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση, αλλά περιείχε ερωτήσεις που μπορούσαν ν' απαντηθούν από όλους.

Τρόπος ανάλυσης πληροφοριών

Η επεξεργασία των πληροφοριών που προέκυψαν από την έρευνα έγινε με ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η επεξεργασία αυτή έγινε με βάση τη συσχέτιση του κάθε επαγγέλματος ξεχωριστά με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους εκπροσώπους του.

Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις ανοικτές ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο, κατηγοριοποιήθηκαν και παρουσιάζονται ξεχωριστά.

Τρόπος παρουσίασης του υπολοίπου της έρευνας

Το υπόλοιπο της μελέτης παρουσιάζεται ως εξής: Στο Κεφάλαιο IV παρουσιάζονται τα ευρήματα και η ανάλυση αυτών και στο Κεφάλαιο V παρουσιάζονται συνοπτικά τα συμπεράσματα της έρευνας και συγκεκριμένες εισηγήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν ο εντοπισμός και η αξιολόγηση στοιχείων που πιστοποιούν την έκταση και συχνότητα του προβλήματος του κοινωνικού στίγματος του ανηλικού παραβάτη στην Ελλάδα, τη σοβαρότητα του, τις συνέπειες και την αντιμετώπισή του από επαγγελματίες, νομικές αρχές και Υπηρεσίες Προστασίας Ανηλίκων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής παρουσιάζονται σύμφωνα με τις ακόλουθες ενότητες:

1. Δημογραφικά στοιχεία
2. Διαστάσεις του προβλήματος στη χώρα μας
3. Παράγοντες που διαμορφώνουν το στίγμα
4. Συνέπειες του κοινωνικού στίγματος
5. Θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας για το συγκεκριμένο πρόβλημα.

1. Δημογραφικά Στοιχεία

Τα ερωτηματολόγια της έρευνας απαντήθηκαν από 35 επαγγελματίες από τους οποίους οι 2 (6%) ήταν 20-25 ετών, οι 2 (6%) 26-30 ετών, οι 2 (6%) 31-35 ετών, οι 10 (29%) 36-40 ετών, οι 6 (17%) 41-45 ετών, οι 6 (17%) 46-50 ετών, οι 5 (14%) 51-55 ετών και οι 2 (6%) 56-60 ετών. (Πίνακας 1, Παράρτημα Α). Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η πλειοψηφία των επαγγελματιών που αποτέλεσαν το δείγμα για την έρευνα ήταν ηλικίας 36-40 ετών.

Όσον αφορά το φύλο των επαγγελματιών από τους 35 επαγγελματίες οι 14 (40%) ήταν άντρες και οι 21 (60%) ήταν γυναίκες. (Πίνακας 2, Παράρτημα Α).

Από τους 35 επαγγελματίες οι 8 (23%) ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, οι 3 (9%) ψυχίατροι, οι 7 (20%) αστυνομικοί, ο 1 (3%) δικηγόρος, οι 8 (23%) επιμελητές ανηλίκων, οι 3 (9%) δικαστές, ο 1 (3%) κοινωνιολόγος και οι 4 (11%) δημοσιογράφοι. (Πίνακας 3, Παράρτημα Α).

Σχετικά με το πόσα χρόνια ασκούσε κάθε ειδικός το επάγγελμά του, από τους 35 επαγγελματίες οι 3 (9%) ασκούσαν το επάγγελμά τους από 1-5 χρόνια, οι 6 (17%) ασκούσαν το επάγγελμά τους από 6-10 χρόνια, οι 6 (17%) από 11-15 χρόνια, οι 12 (34%) από 16-20 χρόνια και οι 8 (23%) ασκούσαν το επάγγελμά τους από 20 χρόνια και άνω (Πίνακας 4). Είναι λοιπόν εμφανές ότι από τους επαγγελματίες που απάντησαν στα ερωτηματολόγια, αναφορικά με τα χρόνια άσκησης που ασκούν το επάγγελμά τους, η πλειοψηφία αυτών είχαν μακρά επαγγελματική πείρα.

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των επαγγελματιών, από τους κοινωνικούς λειτουργούς οι 7 (88%) ήταν πτυχιούχοι Ανώτερης Σχολής και 1 (13%) ήταν πτυχιούχος Ανώτατης Σχολής, από τους ψυχιάτρους και οι 3 (100%) ήταν πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, από τους αστυνομικούς οι 2 (29%) ήταν απόφοιτοι Λυκείου, οι 4 (57%) πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής και ο 1 (14%) πτυχιούχος Ειδικής Σχολής, ο δικηγόρος ήταν πτυχιούχος Ανώτατης Σχολής, από τους επιμελητές ανηλίκων οι 5 (63%) ήταν πτυχιούχοι Ανώτερης Σχολής και οι 3 (38%) πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, από τους δικαστές και οι 3 (100%) ήταν πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, ο κοινωνιολόγος ήταν απόφοιτος Ανώτατης Σχολής και από τους

Πίνακας 4
Χρόνια άσκησης του επαγγέλματος από τους ειδικούς

Επαγγέλματα	1 - 5		6 - 10		11 - 15		16 - 20		20 & άνω	
	αριθμός επαγγελ- ματιών	%	αριθμός επαγγελ- ματιών	%	αριθμός επαγγελ- ματιών	%	αριθμός επαγγελ- ματιών	%	αριθμός επαγγελ- ματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	-	0%	1	13%	1	13%	3	38%	3	38%
Ψυχίατροι	-	0%	-	0%	1	33%	2	67%	-	0%
Αρτυνομικοί	-	0%	-	0%	1	14%	5	71%	1	14%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	-	0%	1	13%	2	25%	1	13%	4	50%
Δικαστές	-	0%	1	33%	1	33%	1	33%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	2	50%	2	50%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	3	9%	6	17%	6	17%	12	34%	8	23%

δημοσιογράφους οι 2 (50%) ήταν πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, ο 1 (25%) ήταν πτυχιούχος Ειδικής Σχολής και ο 1 (25%) αποφοίτησε από ιδιωτική Σχολή. Συνολικά λοιπόν από τους 35 επαγγελματίες οι 2 (6%) ήταν απόφοιτοι Λυκείου, οι 12 (34%) πτυχιούχοι Ανώτερης Σχολής, οι 18 (54%) πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής, οι 2 (6%) πτυχιούχοι Ειδικής Σχολής και ο 1 (3%) απόφοιτος ιδιωτικής σχολής. (Πίνακας 5, Παράρτημα Α).

Από τους 35 επαγγελματίες, οι 16 (46%) είχαν λάβει ειδική εκπαίδευση πάνω στο θέμα του κοινωνικού στίγματος μέσα από παρακολούθηση σεμιναρίων. Οι υπόλοιποι 19 (54%) δεν είχαν λάβει ειδική εκπαίδευση. (Πίνακας 6). Απ' ότι φαίνεται οι επαγγελματίες στους οποίους συνήθως αναφέρονται περιστατικά παραβατικών ανηίκων δεν έχουν την ανάλογη θεωρητική κατάρτιση για την αντιμετώπισή τους.

2. Διαστάσεις του προβλήματος στη χώρα μας.

Από τους 35 επαγγελματίες, αναφορικά με τις διαστάσεις του προβλήματος του κοινωνικού στιγματισμού στην Ελλάδα οι 9 (26%) υποστήριξαν ότι το πρόβλημα έχει περιορισμένες διαστάσεις, οι 20 (57%) υποστήριξαν ότι το πρόβλημα είναι αρκετά σοβαρό και οι 6 (17%) πίστευαν ότι έχει μεγάλες διαστάσεις. (Πίνακας 7, Παράρτημα Α). Σχετικά με το πρόβλημα του κοινωνικού στιγματισμού στην Ελλάδα, φαίνεται ότι έχει αναγνωριστεί η σοβαρότητά του, εφ' όσον μόνο το 26% των επαγγελματιών αναφέρει ότι έχει περιορισμένες διαστάσεις.

Από τους 35 επαγγελματίες αναφορικά με τη συχνότητα του προβλήματος του κοινωνικού στίγματος, οι 3 (9%) υποστήριξαν ότι

Πίνακας 6
Ειδική εκπαίδευση των επαγγελματιών πάνω στο θέμα του κοινωνικού στίγματος

Επαγγέλματα	Επαγγελματίες που έλαβαν ειδική εκπαίδευση		Επαγγελματίες που δεν έλαβαν ειδική εκπαίδευση	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	5	63%	3	38%
Ψυχίατροι	-	0%	3	100%
Αστυνομικός	3	43%	4	57%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%
Επιμελητές Ανηλικών	6	75%	2	25%
Δικαστές	2	67%	1	33%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%
Δημοσιογράφοι	-	0%	4	54%
Σύνολο	16	46%	19	54%

διαπιστώνουν τον κοινωνικό στιγματισμό στα περιστατικά ανηλικών παραβατών πολύ σπάνια, οι 6 (17%) υποστήριξαν ότι το φαινόμενο είναι σπάνιο, οι 19 (54%) πίστευαν ότι είναι συχνό, ενώ οι 7 (20%) θεώρησαν ότι το φαινόμενο του κοινωνικού στιγματισμού είναι πολύ συχνό. (Πίνακας 9, Παράρτημα Α). Διαπιστώνεται λοιπόν ότι το φαινόμενο του κοινωνικού στίγματος εμφανίζεται αρκετά συχνά στην Ελληνική κοινωνία, αφού μόνο το 9% των ειδικών υποστήριξε ότι είναι πολύ σπάνιο. Συνεπώς η υπόθεση ότι δεν υπάρχει διαφορά στις απόψεις των ειδικών διαφόρων επαγγελματιών όσον αφορά την ύπαρξη του φαινομένου του στιγματισμού του ανηλικού παραβάτη επαληθεύεται.

Όσον αφορά τη γνώμη των ειδικών για το αν το στίγμα βιώνεται στον ίδιο βαθμό έντασης σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας, από τους 35 επαγγελματίες, οι 14 (40%) υποστήριξαν ότι το κοινωνικό στίγμα βιώνεται το ίδιο έντονα σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας, ενώ οι 21 (60%) είχαν αντίθετη άποψη. (Πίνακας 10, Παράρτημα Α), Από τους 21 που υποστήριξαν ότι το στίγμα δε βιώνεται το ίδιο έντονα σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας οι 6 (29%) πίστευαν ότι το στίγμα βιώνεται πιο έντονα στην οικογένεια, οι 7 (33%) υποστήριξαν ότι είναι πιο έντονο στο χώρο του σχολείου, οι 12 (57%) θεώρησαν ότι είναι πιο έντονο στο φιλικό περιβάλλον και οι 12 επίσης (57%) ότι είναι πιο έντονο στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. (Πίνακας 11, Παράρτημα Α). Φαίνεται λοιπόν ότι το στίγμα βιώνεται πιο έντονα στο φιλικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ έχει πολύ μικρότερη ένταση μέσα στην οικογένεια.

3. Παράγοντες που διαμορφώνουν το στίγμα.

Από τους 35 επαγγελματίες που ρωτήθηκαν, σχετικά με τους παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του στίγματος, οι 11 (31%) θεώρησαν ως παράγοντα την οικογένεια, οι 7 (20%) θεώρησαν ως παράγοντα το σχολείο, οι 19 (54%) πίστευαν ότι κύριος παράγοντας είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι 16 (46%) θεώρησαν ως παράγοντα την αστυνομία και οι 22 (63%) το σωφρονιστικό σύστημα. (Πίνακας 12). Διαπιστώνεται λοιπόν ότι ο σημαντικότερος παράγοντας στη διαμόρφωση του στίγματος είναι το σωφρονιστικό σύστημα και ακολουθούν κατά σειρά σημαντικότητας τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η αστυνομία, η οικογένεια και τέλος το σχολείο.

Το εύρημα ότι το σωφρονιστικό σύστημα αποτελεί τον κύριο παράγοντα στη διαμόρφωση του στίγματος συμφωνεί με την άποψη του Η. Δασκαλάκη (1985), ο οποίος αναφέρει ότι ο εγκλεισμός σε φυλακή αποτελεί το αποκορύφωμα του στιγματισμού και το έσχατο σημείο κοινωνικής απόρριψης.

Αναφορικά με τη γνώμη των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι του στίγματος στο οικογενειακό περιβάλλον, από τους 35 επαγγελματίες, οι 30 (86%) απάντησαν θετικά, ενώ οι 5 (14%) απάντησαν αρνητικά. (Πίνακας 13, Παράρτημα Α). Από τους 30 που απάντησαν ότι υπάρχει στίγμα μέσα στην οικογένεια, όσον αφορά τους παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του οι 14 (47%) υποστήριξαν ότι κύριος παράγοντας είναι το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας και οι 16 (53%) υποστήριξαν ότι οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του στίγματος μέσα στην

Πίνακας 12
Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του στίγματος.

Επαγγέλματα	Οικογένεια		Σχολείο		Μέσα μαζικής ενημέρωσης		Αστυνομία		Σωφρονιστικό Κατάστημα		Κάτι Άλλο	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	
Κοινωνικοί Λειτουργοί	-	0%	-	0%	3	38%	5	63%	6	75%	-	0%
Ψυχιάτροι	1	33%	1	33%	3	100%	3	100%	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	2	29%	1	14%	6	86%	2	29%	5	71%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανγκύκων	5	63%	3	38%	3	38%	3	38%	3	38%	-	0%
Δικαστές	2	67%	1	33%	2	67%	1	33%	2	67%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	1	25%	2	50%	2	50%	2	50%	-	0%
Σύνολο	11	31%	7	20%	19	54%	16	46%	22	63%	-	0%

οικογένεια είναι το μορφωτικό - κοινωνικό - οικονομικό επίπεδο της οικογένειας (Πίνακας 14, Παράρτημα Α).

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο εκείνων των γονέων που στιγματίζουν το ανήλικο παιδί τους, από τους 30 επαγγελματίες, οι 26 (87%) υποστήριξαν ότι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων αυτών είναι χαμηλό (αγράμματοι), οι 3 (10%) πίστευαν ότι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων είναι υψηλό (πτυχιούχοι Ανώτερης ή Ανώτατης Σχολής) και ο 1 (3%) υποστήριξε ότι δεν γνώριζε για το θέμα. Είναι φανερό ότι η πλειοψηφία των γονέων που στιγματίζουν το ανήλικο παιδί τους είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, αφού το 87% των ειδικών υποστήριξε ότι οι γονείς που στιγματίζουν το ανήλικο παιδί τους που έχει προβεί σε παραβατική πράξη είναι σχεδόν πάντα αγράμματοι. (Πίνακας 15, Παράρτημα Α).

Από τους 30 επαγγελματίες αναφορικά με το αν το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στίγματος από τα ίδια τα μέλη της, οι 29 (97%) απάντησαν θετικά και μόνο 1 έδωσε αρνητική απάντηση. (Πίνακας 16, Παράρτημα Α). Από τους 29 επαγγελματίες που υποστήριξαν αυτή την άποψη οι 24 (80%) πίστευαν ότι το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας που στιγματίζει τον ανήλικο είναι χαμηλό, οι 4 (13%) υποστήριξαν ότι το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας που στιγματίζει τον ανήλικο είναι μεσαίο και 1 (3%) αναφέρθηκε σε υψηλό κοινωνικό - οικονομικό επίπεδο της οικογένειας. Κατά συνέπεια διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των οικογενειών που στιγματίζουν τον ανήλικο παραβάτη είναι χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. (Πίνακας 17, Παράρτημα Α).

Από τους 35 ερωτώμενους, σχετικά με το αν διαπιστώνεται ή όχι η ύπαρξη του στίγματος στο χώρο του σχολείου οι 26 (74%) απάντησαν θετικά και οι 9 (26%) απάντησαν αρνητικά. (Πίνακας 18, Παράρτημα Α). Φαίνεται ότι η στιγματιστική λειτουργία δεν απουσιάζει κι από τους χώρους εκπαίδευσης. Από τους 26 που απάντησαν ότι το στίγμα διαπιστώνεται και στο σχολικό περιβάλλον, όσον αφορά τους τρόπους με τους οποίους εκδηλώνεται σαυτό το χώρο, οι 13 (50%) υποστήριξαν ότι εκδηλώνεται με την αλλαγή συμπεριφοράς των καθηγητών, οι 6 (23%) υποστήριξαν ότι εκδηλώνεται με περιθωριοποίηση από τους συμμαθητές, οι 21 (81%) πίστευαν ότι εκδηλώνεται με την αρνητική στάση της σχολικής κοινότητας έναντι στον ανήλικο, οι 17 (65%) θεώρησαν ότι εκδηλώνεται με την απορριπτική στάση των γονέων των άλλων μαθητών και οι 1 (4%) υποστήριξε ότι δε γνώριζε. (Πίνακας 19, Παράρτημα Α). Συμπερασματικά ως κύριος τρόπος εκδήλωσης του στίγματος στο σχολικό περιβάλλον προβάλλεται η αρνητική στάση της σχολικής κοινότητας, αφού το 81% των επαγγελματιών υποστήριξε αυτή την άποψη. Όσον αφορά το κατά πόσο το κοινωνικό status της οικογένειας από την οποία προέρχεται ο ανήλικος, συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στίγματος από τους υπεύθυνους του σχολείου, από τους 26 επαγγελματίες οι 20 (77%) υποστήριξαν ότι ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπευθύνους του σχολείου διαφέρει σε ένταση ανάλογα με το κοινωνικό status της οικογένειας από την οποία προέρχεται ο ανήλικος, ενώ οι 6 (23%) υποστήριξαν την αντίθετη άποψη. (Πίνακας 20, Παράρτημα Α). Από τους 20 επαγγελματίες που υποστήριξαν την πρώτη άποψη, οι 19 (95%) πίστευαν ότι ο στιγματισμός του ανηλίκου από τους υπευθύνους του σχολείου είναι εντονότερος όταν η οικογένειά του

είναι χαμηλού κοινωνικού επιπέδου, ενώ 1 (5%) ανέφερε ότι δε γνώριζε. (Πίνακας 21, Παράρτημα Α). Σ' αυτό το σημείο διαπιστώνεται ότι το κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας προκαταλαμβάνει τους υπευθύνους του σχολείου, οι οποίοι στιγματίζουν τον ανήλικο πιο έντονα όταν προέρχεται από οικογένεια με χαμηλό κοινωνικό επίπεδο.

Σχετικά με το αν εκδηλώνεται ή όχι το στίγμα στον εργασιακό χώρο, από τους 35 επαγγελματίες, οι 34 (97%) απάντησαν ότι το στίγμα εκδηλώνεται στον εργασιακό χώρο και 1 μόνο (3%) είχε αντίθετη άποψη (Πίνακας 22, Παράρτημα Α). Από τους 34 επαγγελματίες που υποστήριξαν ότι εκδηλώνεται το στίγμα στον εργασιακό χώρο, όσον αφορά την απορρόφηση του ανήλικου παραβάτη, ο 1 (3%) πίστευε ότι ο ανήλικος παραβάτης δεν απορροφάται καθόλου στην αγορά εργασίας, οι 20 (59%) ανέφεραν ότι απορροφάται πολύ δύσκολα και οι 13 (38%) υποστήριξαν ότι απορροφάται δύσκολα. (Πίνακας 23, Παράρτημα Α). Είναι φανερό ότι ο ανήλικος παραβάτης έχει ελάχιστες ευκαιρίες για επαγγελματική αποκατάσταση εφόσον κανένας από τους επαγγελματίες δεν υποστήριξε ότι απορροφάται στην αγορά εργασίας.

Αναφορικά με την γνώμη των ειδικών για το αν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν ή όχι στο στιγματισμό του ανήλικου παραβάτη, από τους 35 επαγγελματίες, οι 34 (97%) απάντησαν θετικά και 1 μόνο (3%) έδωσε αρνητική απάντηση.

(Πίνακας 24, Παράρτημα Α). Όσον αφορά το αποτέλεσμα του τρόπου παρουσιάσης της παραβατικότητας ανήλικων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από τους 34 επαγγελματίες που απάντησαν ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν στο στιγματισμό, οι 16 (47%)

ανέφεραν ως αποτέλεσμα την ενημέρωση του κοινού, ο 1 (3%) τον παραδειγματισμό, οι 13 (38%) τον κοινωνικό στιγματισμό, οι 5 (15%) την πρόκληση συναισθημάτων οργής κι απέχθειας και οι 24 (71%) την αύξηση ακροαματικότητας ή αναγνωστικότητας. (Πίνακας 25, Παράρτημα Α). Σχετικά με το αν ο τρόπος παρουσίασης των περιστατικών ανήλικης παραβατικότητας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι κατάλληλος ή όχι, από τους 35 επαγγελματίες, οι 3 (9%) θεώρησαν ότι είναι κατάλληλος, ενώ οι 31 (91%) είχαν αντίθετη άποψη. (Πίνακας 26, Παράρτημα Α). Διαπιστώνεται λοιπόν ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης φέρουν σημαντική ευθύνη για την διαμόρφωση του στίγματος αφού το 91% των επαγγελματιών θεώρησαν ως μη κατάλληλο τον τρόπο παρουσίασης των περιστατικών ανήλικης παραβατικότητας και το 71% των επαγγελματιών υποστήριξε ότι κύριο αποτέλεσμα αυτού του τρόπου παρουσίασης είναι περισσότερο η αύξηση της ακροαματικότητας ή αναγνωστικότητας και λιγότερο η αντικειμενική ενημέρωση του κοινού. Αυτό το εύρημα συμφωνεί με την άποψη του κ. Νεράντζη (1985), ο οποίος αναφέρει ότι ο τρόπος προβολής των εγκλημάτων έχει άμεση σχέση με τους ρυθμούς παραγωγής της εφημερίδας και κυρίως με τις πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες των εκδοτών.

Αναφορικά με το αν η Αστυνομία συμβάλλει ή όχι στο στιγματισμό του ανηλικού παραβάτη, από τους 35 επαγγελματίες, οι 6 (17%) υποστήριξαν ότι η Αστυνομία συμβάλλει πάρα πολύ στο στιγματισμό του ανηλικού, οι 12 (34%) υποστήριξαν ότι συμβάλλει πολύ, οι 10 (29%) πίστευαν ότι συμβάλλει λίγο, ο 1 (3%) υποστήριξε ότι συμβάλλει ελάχιστα, οι 4 (11%) υποστήριξαν ότι δε συμβάλλει καθόλου και 2 (6%) δεν γνώριζαν. (Πίνακας 27, Παράρτημα Α). Από τους 29 επαγγελματίες που υποστήριξαν ότι η

Αστυνομία συμβάλλει στο στιγματισμό, όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο συμβάλλει, οι 9 (31%) υποστήριξαν ότι συμβάλλει με τη δημιουργία φακέλλου, οι 17 (57%) υποστήριξαν ότι συμβάλλει με την καθιέρωση του όρου "σεσημασμένος", οι 2 (7%) πίστευαν ότι συμβάλλει με την παραχώρηση στοιχείων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι 4 (14%) υποστήριξαν ότι συμβάλλει με την έλλειψη συνεργασίας με τους συναρμόδιους φορείς και οι 2 (7%) ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν. (Πίνακας 28, Παράρτημα Α). Είναι σημαντική λοιπόν η συμβολή της Αστυνομίας στο στιγματισμό του ανηλίκου, συμβολή, η οποία εκδηλώνεται στις περισσότερες περιπτώσεις με την καθιέρωση του όρου "σεσημασμένος".

Σχετικά με το αν το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας συμβάλλει ή όχι στο βαθμό έντασης του στίγματος από τον κοινωνικό περίγυρο, από τους 35 επαγγελματίες, οι 12 (34%) απάντησαν ότι το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας συμβάλλει πάρα πολύ στο βαθμό έντασης του στίγματος από τον κοινωνικό περίγυρο, οι 21 (60%) υποστήριξαν ότι συμβάλλει πολύ και οι 2 (6%) απάντησαν ότι συμβάλλει λίγο. (Πίνακας 29), Παράρτημα Α). Οι 29 (83%) από τους 35 επαγγελματίες υποστήριξαν ότι ο κοινωνικός περίγυρος στιγματίζει εντονότερα τον ανήλικο όταν προέρχεται από οικογένεια χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, οι 3 (9%) υποστήριξαν ότι αυτό συμβαίνει όταν το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας είναι μέσαίο, οι 2 (6%) αναφέρθηκαν σε υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και 1 (3%) ανέφερε ότι δε γνωρίζει. (Πίνακας 30, Παράρτημα Α). Συμπερασματικά, το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας του ανηλίκου συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στιγματισμού από τον κοινωνικό

περίγυρο αφού όλοι οι ερωτώμενοι υποστήριξαν ότι συμβάλλει πολύ ή λίγο και στις περισσότερες περιπτώσεις ο στιγματισμός είναι πιο έντονος όταν το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας είναι χαμηλό.

4. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΤΙΓΜΑΤΟΣ.

Αναφορικά με το ποιές είναι οι επιπτώσεις του στιγματισμού πάνω στον ίδιο τον ανήλικο, όσον αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, από τους 35 επαγγελματίες οι 6 (17%) ανέφεραν ως κύρια συνέπεια την απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον, οι 18 (51%) την περιθωριοποίηση, οι 7 (20%) την αποβολή από το σχολείο, οι 26 (74%) την έλλειψη ευκαιριών για εργασία και οι 31 (89%) την υποτροπή (Πίνακας 31). Διαπιστώνεται ότι σχεδόν πάντα ο ανήλικος οδηγείται στην υποτροπή που είναι και η κύρια συνέπεια του στιγματισμού όσον αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αφού το 89% των ειδικών υποστήριξε αυτήν την άποψη. Ακολουθεί κατά σειρά σημαντικότητας η έλλειψη ευκαιριών για εργασία, η περιθωριοποίηση, η αποβολή από το σχολείο και τέλος η απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με την άποψη του Η. Δασκαλάκη (1985), ο οποίος αναφέρει ότι αυτοί που καταφέρνουν να εγκαθιδρύσουν ομαλές επαγγελματικές, οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις, ξεπερνούν τη δοκιμασία του στίγματος και δεν υποτροπιάζουν, ενώ αυτοί που απωθούνται από τον κοινωνικό περίγυρο επιστρέφουν στο έγκλημα.

Για το ίδιο θέμα ο Αθ. Παπαχρίστου (1988) αναφέρει ότι η κοινωνική αποστροφή στο πρόσωπο του εγκληματία επενεργεί τελικά πάνω στον ίδιο, που έχοντας εκτίσει την ποινή του διαπιστώνει

Επιπτώσεις του στιγματισμού πάνω στον ύψος των σνήλικό όσον αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Επαγγέλματα	Απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον		Περιθωριοποίηση		Αποβολή από το σχολείο		Ελλειψη ευκαιριών για εργασία		Υποτροπή		Κότι Αλλο	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %			
Κοινωνικός Λειτουργός	2	25%	4	50%	2	25%	8	100%	8	100%	-	0%
Ψυχιάτροι	1	33%	-	0%	1	33%	3	100%	3	100%	-	0%
Αστυνομικός	-	0%	6	86%	-	0%	5	71%	7	100%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	1	100%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανθράκων	1	13%	2	25%	2	25%	6	75%	6	75%	-	0%
Δικαστές	1	33%	1	33%	-	0%	2	67%	3	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	4	100%	2	50%	2	50%	2	50%	-	0%
Σύνολο	6	17%	18	51%	7	20%	26	74%	31	89%	-	0%

στο ίδιο του το περσί τις συνέπειες της κοινωνικής απόρριψης. Από κει και πέρα η υποτροπή είναι συνήθως η αναπόφευκτη κατάληψη της τραυματικής αυτής εμπειρίας.

Σχετικά με το ποιες είναι οι ψυχολογικές συνέπειες του στίγματος για τον ίδιο τον ανήλικο, από τους 35 επαγγελματίες οι 8 (23%) ανέφεραν ως κύρια ψυχολογική συνέπεια του στίγματος το άγχος για επικείμενη επανάληψη της πράξης, οι 13 (37%) τις ενοχές, οι 14 (40%) την απόσυρση και οι 33 (94%) την αντικοινωνική συμπεριφορά. (Πίνακας 32). Κύρια, λοιπόν, ψυχολογική συνέπεια του στίγματος είναι η εκδήλωση, αντικοινωνικής συμπεριφοράς και ακολουθούν κατά σειρά σημαντικότητας η απόσυρση, οι ενοχές και τέλος το άγχος για επικείμενη επανάληψη της πράξης.

Το εύρημα αυτό συμφωνεί με την άποψη της Κ. Σπινέλλη (1976), η οποία αναφέρει ότι με την επικόλληση της ετικέτας "εγκληματίας" στον ανήλικο, αυτόματα είναι σαν να απομένει εκείνο μόνο το τμήμα του εαυτού του, το οποίο τον θεωρεί εγκληματικό. Επακόλουθο αυτής της ταυτίσεως με το εγκληματικό πρότυπο είναι η βαθμιαία μεταβολή του συστήματος αξιών του και η παραδοχή αντικοινωνικών αξιών, η αναζήτηση και δημιουργία εγκληματικών συναναστροφών, η συμμετοχή σε εγκληματικές ενέργειες κ.λ.π.

5. Θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας για το συγκεκριμένο πρόβλημα.

Σχετικά με το αν υπάρχει ή όχι θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας για το συγκεκριμένο πρόβλημα, θετική άποψη είχε το 38%

Πίνακας 32
Ψυχολογικές επιπτώσεις του σεισμοτισμού πάνω στον ανήλικο.

Επαγγέλματα:	Άγχος για επαναληψη της πράξης		Ενοχές		Απόσυρση		Αντικοινωνική συμπεριφορά:		Δεν γνωρίζουν		Κάτι άλλο	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %
Κοινωνικού Λειτουργού	5	63%	4	50%	3	38%	8	100%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	-	0%	2	67%	3	100%	-	0%	-	0%
Αστυνομικός	-	0%	2	29%	1	14%	7	100%	-	0%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	2	25%	5	63%	4	50%	7	88%	-	0%	-	0%
Δικαστές	-	0%	-	0%	1	33%	3	100%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	1	25%	1	25%	3	75%	3	75%	-	0%	-	0%
Σύνολο	8	23%	13	37%	14	40%	33	94%	-	0%	-	0%

των κοινωνικών λειτουργών, το 14% των αστυνομικών, το 50% των επιμελητών ανηλίκων, το 33% των δικαστών και το 100% των κοινωνιολόγων. Αρνητική άποψη είχε το 63% των κοινωνικών λειτουργών, το 100% των ψυχιάτρων, το 86% των αστυνομικών, το 100% των δικηγόρων, το 38% των επιμελητών Ανηλίκων, το 67% των δικαστών και το 75% των δημοσιογράφων. Το 13% των επιμελητών ανηλίκων και το 25% των δημοσιογράφων ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν. Συνολικά λοιπόν, από τους 35 επαγγελματίες οι 10 (29%) υποστήριξαν ότι υπάρχει θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας για το συγκεκριμένο πρόβλημα, οι 23 (66%) υποστήριξαν ότι δεν υπάρχει, ενώ οι 2 (6%) ανέφεραν ότι δεν γνώριζαν. (Πίνακας 33). Συνεπώς η υπόθεση ότι υπάρχει ομοφωνία στις απόψεις των ειδικών για το είδος της θεραπευτικής παρέμβασης που υπάρχει ή που θα πρέπει να υπάρξει δεν επαληθεύεται.

Αναφορικά με την επάρκεια ή μη των προγραμμάτων θεραπευτικής παρέμβασης, από τους 10 επαγγελματίες που υποστήριξαν ότι υπάρχει θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας, οι 9 (90%) θεώρησαν ότι τα προγράμματα αυτά δεν είναι επαρκή. Την άποψη αυτή υποστήριξε το 100% των κοινωνικών λειτουργών, το 100% των αστυνομικών, το 75% των επιμελητών ανηλίκων, το 100% των δικαστών και το 100% των κοινωνιολόγων. Ένας μόνο επαγγελματίας (10%) ανέφερε ότι δε γνώριζε. (Πίνακας 34, Παράρτημα Α). Συνεπώς ουσιαστική θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας δεν υπάρχει αλλά και στο βαθμό που τυχόν υφίσταται, δεν είναι επαρκής για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Όσον αφορά τη γνώμη των ειδικών για την επάρκεια ή όχι της ισχύουσας νομοθεσίας, από τους 35 επαγγελματίες υποστήριξε ότι είναι επαρκής το 25% των κοινωνικών λειτουργών, το 67% των

Πίνακας 33
Απόψεις των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι θεραπευτικής παρέμβασης

Επαγγέλματα	Υπάρχει θεραπευτική παρέμβαση		Δεν υπάρχει θεραπευτική παρέμβαση		Δεν γνωρίζουν	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	3	38%	5	63%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	1	14%	6	86%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανθράκων	4	50%	3	38%	1	13%
Διακαστές	1	33%	2	67%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	3	75%	1	25%
Σύνολο	10	29%	23	66%	2	6%

ψυχιάτρων, το 57% των αστυνομικών, το 50% των επιμελητών ανηλίκων, το 67% των δικαστών και το 100% των κοινωνιολόγων. Αντίθετα, το 75% των κοινωνικών λειτουργών, το 33% των ψυχιάτρων, το 29% των αστυνομικών, το 100% των δικηγόρων, το 50% των επιμελητών ανηλίκων, το 33% των δικαστών και το 100% των δημοσιογράφων υποστήριξαν ότι η ισχύουσα νομοθεσία δεν είναι επαρκής. Το 14% των αστυνομικών ανέφερε ότι δε γνώριζε. Συνολικά, λοιπόν από τους 35 επαγγελματίες, οι 15 (43%) υποστήριξαν ότι η νομοθεσία είναι επαρκής, οι 19 (54%) ότι δεν είναι επαρκής και 1 (3%) ανέφερε ότι δεν γνώριζε. (Πίνακας 35, Παράρτημα Α). Απ' ό,τι φαίνεται, η νομοθεσία που διέπει τους ανήλικους παραβάτες κάθε άλλο παρά επαρκής είναι.

Σχετικά με τους τρόπους πρόληψης του φαινομένου του στιγματισμού από τους 35 επαγγελματίες, οι 18 (51%) ανέφεραν ως τρόπο πρόληψης την εξειδίκευση των επαγγελματιών, οι 15 (43%) την ενημέρωση του κοινού, οι 20 (57%) την αλλαγή του σωφρονιστικού συστήματος και οι 24 (69%) τη θέσπιση προγραμμάτων για την πρόληψη της παραβατικότητας. (Πίνακας 36, Παράρτημα Α). Η πλειοψηφία των επαγγελματιών θεώρησε αναγκαία στον τομέα της πρόληψης, την θέσπιση προγραμμάτων για την πρόληψη της παραβατικότητας και ακολουθούν κατά σειρά σημαντικότητας η αλλαγή του σωφρονιστικού συστήματος, η εξειδίκευση των επαγγελματιών και τέλος η ενημέρωση του κοινού.

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα του κάθε επαγγελματικού κλάδου στο χειρισμό περιπτώσεων παραβατικών ανηλίκων, από τους 35 επαγγελματίες οι 22 (63%) θεώρησαν καταλληλότερους τους κοινωνικούς λειτουργούς, οι 13 (37%) τους ψυχολόγους, οι 7 (20%) τους ψυχιάτρους, οι 9 (26%) τους

κοινωνιολόγους, οι 26 (74%) τους επιμελητές ανηλίκων κοινωνικούς λειτουργούς και οι 7 (20%) τους επιμελητές ανηλίκων κοινωνιολόγους. (Πίνακας 37, Παράρτημα Α). Χαρακτηριστικό είναι ότι η πλειοψηφία των επαγγελματιών ανέφερε ως αποτελεσματικότερους στο χειρισμό περιπτώσεων παραβατικών ανηλίκων τους επιμελητές ανηλίκων κοινωνικούς λειτουργούς. Μόνο οι δικηγόροι και οι δημοσιογράφοι δεν αναφέρθηκαν σ' αυτήν την ειδικότητα θεωρώντας στην πλειοψηφία τους ως αποτελεσματικότερους του κοινωνιολόγους και τους επιμελητές ανηλίκων κοινωνιολόγους.

Ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να δοθεί ένας ορισμός του κοινωνικού στίγματος. Από τους ορισμούς που δόθηκαν προκύπτουν ορισμένα χαρακτηριστικά που οι ερωτώμενοι θεώρησαν ότι συνθέτουν το κοινωνικό στίγμα. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: επικόλληση ετικέτας, περιθωριοποίηση, υιοθέτηση από τον ανήλικο του ρόλου του παραβάτη, κοινωνική απόρριψη και αδυναμία του ίδιου του ανηλίκου να επανενταχθεί στην κοινωνία.

Η πλειοψηφία των ερωτωμένων όρισε το κοινωνικό στίγμα σαν μια διαδικασία απόρριψης του ανηλίκου παραβάτη από το κοινωνικό σύνολο. Συγκεκριμένα από τους 35 επαγγελματίες οι 21 (60%) θεώρησαν ότι το κοινωνικό στίγμα συνοδεύεται σχεδόν πάντα από κοινωνική απόρριψη. Από τους 21, οι 3 (38%) ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, ο 1 (33%) ψυχίατρος, οι 4 (57%) αστυνομικοί, ο 1 (100%) δικηγόρος, οι 5 (63%) επιμελητές ανηλίκων, οι 3 (100%)

δικαστές, ο 1 (100%) κοινωνιολόγος και οι 3 (75%) δημοσιογράφοι.

Δέκα από τους ερωτώμενους όρισαν το στίγμα σα μια διαδικασία επικόλλησης ετικέτας στην οποία ο ανήλικος βιώνει τις συνέπειες της πράξης του. Από αυτούς 2 (25%) ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, 1 (33%) ψυχίατρος, 2 (29%) αστυνομικοί, 1 (100%) δικηγόρος, 3 (38%) επιμελητές ανηλίκων και 1 (33%) δικαστής. Οι κοινωνιολόγοι και οι δημοσιογράφοι στο σύνολό τους δεν αναφέρθηκαν καθόλου στη διαδικασία επικόλλησης ετικέτας ως χαρακτηριστικό του κοινωνικού στίγματος.

Την περιθωριοποίηση του ανηλικού παραβάτη θεώρησαν ως χαρακτηριστικό του κοινωνικού στίγματος 7 επαγγελματίες (20%) εκ των οποίων 2 (67%) ψυχίατροι, 3 (43%) αστυνομικοί, 1 (13%) επιμελητής ανηλίκων και 1 (25%) δημοσιογράφος. Κανένας από τους υπόλοιπους επαγγελματίες δεν ανέφερε στον ορισμό του την περιθωριοποίηση του ανηλικού.

Πέντε επαγγελματίες (14%), 2 (25%) κοινωνικοί λειτουργοί, 1 (14%) αστυνομικός, 1 (13%) επιμελητής ανηλίκων και 1 (100%) κοινωνιολόγος όρισαν το στίγμα ως αδυναμία του ίδιου του ανηλικού να επανενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Οι ψυχίατροι, οι δικαστές, οι δημοσιογράφοι και οι δικηγόροι δεν περιέλαβαν το στοιχείο αυτό στους ορισμούς τους.

Τέλος, 3 από τους επαγγελματίες (9%), θεώρησαν ότι ο ανήλικος παραβάτης παραλείπει όλους τους άλλους κοινωνικούς του ρόλους και υιοθετεί εκείνον του παραβάτη. Από αυτούς 1 (33%) ήταν ψυχίατρος, 1 (13%) επιμελητής ανηλίκων και 1 (13%) κοινωνικός λειτουργός, ενώ οι υπόλοιποι επαγγελματίες δεν αναφέρθηκαν στο στοιχείο αυτό.

Συμπερασματικά, λοιπόν, η πλειοψηφία των κοινωνικών λειτουργών, αστυνομικών, επιμελητών ανηλίκων, δικαστών και δημοσιογράφων όρισε το στίγμα σα μια διαδικασία απόρριψης του ανηλίκου παραβάτη από το κοινωνικό σύνολο. Η πλειοψηφία των ψυχιάτρων θεώρησε ότι το κοινωνικό στίγμα παρουσιάζει ως κύριο χαρακτηριστικό την περιθωριοποίηση του ανηλίκου. Οι δικηγόροι στην πλειοψηφία τους όρισαν το στίγμα και ως διαδικασία κοινωνικής απόρριψης και ως διαδικασία επικόλλησης ετικέτας. Η πλειοψηφία των κοινωνιολόγων συμπεριέλαβε στους ορισμούς της την κοινωνική απόρριψη και την αδυναμία του ίδιου του ανηλίκου για ομαλή κοινωνική επανένταξη.

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να κάνουν ορισμένες προτάσεις αναφορικά με το τι θα μπορούσε να γίνει ώστε η προβολή περιστατικών παραβατικών ανηλίκων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να μην οδηγεί στον κοινωνικό στιγματισμό.

Έγιναν οι ακόλουθες προτάσεις:

α. Απλή και διακριτική αναφορά των περιστατικών παραβατικών πράξεων των ανηλίκων, χωρίς λεπτομερή στοιχεία (ονοματεπώνυμο, φωτογραφία, οικογενειακό και κοινωνικό ιστορικό).

β. Παρουσίαση των παραβατικών πράξεων των ανηλίκων με μοναδικό σκοπό την αντικειμενική ενημέρωση του κοινού κι όχι την υποβοήθηση άλλων σκοπών, όπως π.χ. την αύξηση της ακροαματικότητας ή αναγνωστικότητας.

γ. Ενημέρωση του κοινού από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με έρευνες και συζητήσεις ειδικών, που έχουν ασχοληθεί θεωρητικά και πρακτικά με το θέμα αυτό, για τις μορφές, τις δομικές αιτίες που συντηρούν κι αναπαράγουν τις αποκλίνουσες συμπεριφορές και τον τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος της παραβατικότητας ανηλίκων.

δ. Παρουσίαση των περιστατικών των πράξεων των παραβατικών ανηλίκων σύμφωνα με το σύνταγμα, τους νόμους και τα χρηστά ήθη.

ε. Μη προβολή περιστατικών ανήλικης παραβατικότητας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε ν' αναφέρουν προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης που γνωρίζουν ότι λειτουργούν στη χώρα μας για την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος. Είναι αναγκαίο ν' αναφερθεί ότι από τους 35 επαγγελματίες που αποτέλεσαν το δείγμα για την έρευνα, απάντησαν σ' αυτήν την ερώτηση μόνο οι 10 (29%), (3 κοινωνικοί λειτουργοί, 1 αστυνομικός, 4 επιμελητές ανηλίκων, 1 δικαστής και 1 κοινωνιολόγος) που θεώρησαν ότι υπάρχει θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας για το συγκεκριμένο πρόβλημα. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτουν ορισμένα προγράμματα που οι ερωτώμενοι πίστευαν ότι συνθέτουν τη θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας.

Τα προγράμματα αυτά είναι: Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων στοιχειώδους και επαγγελματικής εκπαίδευσης, Σωφρονιστικά Καταστήματα, Εταιρεία Προστασίας

Ανηλίκων, Στέγες Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας, διαγραφή των παραπτωμάτων από το Ποινικό Μητρώο με την συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας, πρόγραμμα επιδότησης εργοδοτών για πρόσληψη ανηλίκων παραβατών από τον Ο.Α.Ε.Δ.

Η πλειοψηφία των ερωτημένων θεώρησε ως κύριο πρόγραμμα θεραπευτικής παρέμβασης τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων Στοιχειώδους κι Επαγγελματικής Εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, από τους 10 επαγγελματίες οι 8 (80%) πιστεύουν ότι το μεγαλύτερο βάρος στον τομέα της θεραπευτικής παρέμβασης φέρουν τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων. Από τους 10, οι 3 (100%) ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, ο 1 (100%) αστυνομικός, οι 2 (50%) επιμελητές ανηλίκων και ο 1 (100%) κοινωνιολόγος.

Από τους 10 ερωτώμενους, οι 4 (40%) συμπεριέλαβαν στα προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, εκ των οποίων 3 (75%) επιμελητές ανηλίκων και 1 (100%) δικαστής. Οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι αστυνομικοί και οι κοινωνιολόγοι δεν αναφέρθηκαν καθόλου στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων.

Τρείς επαγγελματίες (30%) αναφέρθηκαν στην λειτουργία της Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων στα πρόγραμμα θεραπευτικής παρέμβασης. Από αυτούς 2 (67%) ήταν κοινωνικοί λειτουργοί και 1 (100%) κοινωνιολόγος, ενώ οι αστυνομικοί, οι επιμελητές ανηλίκων και οι δικαστές δεν τη συμπεριέλαβαν στις απαντήσεις τους.

Δύο κοινωνικοί λειτουργοί (67%) συμπεριέλαβαν στα προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης και τις Στέγες Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας, 1 (33%) κοινωνικός λειτουργός τα Σωφρονιστικά Καταστήματα και 1 (25%) επιμελητής ανηλίκων τη διαγραφή των

αδικημάτων από το Ποινικό Μητρώο με την συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας. Επίσης ένας επιμελητής ανηλίκων (25%) ανέφερε το πρόγραμμα επιδότησης εργοδοτών για πρόσληψη ανηλίκων παβατών από τον Ο.Α.Ε.Δ.

Συνοψίζοντας, η πλειοψηφία των κοινωνικών λειτουργών, αστυνομικών, δικαστών, κοινωνιολόγων θεώρησε ως κύριο πρόγραμμα θεραπευτικής παρέμβασης τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων, ενώ η πλειοψηφία των επιμελητών ανηλίκων, την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων.

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε ν' αναφέρουν προγράμματα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης που γνωρίζουν, προγράμματα δηλαδή που εφαρμόζονται στους χώρους αναμόρφωσης των ανηλίκων παραβατών με προοπτική την κοινωνική επανένταξή του. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν σαν προγράμματα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης προέκυψαν τα εξής: Οι κοινωνικές υπηρεσίες των Ιδρυμάτων Αγωγής και των Σωφρονιστικών Καταστημάτων, η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων και τα Κέντρα Αποτοξίνωσης.

Η πλειοψηφία των ερωτωμένων θεώρησε ως κύριο πρόγραμμα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης τις κοινωνικές Υπηρεσίες των Ιδρυμάτων Αγωγής και των Σωφρονιστικών Καταστημάτων. Από τους 7 (70%) επαγγελματίες που έδωσαν αυτή την απάντηση, 2 (67%) ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, 1 (100%) αστυνομικός, 3 (75%) επιμελητές ανηλίκων και 1 (100%) κοινωνιολόγος. Οι δικαστές δεν αναφέρθηκαν καθόλου στο θέμα αυτό.

Τρεις επαγγελματίες (30%) εκ των οποίων 1 (33%) κοινωνικός λειτουργός, 1 (100%) δικαστής και 1 (100%) κοινωνιολόγος, ανέφεραν ως πρόγραμμα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων.

Ένας επιμελητής ανηλίκων (25%) αναφέρθηκε στα Κέντρα Αποτοξίνωσης ενώ ένας κοινωνικός λειτουργός (33%) θεώρησε ότι δε λειτουργούν στην χώρα μας προγράμματα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης.

Συμπερασματικά, λοιπόν, οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι επιμελητές ανηλίκων και οι αστυνομικοί στην πλειοψηφία τους θεώρησαν ως κύριο πρόγραμμα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης την ύπαρξη κοινωνικών υπηρεσιών στα Ιδρύματα Αγωγής και τα Σωφρονιστικά Καταστήματα, ενώ οι κοινωνιολόγοι αναφέρθηκαν και στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων.

Από τους ερωτώμενους ζητήθηκε να κάνουν ορισμένες προτάσεις αναφορικά με το τι θα μπορούσε να γίνει ώστε η ισχύουσα νομοθεσία να βελτιωθεί σε βαθμό που να μεριμνά ουσιαστικά για την άμβλυνση ή αποφυγή του στιγματισμού ή και για τα δύο.

Έγιναν οι ακόλουθες προτάσεις:

α. Ριζοσπαστικές αλλαγές στη νομοθεσία που διέπει τους ανήλικους παραβάτες με ιδιαίτερη μέριμνα στην κοινωνική αποκατάσταση αυτών κι όχι το σωφρονισμό που ουσιαστικά με την υπάρχουσα κατάσταση δεν επιτυγχάνεται.

β. θέσπιση προγραμμάτων που ν' αποσκοπούν στην κοινωνική επανένταξη των παραβατικών ανηλίκων σ' όλα τα επίπεδα (προστασία, ψυχολογική και ηθική στήριξη, επαγγελματικός προσανατολισμός, επαγγελματική αποκατάσταση).

γ. Μερική αποποινικοποίηση ορισμένων παραβάσεων.

δ. Τροπολογία της νομοθεσίας και αλλαγή των κοινωνικών δομών επειδή ευθύνονται για την παραγωγή παραβατικών πράξεων.

ε. Αλλαγή του τρόπου λειτουργίας των Ιδρυμάτων Αγωγής και των Σωφρονιστικών Καταστημάτων με στόχο μια ουσιαστικά διεπιστημονική προσπάθεια αποτελεσματικού χειρισμού των παραβατικών ανηλίκων.

στ. θέσπιση προγραμμάτων που ν' αποσκοπούν στην πρόληψη του φαινομένου της παραβατικότητας ανηλικων.

ζ. Εισαγωγή στην Ελλάδα του θεσμού του Επιτροπικού Δικαστή και η λειτουργία διεπιστημονικής ομάδας στις υπηρεσίες πρόληψης.

Αξιοσημείωτο είναι, ότι επειδή τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν επί συνεντεύξει, από τις κατ' ιδίαν συνεντεύξεις με τους επαγγελματίες προέκυψαν πολλά στοιχεία - κυρίως όσον αφορά τη θεραπευτική παρέμβαση - τα οποία δεν εμπεριέχονται μέσα στο ερωτηματολόγιο και παραθέτονται στο κεφάλαιο "Συμπεράσματα - Εισηγήσεις".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν ο εντοπισμός και η αξιολόγηση στοιχείων που πιστοποιούν την έκταση και συχνότητα του προβλήματος του στιγματισμού ανηλίκων παραβατών στην Ελλάδα, τη σοβαρότητά του, τις συνέπειες και την αντιμετώπισή του από επαγγελματίες, νομικές αρχές και υπηρεσίες προστασίας ανηλίκων.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας ο πιο σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στη διαμόρφωση του στίγματος είναι το σωφρονιστικό σύστημα, το οποίο στη μορφή που έχει σήμερα αντί να αναμορφώνει και να διαπαιδαγωγεί τους άνομους ανήλικους, στην ουσία τους οδηγεί στην υποτροπή. Φαίνεται λοιπόν ότι ο όρος "Ίδρυμα Αγωγής" ή "Σωφρονιστικό Κατάστημα" αποτελεί απλά μια κομψότερη έκφραση από εκείνη της φυλακής. Οι ανήλικοι τρόφιμοι αποκόβονται από το κοινωνικό σύνολο και τελικά περισσότερο γκετοποιούνται και φτιάχνουν ή αποδέχονται την λογική του περιθωρίου, και λιγότερο αναμορφώνονται αφού οι συνθήκες στις οποίες ζουν είναι άθλιες.

Όπως προέκυψε από την έρευνα οι οικογένειες που ανήκουν οι ανήλικοι, οι οποίοι στιγματίζονται σε μεγάλο βαθμό, σε κάθε τομέα της κοινωνικής τους δραστηριότητας, είναι χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου. Οι πιο συχνές επιπτώσεις του στίγματος πάνω στον ίδιο τον ανήλικο, όσον αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον είναι η υποτροπή και η έλλειψη ευκαιριών για εργασία. Η πλειοψηφία των ερωτημένων υποστήριξε ότι η υποτροπή είναι η κυριότητα συνέπεια του στιγματισμού. Φαίνεται

ότι ο στιγματισμός οδηγεί αναπόφευκτα στην επανάληψη της παραβατικής πράξης, αφού ο ανήλικος με την επικόλληση της "ετικέτας" του "εγκληματία" αυτόματα υιοθετεί το εγκληματικό πρότυπο και εναρμονίζει την συμπεριφορά του μ' αυτό. Οι πιο συχνές ψυχολογικές συνέπειες του στίγματος είναι η εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, η απόσυρση και οι ενοχές. Η πλειοψηφία των επαγγελματιών υποστήριξε ότι με την επικόλληση της ετικέτας "εγκληματίας" ο στιγματισμένος ανήλικος εγκαταλείπει κάθε κοινωνικό ρόλο που ανήκει στα χρηστά ήθη της κοινωνίας και αναζητά αναγνώριση μέσα από την συναναστροφή με άτομα που αντιμετωπίζουν το ίδιο ή παρόμοια προβλήματα, υιοθετώντας ταυτόχρονα αντικοινωνικές αξίες και συμμετέχοντας σ' εγκληματικές ενέργειες. Κάνοντας ένα συσχετισμό διαπιστώνεται ότι η αντικοινωνική συμπεριφορά οδηγεί τον ανήλικο στο να επαναλάβει την πράξη, στο να οδηγηθεί δηλαδή στην υποτροπή.

Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των ερωτημένων δεν υπάρχουν κοινές απόψεις σχετικά με το τι ορίζεται σαν κοινωνικός στιγματισμός του ανηλίκου παραβάτη. Σημαντικές διαφωνίες υπήρξαν τόσο ανάμεσα στους επαγγελματίες της ίδιας ειδικότητας όσο και ανάμεσα στους επαγγελματίες διαφορετικών ειδικοτήτων. Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί ότι οι ορισμοί που δόθηκαν από τους επαγγελματίες συμπεριλαμβάνουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως: κοινωνική απόρριψη, έντονη κοινωνική απομόνωση, επικόλληση ετικέτας, περιθωριοποίηση και βέβαια τις συνακόλουθες συνέπειες όλων αυτών.

Ακόμη ένα άλλο εύρημα της έρευνας είναι ότι οι επαγγελματίες, οι οποίοι ασχολούνται με περιστατικά νεανικής

παραβατικότητας δεν έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση αλλά τ' αντιμετωπίζουν μέσα στο γενικότερο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους.

Από το αποτέλεσμα της έρευνας προέκυψε ότι το πρόβλημα στη χώρα μας είναι αρκετά σοβαρό. Ένα μικρό ποσοστό από τους επαγγελματίες υποστήριξε ότι το πρόβλημα στη χώρα μας έχει περιορισμένες διαστάσεις. Οι διαφωνίες που σημειώθηκαν στο σημείο αυτό ήταν τόσο ανάμεσα σ' επαγγελματίες της ίδιας ειδικότητας όσο και ανάμεσα σ' επαγγελματίες διαφορετικών ειδικοτήτων.

Επίσης από την έρευνα προέκυψε ότι ανάμεσα στους ειδικούς διαφόρων επαγγελμάτων υπήρχε ένας σημαντικός βαθμός διαφωνίας αναφορικά με το αν υπάρχει ή όχι θεραπευτική παρέμβαση στη χώρα μας για το συγκεκριμένο πρόβλημα.

Σχετικά με την υπόθεση ότι δεν υπάρχει διαφορά στις απόψεις των ειδικών όσον αφορά το είδος της θεραπευτικής παρέμβασης που υπάρχει ή που θα πρέπει να υπάρξει για την αντιμετώπιση του προβλήματος, η πλειοψηφία των επαγγελματιών που υποστήριξαν ότι υπάρχει στον τόπο μας θεραπευτική παρέμβαση, θεώρησαν ως θεραπευτική παρέμβαση το Σωφρονιστικό σύστημα, με την διαφορά όμως ότι υπήρχαν σημαντικές διαφωνίες σχετικά με το ποιά μορφή του Σωφρονιστικού συστήματος είναι εκείνη που αποτελεί θεραπευτική παρέμβαση.

Σύμφωνα με την άποψη αυτής της ομάδας των ειδικών η θεραπευτική παρέμβαση ασκείται μέσω: α) των Ιδρυμάτων Αγωγής Ανηλίκων, β) των Σωφρονιστικών Καταστημάτων Ανηλίκων, γ) των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων, δ) του Ο.Α.Ε.Α., ε) των διατάξεων της νομοθεσίας περί διαγραφής από το Ποινικό Μητρώο

των επιβληθέντων μέτρων, στ) των Κέντρων Αποτοξίνωσης. Ειδικότερα τώρα μέσα στους χώρους αναμόρφωσης των ανηλίκων παραβατών (Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων, Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων), την ευθύνη για συστηματική θεραπευτική παρέμβαση αναλαμβάνουν οι Κοινωνικές Υπηρεσίες του εκάστοτε Ιδρύματος σε συνεργασία με άλλους ειδικούς, όπως ψυχολόγους, ψυχιάτρους κ.λ.π. Το προσωπικό των ιδρυμάτων σε στενή συνεργασία με την οικογένεια, το σχολείο, το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αλλά και τον ίδιο τον ανήλικο, προσπαθεί να εξασφαλίσει τις καλύτερες δυνατές συνθήκες για την ομαλή κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου.

Ένα μικρό ποσοστό του συνόλου των ερωτημένων εξέφρασε την άποψη ότι τα προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης που λειτουργούν στην χώρα μας είναι πολύ λίγα και καθόλου ικανοποιητικά. Επειδή όμως έστω και αυτά αποτελούν μια ένδειξη για την ύπαρξη θεραπευτικής παρέμβασης και το ερωτηματολόγιο δεν έδινε δυνατότητα για μια τέτοια απάντηση συμπλήρωναν και προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης τα Ιδρύματα Αγωγής.

Ένα ελάχιστο ποσοστό των ερωτημένων αρνήθηκε να δεχτεί τον όρο θεραπευτική παρέμβαση με το σκεπτικό ότι ο όρος αυτός αναφέρεται σχεδόν πάντα σε περιστατικά που παρουσιάζουν κλινικά συμπτώματα, κάτι που δεν ισχύει στην συγκεκριμένη περίπτωση και εξέφρασε πρόταση για αντικατάσταση του όρου.

Η συντριπτική πλειοψηφία του συνόλου των ερωτημένων υποστήριξε ότι δεν υπάρχει κανένα πρόγραμμα θεραπευτικής παρέμβασης σε καμιά από τις αρμόδιες υπηρεσίες που ασχολούνται με την παραβατικότητα ανηλίκων.

Επίσης, από τις κατ' ιδίαν συνεντεύξεις με τους επαγγελματίες προέκυψε ότι καθημερινά διαπιστώνονται στους χώρους αναμόρφωσης των ανηλίκων παραβατών προβλήματα που έχουν σαν αποτέλεσμα την υπολειτουργία ή ανυπαρξία οποιουδήποτε προγράμματος θεραπευτικής παρέμβασης.

Τα προβλήματα αυτά είναι:

α. Η μη κάλυψη κενών θέσεων στις κοινωνικές υπηρεσίες του εκάστοτε ιδρύματος.

Αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση ότι στις περισσότερες - αν όχι σε όλες - υπηρεσίες που ασχολούνται με την νεανική παραβατικότητα, ο αριθμός των κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται σε κάθε μια από αυτές είναι σημαντικά μικρότερος από εκείνον που προβλέπεται από το καταστατικό ιδρύσεώς της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κορυδαλλού, στο οποίο εργάζεται ένας μόνο κοινωνικός λειτουργός ή κάποια άλλα ιδρύματα, στα οποία η κοινωνική υπηρεσία δε λειτουργεί λόγω μη διορισμού κοινωνικού λειτουργού. Έτσι οι ανάγκες των ανηλίκων στο εκάστοτε ίδρυμα είναι αδύνατο να καλυφθούν. Κι αυτό γιατί από τη μια πλευρά λόγω έλλειψης προσωπικού οι κοινωνικοί λειτουργοί αναγκάζονται νά ασχολούνται μ' εργασίες γραφειοκρατικής φύσεως, ενώ απ' την άλλη, να κάνουν μια επιλογή ανάμεσα στις περιπτώσεις που έχουν να χειριστούν εκείνων που οι ίδιοι θεωρούν πιο επείγουσες και σημαντικές. Έτσι ουσιαστική κοινωνική εργασία, σύμφωνα με τις αρχές, τις αξίες και γενικότερα την δεοντολογία του επαγγέλματος γίνεται σπάνια.

β. Έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού.

Ενώ από το νόμο προβλέπεται η ύπαρξη ειδικευμένου προσωπικού μέσα στα Ιδρύματα Αγωγής και στα Σωφρονιστικά Καταστήματα, στην ουσία ο νόμος αυτός μένει μόνο στα χαρτιά. Πιο συγκεκριμένα ο Ποινικός Κώδικας Ανηλίκων προβλέπει ότι μέσα σε κάθε Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων και Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων είναι απαραίτητη η παρουσία κοινωνικού λειτουργού, ψυχολόγου, ψυχιάτρου και ιατρού, και μάλιστα σ' ένα αριθμό ανάλογο με τον αριθμό και κατά συνέπεια τις ανάγκες του δυναμικού του κάθε ιδρύματος. Στην πραγματικότητα όμως, όχι μόνο δεν καλύπτεται αυτός ο αριθμός πλήρως αλλά υπάρχουν και ιδρύματα στα οποία δεν υπάρχει κανένας επαγγελματίας από τις παραπάνω ειδικότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα και σαυτήν την περίπτωση το Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κορυδαλλού, όπου το ψυχιατρείο λειτουργεί χωρίς την παρουσία ψυχιάτρου ενώ ο γιατρός επισκέπτεται το Ίδρυμα μια φορά την εβδομάδα. Έτσι είναι αδύνατη η θεραπευτική παρέμβαση εφόσον είναι αδύνατος ο χειρισμός των περιπτώσεων από διεπιστημονική ομάδα.

γ. Μη ανανέωση του προσωπικού των διαφόρων υπηρεσιών

Από την έρευνα αυτής της μελέτης διαπιστώθηκε ότι στην πλειοψηφία των υπηρεσιών το προσωπικό, από το οποίο επανδρώνονται είναι κατά κύριο λόγο άτομα μεγάλης ηλικίας. Αρκεί μόνο ν' αναφερθεί ότι δεν έχει γίνει καμιά πρόσληψη κοινωνικού λειτουργού από το 1973 στο Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων και στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κορυδαλλού. • Οι επαγγελματίες ελάχιστα ανανεώνουν τις γνώσεις τους με συμμετοχές σε επιμορφωτικά σεμινάρια και αναπόφευκτα φτάνουν σε σημείο να χρησιμοποιούν αναχρονιστικές μεθόδους στην επαφή τους με τους ανήλικους. Παράλληλα, μ' αυτόν τον τρόπο δεν δίνεται η

ευκαιρία σε νέους ανθρώπους με γνώσεις πάνω στις σύγχρονες τάσεις αντιμετώπισης των ανηλικών παραβατών και με διάθεση για δουλειά να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σ' αυτούς τους χώρους που πραγματικά είναι αναγκαίο να επανδρωθούν με νέους - ευσυνείδητους βέβαια - ανθρώπους.

δ. Κάλυψη θέσεων κοινωνικών λειτουργών από άσχετες προς το επάγγελμα ειδικότητες.

Πολύ συχνό φαινόμενο είναι η κάλυψη θέσεων που κατ'εξοχήν θα έπρεπε να "ανήκαν" σε κοινωνικούς λειτουργούς από επαγγελματίες που δεν έχουν λάβει καμιά εκπαίδευση πάνω στο αντικείμενο της δουλειάς. Έτσι στις περισσότερες Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλικών διορίζονται ως επιμελητές απόφοιτοι Παντείου, Θεολογίας, Παιδαγωγικής Ακαδημίας σε ποσοστό μάλιστα που υπερκαλύπτει τις περισσότερες φορές το αντίστοιχο των κοινωνικών λειτουργών.

ε. Ελλείψη διεπιστημονικής ομάδας και έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των φορέων.

Επίσης από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι στις αρμόδιες υπηρεσίες δεν λειτουργούν διεπιστημονικές ομάδες λόγω ελλείψεως προσωπικού των απαραίτητων ειδικοτήτων, όπως ήδη προαναφέρθηκε. Ακόμα, η συνεργασία των φορέων που ασχολούνται με την παραβατικότητα ανηλικών, αν και είναι απαραίτητη για να υπάρξει ουσιαστική και αποτελεσματική παρέμβαση τόσο στην πρόληψη όσο και στην καταστολή, δεν υπάρχει ούτε σε επίπεδο πόλης, ούτε σε επίπεδο χώρας, τουλάχιστο σε επιστημονικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα η συνεργασία μεταξύ των φορέων περιορίζεται σε γραφειοκρατικές διαδικασίες, όταν αυτό είναι απαραίτητο. Άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι η απουσία ουσιαστικής θεραπευτικής

παρέμβασης από τις αρμόδιες υπηρεσίες που ασχολούνται με το πρόβλημα και την αντιμετώπισή του.

στ. Η στάση της Αστυνομίας έναντι του ανηλίκου παραβάτη.

Είναι γεγονός ότι η αστυνομία παίζει σημαντικό ρόλο στον τομέα της αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων. Τα τελευταία χρόνια λέγεται ότι έγινε ένα σημαντικό βήμα για την καλύτερη αντιμετώπιση των ανηλίκων παραβατών από την Αστυνομία με την δημιουργία της Αστυνομίας Ανηλίκων. Αστυνομικοί - άνδρες και γυναίκες - προσπαθώντας να μιμηθούν το ρόλο του κοινωνικού λειτουργού, έρχονται σε επαφή με τον ανήλικο σ' ένα χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο για την ψυχολογία του ανηλίκου. Ωστόσο στην ουσία οι αλλαγές δεν είναι τόσο σημαντικές. Άλλαξε - τουλάχιστον στην θεωρία - ο χώρος, τα πρόσωπα, (ίσως και οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι, δεν άλλαξε όμως η νοοτροπία. Ο φάκελλος, που ανοίγεται με την σύλληψη του ανηλίκου διατηρείται στα αρχεία της Αστυνομίας εφ' όρου ζωής, και δεν χρησιμοποιείται μόνο για την ενημέρωση των αστυνομικών σχετικά με το ιστορικό του ανηλίκου στην επ' αυτοφώρω σύλληψη. Η αλλαγή λοιπόν δεν είναι τόσο μεγάλη όσο φαίνεται και η αστυνομία δεν φαίνεται να προσφέρει τόσο σημαντική βοήθεια στην λειτουργία προγραμμάτων θεραπευτικής παρέμβασης αφού συνεχίζει να αναζητά δράστες για τυχόν παραπτώματα που οι πραγματικοί δράστες τους είναι άγνωστοι, ανάμεσα σ' εκείνους που ήδη διατηρούν φάκελλο στα αρχεία της. Η μέθοδος αυτή δεν βοηθά τους ανήλικους* να απεγκλωβιστούν από τα γρανάζια της ποινικής δικαιοσύνης ακόμα και στην περίπτωση που έχουν τέτοια πρόθεση.

ζ. Μη εφαρμογή των προγραμμάτων του Ο.Α.Ε.Δ.

Μια σημαντική συμβολή στην προσπάθεια για ομαλή κοινωνική επανένταξη των ανηλίκων παραβατών στον τομέα της επαγγελματικής αποκατάστασης ήταν ένα πρόγραμμα που λειτουργούσε ο Ο.Α.Ε.Δ. Σ' αυτό το πρόγραμμα ο Ο.Α.Ε.Δ. επιχορηγούσε εργοδότες για να προσλάβουν στις επιχειρήσεις τους ανηλικούς παραβάτες καλύπτοντας το 80% του ημερομισθίου. Το πρόγραμμα αυτό λειτούργησε για ελάχιστο χρονικό διάστημα και δεν φάνηκε να είναι αποδοτικό. Από την μια ήταν ελάχιστοι οι εθελοντές εργοδότες που ήταν πρόθυμοι να προσλάβουν "παραβάτες" και από την άλλη στο φετινό προϋπολογισμό του Ο.Α.Ε.Δ., δεν υπάρχει πρόβλεψη για την εφαρμογή του ιδίου προγράμματος.

η. Ο λανθασμένος τρόπος παρουσίασης περιστατικών παραβατικότητας ανηλίκων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης φαίνεται ότι φέρουν μεγάλη ευθύνη στη διαμόρφωση του κοινωνικού στίγματος του ανηλικού παραβάτη, τις περισσότερες φορές τα γεγονότα παραποιούνται, τραγικοποιούνται και προβάλλονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε συχνότερα αποσκοπούν στην αύξηση της ακροαματικότητας ή αναγνωστικότητας και σπανιότερα στην αντικειμενική πληροφόρηση του κοινού. Και όσο και αν βάση του νόμου απαγορεύεται η δημοσίευση στοιχείων που αφορούν το κοινωνικό και οικογενειακό ιστορικό του ανηλικού, είναι πολύ σύνηθες φαινόμενο η αποκάλυψη ονοματεπωνύμου, οικογενειακού και κοινωνικού ιστορικού. Σ' αυτό το σημείο άξιο λόγου είναι και η μη χρησιμοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας από τους αρμόδιους φορείς. Οι υπηρεσίες ενώ θα μπορούσαν κάλλιστα να χρησιμοποιήσουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης για να πληροφορήσουν και να ευαισθητοποιήσουν την

κοινή γνώμη για το συγκεκριμένο θέμα στην πραγματικότητα τέτοια προσπάθεια δεν γίνεται.

θ. Ελλειπής νομοθεσία.

Η ελληνική νομοθεσία μπορεί να έκανε κάποια σημαντικά βήματα για την σύγχρονη αντιμετώπιση του ανηλικού παραβάτη, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι πλήρως ικανοποιητική. Φρόντισε τον τομέα της αναμόρφωσής του, αφήνοντας όμως ανέγγικτο τον τομέα της κοινωνικής του επανένταξης. Ακόμα δεν φρόντισε την πραγμάτωση των διατάξεων που θέσπισε. Επίσης μέσα στα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων και στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων δεν δημιούργησε τις συνθήκες εκείνες που πραγματικά θα οδηγούσαν στην "αναμόρφωση" του ανηλικού. Τα προγράμματα για αυτό το σκοπό είναι ανύπαρκτα.

ι. Συσσώρευση των υπηρεσιών στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Οι περισσότερες υπηρεσίες που ασχολούνται με τον παραβατικό ανήλικο είναι συγκεντρωμένες στα μεγάλα αστικά κέντρα και ειδικά στην Αθήνα, ενώ στην επαρχία οι λίγες που υπάρχουν υπολειπόμενες λόγω ελλείψεως προσωπικού και μέσων. Αξίζει να σημειωθεί ότι Αστυνομία Ανηλίκων λειτουργεί μόνο στην Αθήνα. Έτσι οι παραπομπές των περιπτώσεων από την επαρχία στην πρωτεύουσα είναι πολύ συχνό φαινόμενο. Αυτό έχει σαν επακόλουθο α) τον όχι άμεσο χειρισμό των περιπτώσεων και β) την σωρεία περιπτώσεων στις Υπηρεσίες της Αθήνας, με συνέπεια τον μη αποτελεσματικό χειρισμό τους.

Όσον αφορά την ομοφωνία των ειδικών σχετικά με το είδος της παρέμβασης που θα πρέπει να υπάρξει για την αντιμετώπιση του προβλήματος, οι επαγγελματίες παρουσίασαν σημαντικές διαφορές ως προς τις προτάσεις που εξέφρασαν για το θέμα. Οι

προτάσεις αυτές περιορίστηκαν στα πλαίσια των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων του κάθε επαγγέλματος και δε φάνηκε να υπάρχει διεπιστημονική συνεργασία μεταξύ τους.

Αναφορικά με τις απόψεις των επαγγελματιών για τον τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος, οι επαγγελματίες παρουσίασαν σημαντικές διαφορές τόσο στο ποιά προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης συμβάλλουν στην άμβλυση ή αποφυγή του στίγματος όσο και στο ποιοί επαγγελματίες είναι αποτελεσματικότεροι στο χειρισμό περιπτώσεων παραβατικών ανηλίκων.

Η πλειοψηφία των επαγγελματιών συμφώνησε μόνο στο ότι η υπάρχουσα θεραπευτική παρέμβαση είναι ανεπαρκής.

Συνεπώς η υπόθεση ότι δεν υπάρχει διαφωνία στις απόψεις των ειδικών σχετικά με το είδος της παρέμβασης που υπάρχει ή που θα πρέπει να υπάρξει για την αντιμετώπιση του προβλήματος δεν επαληθεύεται, εφόσον στα περισσότερα θέματα διαφωνούν, αλλά επειδή υπάρχουν και κοινές απόψεις μεταξύ τους χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση με μια μεγαλύτερη κλίμακα ερωτήσεων γνώμης.

Σχετικά με την υπόθεση ότι δεν υπάρχει διαφορά στις απόψεις των ειδικών διαφόρων επαγγελμάτων όσον αφορά την ύπαρξη του φαινομένου του στιγματισμού του ανηλίκου παραβάτη, η υπόθεση αυτή επαληθεύεται αφού οι επαγγελματίες στο σύνολό τους υποστήριξαν ότι το πρόβλημα στη χώρα μας είναι υπαρκτό και κανείς δεν το αμφισβήτησε.

Εισογήσεις

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας θεωρείται απαραίτητο να γίνουν ορισμένες - συγκεκριμένες προτάσεις, η πραγματοποίηση

των οποίων μπορεί να συμβάλλει στην πληρέστερη και σφαιρική αντιμετώπιση του προβλήματος του κοινωνικού στιγματισμού του ανηλίκου παραβάτη στον ελληνικό χώρο.

1. Απαραίτητη προϋπόθεση για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος είναι η γνώση των δυναμικών που το συνθέτουν. Επειδή όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας οι επαγγελματίες στους οποίους αναφέρονται τα περιστατικά παραβατικότητας ανηλίκων δεν έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση για την αντιμετώπισή τους, προτείνεται η οργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων που θ' απευθύνονται σ' όλους τους επαγγελματίες δίνοντάς τους μια γνώση των δυναμικών που συνθέτουν το πρόβλημα του στιγματισμού. Επίσης εκπαιδευτικά σεμινάρια και επιμορφωτικές ομάδες μπορούν να γίνονται σε κάθε ειδικότητα ξεχωριστά με σκοπό την ενημέρωση των επαγγελματιών για το ρόλο της υπηρεσίας τους και τον ρόλο των άλλων υπηρεσιών πάνω στην αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος καθώς και για την αναγκαιότητα της διεπιστημονικής συνεργασίας.

2. Οι ήδη υπάρχουσες υπηρεσίες για την αντιμετώπιση του προβλήματος, μπορεί μεν να είναι αρκετές σε αριθμό και η λειτουργία τους να αποσκοπεί στην πρόληψη και την παροχή ουσιαστικής θεραπευτικής παρέμβασης, αλλά στην πραγματικότητα λόγω έλλειψης υποδομής δεν πραγματώνουν το σκοπό τους. Γι αυτό προτείνεται μέσα σε κάθε υπηρεσία να συγκροτηθεί διεπιστημονική ομάδα για αποτελεσματικότερη επιστημονική παρέμβαση προς το συμφέρον των ανηλίκων. Μαζί με άλλους επιστήμονες (παιδοψυχιάτρους, παιδοψυχολόγους κ.λ.π.) οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν διαρκή διεπιστημονική ομάδα για το σχεδιασμό μιας σύγχρονης κοινωνικής

πολιτικής με επίκεντρο τον ανήλικο, ερευνώντας τα αίτια της παραπτωματικής του συμπεριφοράς και χαράζοντας τρόπους αντιμετώπισής τους.

3. Προτείνεται επίσης ο διορισμός των κοινωνικών λειτουργών στα Γυμνάσια και στα Λύκεια της χώρας, τα οποία αντιμετωπίζουν σωρεία περιπτώσεων παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων. Ο κοινωνικός λειτουργός θα έχει άμεση επαφή με τα παιδιά που εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και μέσα από τη συνεργασία με τα αρμόδια πρόσωπα της σχολικής κοινότητας αλλά και με την ίδια την οικογένεια του ανηλίκου θα είναι δυνατό να συμβάλλει σημαντικά στον τομέα της πρόληψης.

4. Σ' ένα σημαντικό αριθμό περιπτώσεων παραβατικών ανηλίκων επιβάλλεται από τα Δικαστήρια Ανηλίκων ο εγκλεισμός σε Σωφρονιστικά Καταστήματα ή ο περιορισμός του ανηλίκου σε Ίδρυμα Αγωγής. Επειδή μια τέτοια αντιμετώπιση ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει στον κοινωνικό στιγματισμό και βαθμιαία στην υποτροπή, προτείνεται αρχικά να γίνεται μια πιο προσεκτική διερεύνηση άλλων εναλλακτικών λύσεων και μόνο σε πολύ σοβαρές περιπτώσεις να εφαρμόζονται αυτά τα μέτρα. Για τις περιπτώσεις που αυτό είναι αναπόφευκτο, προτείνεται η δημιουργία στέγης φιλοξενίας ανηλίκων και όχι ο εγκλεισμός ή περιορισμός σε ίδρυμα.

5. Σύμφωνα με τ' αποτελέσματα της έρευνας σαν κύρια ψυχολογική συνέπεια αναφέρθηκε η εκδήλωση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς η οποία απορρέει από την έντονη κοινωνική απόρριψη που εκδηλώνει το κοινωνικό σύνολο προς το πρόσωπο του ανηλίκου παραβάτη και ενισχύεται από τον τρόπο που προβάλλεται η παραβατικότητα ανηλίκων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Γι αυτό το λόγο προτείνεται η ενημέρωση του κοινού πάνω στο

πρόβλημα και τα δυναμικά του να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή χωρίς ποιοτικές κρίσεις και λεπτομερή στοιχεία οικογενειακού και κοινωνικού ιστορικού των ανηλίκων δραστών.

Επίσης στον τομέα της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού προτείνεται η οργάνωση συζητήσεων - διαλέξεων σχετικών με το θέμα, από ειδικούς που ασχολούνται θεωρητικά και πρακτικά μ' αυτό, με ελεύθερη είσοδο για το κοινό, κάτι που μπορεί να πραγματοποιηθεί και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

6. Επειδή οι περισσότερες υπηρεσίες που ασχολούνται με τον παραβατικό ανήλικο είναι συγκεντρωμένες στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα, ενώ στην επαρχία οι λίγες που υπάρχουν υπολειπούνται λόγω ελλείψεως προσωπικού και μέσων, προτείνεται η αποκέντρωση των υπηρεσιών ώστε να επιτευχθεί: α) άμεσος χειρισμός των περιπτώσεων (οι παραπομπές των περιπτώσεων από την επαρχία στην πρωτεύουσα είναι πολύ συχνό φαινόμενο) και β) η μη συσσώρευση περιπτώσεων στις υπηρεσίες της Αθήνας για να υπάρξει τελικά αποτελεσματικός χειρισμός τους.

7. Τέλος επειδή μέσα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν για την διεκπεραίωση αυτής της μελέτης, διαπιστώθηκε ότι παρ' όλο που το πρόβλημα στη χώρα μας είναι αρκετά σοβαρό, οι επιστημονικές μελέτες πάνω σ' αυτό είναι ελάχιστες - αν όχι ανύπαρκτες - προτείνεται η μελέτη αυτή να αποτελέσει ερέθισμα για περαιτέρω έρευνα του θέματος με μια ευρύτερη κλίμακα ερωτήσεων γνώμης.

Κλείνοντας αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνική κοινωνία βρίσκεται σ' ένα αρχικό στάδιο αναγνώρισης του προβλήματος και μόλις τον τελευταίο καιρό έχει αρχίσει να γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης και αντιμετώπισής του. Εξακολουθούν όμως

να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις σ' αυτούς τους τομείς παρ' όλο που το πρόβλημα φαίνεται να υπάρχει σε σημαντικό βαθμό στην Ελλάδα.

П А Р А Р Т Н М А   А

Πίνακας 1
Ηλικία των επαγγελματιών.

Επαγγελματίες	20-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61 ετών & άνω					
	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %	αριθ- / μός / %					
Κοινωνικοί λειτουργοί	-	0%	0%	2	25%	4	50%	-	0%					
Ψυχιάτροι	-	0%	0%	1	33%	1	33%	-	0%					
Αρτυν/κοί	-	0%	1	2	29%	1	14%	1	14%					
Δικηγόροι	-	0%	1	0%	0%	-	0%	-	0%					
Επιμελητές Ανηλίκων	-	0%	-	2	25%	-	0%	3	38%					
Δικαστές	-	0%	-	2	67%	-	0%	1	33%					
Κοινωνιο-λόγοι	-	0%	-	1	100%	-	0%	-	0%					
Δημοσιο-γράφοι	2	25%	1	25%	0%	-	0%	-	0%					
Σύνολο	2	6%	2	6%	10	29%	6	17%	5	14%	2	6%	-	0%

Πίνακας 2
Φύλο των επαγγελματιών.

Επαγγέλματα	Αντρες		Γυναίκες	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	1	13%	7	88%
Ψυχίατροι	2	67%	1	33%
Αστυνομικοί	6	86%	1	14%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%
Επιμελητές Ανηλίκων	2	25%	6	75%
Δικαστές	1	33%	2	67%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%
Δημοσιογράφοι	2	50%	2	50%
Σύνολο	14	40%	21	60%

Πίνακας 3
Ειδικότητα των επαγγελματιών.

Επαγγέλματα	αριθμός επαγγελματιών	ποσοστό %
Κοινωνικοί Λειτουργοί	8	23%
Ψυχίατροι	3	9%
Αστυνομικοί	7	20%
Δικηγόροι	1	3%
Επιμελητές Ανηλίκων	8	23%
Δικαστές	3	9%
Κοινωνιολόγοι	1	3%
Δημοσιογράφοι	4	11%
Σύνολο	35	100%

Πίνακας 5
Μορφωτικό επίπεδο των επαγγελματιών.

Επαγγέλματα	Απόφοιτοι Γυμνασίου		Απόφοιτοι Λυκείου		Πτυχιούχοι Ανώτερης Σχολής		Πτυχιούχοι Ανώτατης Σχολής		Πτυχιούχοι Ειδικής Σχολής		Κάτι Αλλο	
	αριθμός / επαγ- / τιών / %	αριθμός / επαγ- / τιών / %	αριθμός / επαγ- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %	αριθμός ε- / παγγελμα- / τιών / %
Κοινωνικός Λειτουργός	-	0%	-	0%	7	88%	1	13%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	-	0%	-	0%	3	100%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	-	0%	2	29%	-	0%	4	57%	1	14%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	-	0%	-	0%	5	63%	3	38%	-	0%	-	0%
Διακαστές	-	0%	-	0%	-	0%	3	100%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	-	0%	-	0%	2	50%	1	25%	1	25%
Σύνολο	-	0%	2	6%	12	34%	18	51%	2	6%	1	3%

Πίνακας 7
 Διαστάσεις του προβλήματος του κοινωνικού στέγματος του αγγλικού παραβάτη

Επαγγέλματα	Το πρόβλημα έχει περιορισμένες διαστάσεις		Σοβαρές διαστάσεις		Μεγάλες διαστάσεις		Δεν γνώρισαν το πρόβλημα	
	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	2	25%	5	63%	1	13%	-	0%
Ψυχίατροι	-	0%	2	67%	1	33%	-	0%
Αστυνομικοί	1	14%	4	57%	2	29%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	4	50%	4	50%	-	0%	-	0%
Δικαστές	2	67%	1	33%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	2	50%	2	50%	-	0%
Σύνολο	9	26%	20	57%	6	17%	-	0%

Πίνακας Β
 Ορισμός του κοινωνικού στέγματος του ανήλικου παραβάτη

Επαγγέλματα:	α		β		γ		δ		ε		στ		ς	
	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %
Κοινωνικού Λειτουργού	-	0%	2	25%	1	13%	-	0%	1	13%	4	50%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	-	0%	1	33%	-	0%	1	33%	1	33%	-	0%
Αστυ/κοί	1	14%	1	14%	1	14%	2	29%	-	0%	-	0%	2	29%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	-	0%	1	13%	-	0%	-	0%	1	13%	5	63%	1	13%
Δικαστές	-	0%	1	33%	-	0%	-	0%	1	33%	1	33%	-	0%
Κοινωνιο-λόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιο-γράφοι	1	25%	2	50%	-	0%	-	0%	-	0%	1	25%	-	0%
Σύνολο	2	6%	7	20%	3	9%	3	9%	4	11%	13	37%	3	9%

Πίνακας 9
Συχνότητα του προβλήματος

Επαγγέλματα	Διαπιστώνεται πολύ σπάνια		Σπάνια		Συχνά		Πολύ συχνά	
	αριθμός επαγ/ών	%	αριθμός επαγ/ών	%	αριθμός επαγ/ών	%	αριθμός επαγ/ών	%
Κοινωνικός Λειτουργός	-	0%	2	25%	4	50%	2	25%
Ψυχίατροι	-	0%	-	0%	3	100%	-	0%
Αστυνομικός	-	0%	1	14%	4	57%	2	29%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	2	25%	2	25%	4	50%	-	0%
Δικαστές	1	33%	1	33%	1	33%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	-	0%	1	25%	3	75%
Σύνολο	3	9%	6	17%	19	54%	7	20%

Πίνακας 10
Γνώμη των ειδικών για το αν το στίγμα βιώνεται στον ίδιο βαθμό έντασης σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας.

Επαγγέλματα	Το κοινωνικό στίγμα βιώνεται το ίδιο έντονα σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας		Το κοινωνικό στίγμα δεν βιώνεται το ίδιο έντονα σ' όλους τους τομείς κοινωνικής δραστηριότητας	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί λειτουργοί	1	13%	7	88%
Ψυχίατροι	1	33%	2	67%
Αστυνομικοί	4	57%	3	43%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%
Επιμελητές Ανηλίκων	5	63%	3	38%
Δικαστές	1	33%	2	67%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	1	25%	3	75%
Σύνολο	14	40%	21	60%

Πίνακας 11
Τομείς κοινωνικής δραστηριότητας όπου το στίγμα βιώνεται πιο έντονα

Επαγγέλματα	Οικογένεια		Σχολείο		Ψυχικό περιβάλλον		Ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος	
	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	-	0%	3	43%	5	71%	5	71%
Ψυχίατροι	1	50%	-	0%	2	100%	2	100%
Αστυνομικοί	1	33%	-	0%	1	33%	2	67%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανθράκων	2	67%	-	0%	2	67%	-	0%
Δικαστές	1	50%	1	50%	1	50%	1	50%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Όψοιογράφοι	-	0%	3	100%	-	0%	2	67%
Σύνολο	6	29%	7	33%	12	57%	12	57%

Πίνακας 13
Γνώμη των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι στίγματος στο οικογενειακό περιβάλλον.

Επαγγέλματα	Ο ανήλικος παραβάτης βιώνει το στίγμα στο οικογενειακό του περιβάλλον		Ο ανήλικος παραβάτης ΔΕΝ βιώνει το στίγμα στο οικογενειακό του περιβάλλον	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	6	75%	2	25%
Ψυχίατροι	2	67%	1	33%
Αστυνομικοί	7	100%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	7	88%	1	13%
Δικαστές	2	67%	1	33%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%
Σύνολο	30	86%	5	14%

Πίνακας 14.
Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του στίγματος μέσα στην οικογένεια.

Επαγγέλματα	Μορφωτικό Επίπεδο		Κοινωνικό Επίπεδο		Οικονομικό Επίπεδο		Κοινωνικό - Οικονομικό Επίπεδο		Ολο: τα ανωτέρω		Δεν γνωρίζουν	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	
Κοινωνικός λειτουργός	2	33%	-	0%	-	0%	-	0%	4	67%	-	0%
Ψυχιάτροι	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Αρτυνομηκοί	4	57%	-	0%	-	0%	-	0%	3	43%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανγκλικών	2	29%	-	0%	-	0%	-	0%	5	71%	-	0%
Δικαστές	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	4	100%	-	0%
Σύνολο	14	47%	-	0%	-	0%	-	0%	16	53%	-	0%

Πίνακας 15.
Μορφωτικό επίπεδο γονέων που στεγματούζουν τον ανήλικο.

Επαγγέλματα	Αγρόφοιτοι		Απόφοιτοι Δημοτικού		Απόφοιτοι Γυμνασίου		Απόφοιτοι Λυκείου		Πτυχιούχοι Ανώτερης ή Ανώτατης ΣΧ.		Δεν γνωρίζουν	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %			
Κοινωνικός λειτουργός	3	50%	-	0%	-	0%	-	0%	3	50%	-	0%
Ψυχολόγος	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικός	7	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικηγόρος	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αντλήκων	6	86%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	1	14%
Δικαστές	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	26	87%	-	0%	-	0%	-	0%	3	10%	1	3%

Πίνακας 16

Γνώμη των ειδικών για το αν το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στιγματισμού από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας.

Επαγγέλματα	Το κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειας συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στιγματισμού.		Το κοινωνικο-οικονομικό status της οικογένειας δεν συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στιγματισμού.	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	6	100%	-	0%
Ψυχίατροι	2	100%	-	0%
Αστυνομικοί	7	100%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	7	100%	-	0%
Δικαστές	2	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	3	75%	1	25%
Σύνολο	29	97%	1	3%

Πίνακας 17.
Κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας όπου το στέγιο εμφανίζεται εντονότερο.

Επαγγέλματα:	Χαμηλό		Μεσαίο		Υψηλό		Δεν γνώρισαν	
	αριθμός επαγ/ών	%	αριθμός επαγ/ών	%	αριθμός επαγ/ών	%	αριθμός επαγ/ών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	3	50%	2	33%	1	17%	-	0%
Ψυχίατροι	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	7	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δοκηγόροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανθράκων	5	71%	2	29%	-	0%	-	0%
Δικαστές	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	3	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	24	80%	4	13%	1	3%	-	0%

Πίνακας 18
Γνώμη των ειδικών για την ύπαρξη ή όχι στίγματος στο χώρο του σχολείου.

Επαγγέλματα	Υπάρχει στίγμα στο χώρο του σχολείου.		Δεν υπάρχει στίγμα στο χώρο του σχολείου.	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	5	63%	3	38%
Ψυχίατροι	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	4	57%	3	43%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	6	75%	2	25%
Δικαστές	2	67%	1	33%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%
Σύνολο	26	74%	9	26%

Πίνακας 19.
Τρόποι εκδήλωσης των στίγματος στο σχολικό περιβάλλον.

Επαγγέλματα	αλλαγή της συμπεριφοράς των καθηγητών		Περιθώρια-ποίηση από τους συμμαθητές		Αρνητική στάση της σχολικής κοινότητας		Απορριπτική στάση των γονέων των μαθητών		Δεν γνώριζαν		Κάτι Άλλο	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %
Κοινωνικοί Λειτουργοί	2	40%	1	20%	4	80%	4	80%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτροι	1	33%	-	0%	3	100%	2	67%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	2	50%	1	25%	4	100%	2	50%	-	0%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	1	100%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	4	67%	1	17%	4	67%	3	50%	-	0%	-	0%
Δικαστές	1	50%	-	0%	2	100%	1	50%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	2	50%	2	50%	4	100%	4	100%	-	0%	-	0%
Σύνολο	13	50%	6	23%	21	81%	17	65%	1	4%	-	0%

Πίνακας 20

Γνώμη των ειδικών για το αν ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπεύθυνους του σχολείου διαφέρει σε ένταση ανάλογα με το κοινωνικό status της οικογένειας.

Επαγγέλματα	Ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπεύθυνους του σχολείου διαφέρει σε ένταση ανάλογα με το κοινωνικό status της οικογένειας		Ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπεύθυνους του σχολείου δεν διαφέρει σε ένταση ανάλογα με το κοινωνικό status της οικ/νείας	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	2	40%	3	60%
Ψυχίατροι	1	33%	2	67%
Αστυνομικοί	4	100%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	6	100%	-	0%
Δικαστές	1	50%	1	50%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%
Σύνολο	20	77%	6	23%

Πίνακας 21.
Κοινωνικό status της οικογένειας του παραβατικού αγγλικού που συζητείται εντονότερα από τους υπευθύνους του σχολείου.

Επαγγέλματα	Χαμηλό		Μεσαίο		Υψηλό		Δεν γνώριζαν	
	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%
Κοινωνικοί λειτουργοί	2	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Ψυχίατροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	4	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	6	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικαστές	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	19	95%	-	0%	-	0%	1	5%

Πίνακας 22
Γνώμη των ειδικών για το αν εκδηλώνεται ή όχι το στίγμα στον εργασιακό χώρο.

Επαγγέλματα	Το στίγμα εκδηλώνεται στον εργασιακό χώρο.		Το στίγμα δεν εκδηλώνεται στον εργασιακό χώρο.	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	8	100%	-	0%
Ψυχίατροι	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	7	100%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	7	88%	1	13%
Δικαστές	3	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%
Σύνολο	34	97%	1	3%

Πίνακας 23.
Απορρόφηση του ανήλικου παραβάτη στην αγορά εργασίας

Επαγγέλματα	Δεν απορροφήται καθόλου		Απορροφάται πολύ δύσκολα		Δύσκολα		Εύκολα		Πολύ εύκολα		Πάντα		
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	
Κοινωνικοί Λειτουργοί	-	3	38%	5	63%	5	63%	-	0%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	3	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	1	5	71%	1	14%	1	14%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικηγόροι	-	-	0%	1	100%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	-	3	43%	4	57%	4	57%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικαστές	-	1	33%	2	67%	2	67%	-	0%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	4	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	1	20	59%	13	38%	13	38%	-	0%	-	0%	-	0%

Πίνακας 24.

Απόψεις των ειδικών για το αν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν ή όχι στο στιγματισμό του ανήλικου παραβάτη.

Επαγγέλματα	Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν στο στιγματισμό του ανήλικου παραβάτη.		Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν συμβάλλουν στο στιγματισμό του ανήλικου παραβάτη.	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	8	100%	-	0%
Ψυχίατροι	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	7	100%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%
Επιμελητές Ανηλίκων	8	100%	-	0%
Δικαστές	3	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	4	100%	-	0%
Σύνολο	34	97%	1	3%

Πίνακας 25.
Το αποτέλεσμα του τρόπου παρουσίωσης της παραβατικότητας αγγλικών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Επαγγέλματα	Ενημέρωση του κοινού		Παραδειγματισμός		Κοινωνικός Στιγματισμός		Πρόκληση ουλοσημάτων οργή & απέχθειας		Αύξηση ακραίοις αμαρτωλότητας ή αναγνωσιμότητας		Δεν γνώριζαν	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %
Κοινωνικό Λειτουργοί	6	75%	-	0%	2	25%	1	13%	8	100%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	-	0%	2	67%	-	0%	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	3	43%	-	0%	2	29%	1	14%	3	43%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	5	63%	1	13%	3	38%	1	13%	3	38%	-	0%
Δικαστές	1	33%	-	0%	1	33%	-	0%	3	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	-	0%	2	50%	2	50%	-	0%	-	0%
Σύνολο	16	47%	1	3%	13	38%	5	15%	24	71%	-	0%

Πίνακας 26.

Απόψεις των επαγγελματιών για τον τρόπο παρουσίας των περιστατικών
αηθικών παρθεβιών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Επαγγέλματα	Κατάλληλος		Όχι κατάλληλος		Δεν γνώρισαν	
	αριθμός επαγ- λημάτων	%	αριθμός επαγγελ- ματιών	%	αριθμός επαγ- λημάτων	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	-	0%	8	100%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	3	100%	-	0%
Αστυνομικοί	3	42%	4	57%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αηθικών	-	0%	8	100%	-	0%
Δικαστές	-	0%	3	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	4	100%	-	0%
Σύνολο	3	9%	31	91%	-	0%

Πίνακας 27.
 Απόψεις των ειδικών για το αν η Αστυνομία συμβάλλει ή όχι στο
 συγχματισμό του ανήλικου παραβάτη.

Επαγγέλματα	Συμβάλλει πόρα πολύ		Πολύ		Λίγο		Ελάχιστα		Καθόλου		Δεν γνώ ριζον	
	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %	αριθμός επαγ/ τιών / %
Κοινωνικοί Λειτουργοί	1	13%	3	38%	4	50%	-	0%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτρων	-	0%	3	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	-	0%	1	14%	-	0%	1	14%	4	57%	1	14%
Δοκπτόροι	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	1	13%	2	25%	4	50%	-	0%	-	0%	1	13%
Δικαστές	-	0%	1	33%	2	67%	-	0%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	3	75%	1	25%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	6	17%	12	34%	10	29%	1	3%	4	11%	2	6%

Πίνακας 28.
Τρόπος συμβολής της Αστυνομίας στα σιγματοειδή του αγγλικού.

Επαγγέλματα	Δημιουργία φακέλλου		Καθιέρωση του όρου "σέσημα-σμένος"		Παραχώρηση στοιχείων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης		Ελλειψη συνεργασίας με συναρμόδιους φορείς		Δεν Γνώρισαν		Κάτι άλλο	
	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %	αριθμός / επαγ-τιών / %			
Κοινωνικοί λειτουργοί	5	63%	3	38%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	3	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	-	0%	1	33%	-	0%	1	33%	1	33%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	1	14%	5	71%	-	0%	1	14%	1	14%	-	0%
Δικαστές	-	0%	2	67%	-	0%	-	0%	1	33%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	2	50%	3	75%	2	50%	1	25%	-	0%	-	0%
Σύνολο	9	31%	17	57%	2	7%	4	14%	3	10%	-	0%

Πίνακας 29.
Γνώμη των ειδικών για το αν το αν το κοινωνικοοικονομικό status της οικογένειας του ανήλικου συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στρέψματος από τον κοινωνικό περίγυρο.

Επαγγέλματα	Συμβάλλει πέρα πολύ		Πολύ		Λίγο		Ελάχιστα		Καθόλου		Δεν γνω ρίζουν	
	αριθμός επαγ- τιών / %	αριθμός / επαγ- τιών / %	αριθμός / επαγ- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός ε- παγγελημα- τιών / %	αριθμός επαγ- τιών / %	αριθμός επαγ- τιών / %
Κοινωνικός Λειτουργός	1	13%	7	88%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Ψυχιάτρων	2	67%	1	33%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικός	4	57%	3	43%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Όικηγόροι	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανθρώπων	4	50%	2	25%	2	25%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικαστές	-	0%	3	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	1	25%	3	75%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	12	34%	21	60%	2	6%	-	0%	-	0%	-	0%

Πίνακας 30.

Κοινωνικό - οικονομικό status της οικογένειας του αγγλικού που συγκατατίθεται πιά έντονα από τον κοινωνικό περίγυρο.

Επογγέλματα	Χαμηλό		Μεσαίο		Υψηλό		Όχι γνώριζον	
	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%	αριθμός επαγ/ιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	6	75%	-	0%	1	13%	1	13%
Ψυχίατροι	3	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	7	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Αγγλικών	6	75%	2	25%	-	0%	-	0%
Δικαστές	2	67%	-	0%	1	33%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	3	75%	1	25%	-	0%	-	0%
Σύνολο	29	83%	3	9%	2	6%	1	3%

Πίνακας 34.
Απόψεις των ειδικών για την επάρκεια ή όχι των προγραμμάτων θεραπευτικής παρέμβασης.

Επαγγέλματα	Τα προγράμματα είναι επαρκή.		Τα προγράμματα δεν είναι επαρκή.		Δεν γνώρισαν	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικοί Λειτουργοί	-	0%	3	100%	-	0%
Ψυχιάτροι	-	0%	-	0%	-	0%
Αστυνομικοί	-	0%	1	100%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	-	0%	3	75%	1	25%
Δικαστές	-	0%	1	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	1	100%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	-	0%	-	0%
Σύνολο	-	0%	9	90%	1	10%

Πίνακας 35.
Γνώμη των ειδικών για την επάρκεια ή όχι της λοχύουσας νομοθεσίας.

Επαγγέλματα	Είναι επαρκής		Δεν είναι επαρκής		Δεν γνώρισαν	
	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%	αριθμός επαγγελματιών	%
Κοινωνικός Λειτουργός	2	25%	6	75%	-	0%
Ψυχιάτροι	2	67%	1	33%	-	0%
Αστυνομικός	4	57%	2	29%	1	14%
Δικηγόροι	-	0%	1	100%	-	0%
Επιμελητές Αντλήκων	4	50%	4	50%	-	0%
Δικαστές	2	67%	1	33%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	-	0%	4	100%	-	0%
Σύνολο	15	43%	19	54%	1	3%

Πίνακας 36.
Τρόποι πρόληψης του φαινομένου σύμφωνα με τους επαγγελματίες.

Επαγγέλματα	Εξειδίκευση των επαγγελματιών		Ενημέρωση του κοινού		Αλλαγή σφραγιστικού συστήματος		Προγράμματα για την πρόληψη της παραβητικότητας		Κότυ Αλλο	
	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %	Αριθμός επαγ/ών / %
Κοινωνικοί λειτουργοί	4	50%	4	50%	5	63%	8	100%	-	0%
Ψυχιάτρους	2	67%	3	100%	3	100%	2	67%	-	0%
Αστυνομικοί	2	29%	2	29%	3	43%	4	57%	-	0%
Δικηγόροι	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	6	75%	4	50%	4	50%	6	75%	-	0%
Δικαστές	2	67%	2	67%	2	67%	3	100%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	1	25%	-	0%	3	75%	1	25%	-	0%
Σύνολο	18	51%	15	43%	20	57%	24	69%	-	0%

Πίνακας 37.
Αποτελεσματικότητα του κάθε επαγγελματικού κλάδου στο χειρισμό περιπτώσεων παραβατικών ανηλίκων

Επαγγέλματα	Κοινωνικοί λειτούργοι		Ψυχολόγοι		Ψυχίατροι		Κοινωνιολόγοι		Επιμελητές Ανηλίκων Κοινωνικοί Λειτουργοί		Επιμελητές Ανηλίκων Κοινωνιολόγοι		Κότι Αλλο	
	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %	αριθμός / %
Κοινωνικοί Λειτουργοί	8	100%	5	63%	2	25%	2	25%	5	63%	2	25%	-	0%
Ψυχίατροι	3	100%	2	67%	2	67%	1	33%	3	100%	-	0%	-	0%
Αστυνοί	5	71%	1	14%	1	14%	1	14%	6	86%	1	14%	-	0%
Δικηγόροι	-	0%	-	0%	-	0%	1	100%	-	0%	-	0%	-	0%
Επιμελητές Ανηλίκων	3	38%	2	25%	1	13%	1	13%	8	100%	2	25%	-	0%
Δικαστές	1	33%	2	67%	-	0%	-	0%	3	100%	-	0%	-	0%
Κοινωνιολόγοι	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	-	0%	-	0%
Δημοσιογράφοι	1	25%	-	0%	-	0%	2	50%	-	0%	2	50%	-	0%
Σύνολο	22	63%	13	37%	7	20%	9	26%	26	74%	7	20%	-	0%

П А Р А Р Т Н М А   В

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Βαθμός Ασφαλείας

147

Πάτρα, 20 - 2 - 19.91

Αριθ. Πρωτ. 224 Βαθμός Προτεραιότητας:

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ.Ε.Ι.)

ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

αχ. Δ/ση : 26334 Κουκούλι Πάτρας

Τηλεφωνογραφίες: Β. Μιχαλοπούλου

τηλέφωνο : 329.943

ΠΡΟΣ: .....

.....

.....

ΕΜΑ:

Β Ε Β Α Ι Ω Σ Η

Βεβαιώνεται ότι όπως προκύπτει από τον έλεγχο που κάναμε στα μητρώα μας, οι σπουδάστριες στο πτυχίο του Τμήματός μας, Δημακοπούλου Νικολίτσα και Κυριακού Στυλιανή εκπονούν πτυχιακή εργασία με θέμα: " Το κοινωνικό στίγμα του ανήλικου παραβάτη" με υπεύθυνη εκπαιδευτική την κ.Ο. Αλεξοπούλου, Καθηγήτρια Εφαρμογών.

Για την ολοκλήρωση της παραπάνω εργασίας απαραίτητη είναι η πραγματοποίηση έρευνας με ερωτηματολόγιο επί συνεντεύξη με επαγγελματίες που ασχολούνται με το θέμα και εργάζονται στην υπηρεσία σας.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνέργασία σας.-

Προϊστάμενος του Τμήματος

Ηλέκας Γεωργιάδης ΡΗ.Δ

Καθηγητής

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α Ι Τ Η Σ Η

των

Κυριάκου Στυλιανής

και

Δημακοπούλου Νικολίτσας

οδός: Ν. Φωκά 15

Νίκαια Πειραιάς

Επάγγελμα: Σπουδάστριες

της Σχολής ΣΕΥΠ του

τμήματος Κοινωνικής Εργα-

σίας των ΤΕΙ Πάτρας.

Τηλέφωνο: 4909322

Ημερομηνία: 14.3.1991

Προς το
Υπουργείο Δικαιοσύνης
Δ/νση Πρόληψης Εγκλημα-
τικότητας και Σωφρονιστικής
Αγωγής Ανηλίκων

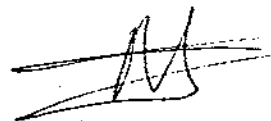
Προκειμένου να εκπονήσουμε
πτυχιακή εργασία με θέμα "Το
κοινωνικό στίγμα του ανήλικου
παραβάτη" παρακαλούμε να μας
επιτρέψετε να υποβάλλουμε για
συμπλήρωση το συνημμένο
ερωτηματολόγιο στο προσωπικό
των Ιδρυμάτων του
Λεκανοπεδίου Αττικής.

Οι αιτούσες

Κυριάκου Στυλιανή

Δημακοπούλου Νικολίτσα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Δ/ΝΣΗ Ε'
ΤΜΗΜΑ Ε2

Ταχ. Δ/ση : Μεσογείων 96
Ταχ. κώδικας : 115 27

Πληροφορίες : Παπαμητροπούλου
Τηλέφωνο :

Αθήνα, 21 Μαρτίου 1991..
Αριθ. πρωτ. 23761

ΠΡΟΣ: 1) Διευθύνσεις των Ιδρυμάτων
Αγωγής Ανηλίκων:
α) Αρρένων Κορυδαλλού
β) Θηλέων Παπάγου
2) Κοινωνικές Υπηρεσίες των
Ιδρυμάτων αυτών

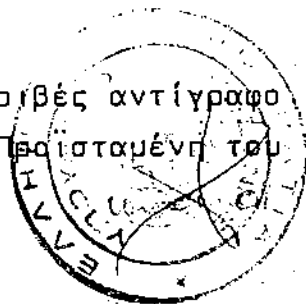
ΘΕΜΑ: Διαβίβαση ερωτηματο-
λογίου.

ΚΟΙΝ: 1) Κυριάκου Στυλιανή
2) Δημακοπούλου Νικολίτσα,
Νικηφόρου Φωκά 15,
Νίκαια Πειραιά, 184 51

Σας διαβιβάζουμε το ερωτηματολόγιο που υπέβαλαν στην υπηρεσία μας οι ενδιαφερόμενες σπουδάστριες του ΤΕΙ Πάτρας, προκειμένου να εκπονήσουν την πτυχιακή τους εργασία και παρακαλούμε να απαντήσετε σ' αυτό, υπό την προϋπόθεση βεβαίως, ότι υπάρχει δυνατότητα από πλευράς χρόνου και οι ερωτήσεις είναι μέσα στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων σας και δεν συγκρούονται με το απόρρητο του φακέλλου των ανηλίκων.

Με εντολή Υπουργού
Η Προϊσταμένη της Διεύθυνσης
Φ. ΤΖΕΡΜΠΗ

Ακριβές αντίγραφο
Η Προϊσταμένη του Τμήματος

П А Р А Р Т Н М А

Г

Οδηγίες

Η έρευνα αυτή είναι μία έρευνα γνώμης που θα γίνει σε επαγγελματίες, που έχουν ασχοληθεί με παραβατικούς ανηλίκους, ηλικίας 13 - 17 ετών.

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι η συγκέντρωση στοιχείων που θα δώσουν μία άποψη της έκτασης του προβλήματος σήμερα στην Ελλάδα και της αντιμετώπισής του.

Τα ερωτηματολόγια απαντούνται ανώνυμα, οι απαντήσεις είναι απόλυτα εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για την συγγραφή πτυχιακής εργασίας με θέμα: "Το κοινωνικό στίγμα του ανηλίκου παραβάτη. Αντιμετώπιση του προβλήματος στον Ελληνικό χώρο".

Παρακαλούμε να απαντήσετε σ' όλες τις ερωτήσεις.

Η πτυχιακή αυτή εργασία γίνεται από τις:

Δημακοπούλου Νικολίτσα

Κυριάκου Στυλιανή

σπουδάστριες της Σχολής ΣΕΥΠ

Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας

στο Τ.Ε.Ι. Πάτρας

Ευχαριστούμε για την συνέργασιά σας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Πόσων ετών είστε;

- α) 20 - 25 ετών ..... 1.
- β) 26 - 30 ετών .....
- γ) 31 - 35 ετών .....
- δ) 36 - 40 ετών .....
- ε) 41 - 45 ετών .....
- στ) 46 - 50 ετών .....
- ζ) 51 - 55 ετών .....
- η) 56 - 60 ετών .....
- θ) 61 ετών και άνω .....

2. Φύλο:

- α) άνδρας ..... 2.
- β) γυναίκα .....

3. Επάγγελμα:

- α) Κοινωνικός Λειτουργός ..... 3.
- β) Ψυχίατρος .....
- γ) Αστυνομικός .....

- δ) Δικηγόρος .....
- ε) Επιμελητής ανηλίκων .....
- στ) Δικαστής .....
- ζ) Εγκληματολόγος .....
- η) Κοινωνιολόγος .....
- θ) Άλλο επάγγελμα .....

4. Πόσα χρόνια κάνετε αυτό το επάγγελμα;

4.

- α) 1 - 5 .....
- β) 6 - 10 .....
- γ) 11 - 15 .....
- δ) 16 - 20 .....
- ε) 20 και άνω .....

5. Σε ποιά υπηρεσία εργάζεστε;

5.

- α) Αστυνομία .....
- β) Δικαστήρια ανηλίκων .....
- γ) Εταιρεία Πρόστασίας Ανηλίκων .....
- δ) Ίδρυμα Αγωγής .....
- ε) Σωφρονιστικό Κατάστημα .....

στ) Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων .....

ζ) Κάτι άλλο .....

6. Είστε:

6.

α) Απόφοιτος Γυμνασίου .....

β) Απόφοιτος Λυκείου .....

γ) Πτυχιούχος Ανώτερης Σχολής .....

δ) Πτυχιούχος Ανώτατης Σχολής .....

ε) Πτυχιούχος Ειδικής Σχολής .....

στ) Κάτι άλλο .....

7. Έχετε λάβει ειδική εκπαίδευση για ν'αντιμετωπίζετε περιστατικά παραβατικότητας ανηλίκων;

7.

α) ΝΑΙ .....

β) ΟΧΙ .....

8. "Κοινωνικό Στίγμα" του ανηλίκου παραβάτη είναι:

α) Διαδικασία εγκαθίδρυσης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας .....

β) Δημιουργία κλίματος εχθρότητας που χαρακτηρίζει τις στάσεις του κοινού έναντι του παραβάτη .....

γ) Εκπτώση απ' όλους τους κοινωνικούς ρόλους - υιοθέτηση του ρόλου του παραβάτη .....

- δ) Κοινωνική απομόνωση .....
- ε) Αδυναμία ενσωμάτωσης στο κοινωνικό σύνολο .....
- στ) Επικόλληση ετικέτας στον ανήλικο παραβάτη και συνακόλουθες συνέπειες .....
- ζ) Διαδικασία προσάρτησης ετικέτας .....

9. Πέρα από τα ανωτέρω, σύμφωνα με τη δική σας άποψη, τι σημαίνει "κοινωνικό στίγμα" του ανηλίκου παραβάτη;

9.

10. Το πρόβλημα, κατά τη γνώμη σας, στον τόπο μας είναι:

10.

- α) Περιορισμένων διαστάσεων .....
- β) Αρκετά σοβαρό .....
- γ) Μεγάλων διαστάσεων .....
- δ) Δε γνωρίζω .....

11. Πόσο συχνά διαπιστώνετε σε περιπτώσεις παραβατικών ανηλίκων τον κοινωνικό στιγματισμό;

11.

- α) Πολύ σπάνια .....
- β) Σπάνια .....
- γ) Συχνά .....

δ) Πολύ συχνά

.....

12. Το κοινωνικό στίγμα βιώνεται το ίδιο έντονα σ' όλους του τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας (οικογένεια, σχολείο, εργασία κ.λ.π.)

12.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΝΑΙ συνεχίστε με την ερώτηση 14)

13. Σε ποιούς τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας το κοινωνικό στίγμα εκδηλώνεται πιο έντονα;

13.

α) Οικογένεια

.....

β) Σχολείο

.....

γ) Φιλικό περιβάλλον

.....

δ) Ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος

.....

(Ο ερωτώμενος μπορεί να διαλέξει μέχρι δύο απαντήσεις)

14. Ποιοί είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν στην διαμόρφωση του στίγματος;

14.

α) Οικογένεια

.....

β) Σχολείο

.....

γ) Μέσα μαζικής ενημέρωσης

.....

- δ) Αστυνομία .....
- ε) Σωφρονιστικό σύστημα .....
- στ) Κάτι άλλο .....

15. Ο ανήλικος παραβάτης βιώνει το στίγμα μέσα στο οικογενειακό του περιβάλλον;

15.

- α) ΝΑΙ .....
- β) ΟΧΙ .....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΟΧΙ συνεχίστε με την ερώτηση 20)

16. Κατά τη γνώμη σας, η διαμόρφωση του στίγματος μέσα στην οικογένεια εξαρτάται περισσότερο από:

16.

- α) Μορφωτικό επίπεδο .....
- β) Κοινωνικό επίπεδο .....
- γ) Οικονομικό επίπεδο .....
- δ) Κοινωνικοοικονομικό επίπεδο .....
- ε) Όλα τα παραπάνω .....
- στ) Δε γνωρίζω .....

17. Η ένταση του στίγματος εξαρτάται από την μόρφωση των γονιών. Είναι πιο έντονο όταν αυτοί είναι:

17.

ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗΤΕΡΑ

- α) Αγράμματος/η ....

- β) Απόφοιτος Δημοτικού ....
- γ) Απόφοιτος Γυμνασίου ....
- δ) Απόφοιτος Λυκείου ....
- ε) Πτυχιούχος Ανώτερης
ή Ανώτατης Σχολής ....
- στ) Δε γνωρίζω ....

18. Το κοινωνικό - οικονομικό status της οικογένειας του ανηλίκου συμβάλλει στο βαθμό έντασης του στιγματισμού από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας;

18.

- α) ΝΑΙ .....
- β) ΟΧΙ .....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΟΧΙ συνεχίστε με την ερώτηση 20)

19. Ο στιγματισμός του ανηλίκου από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας είναι πιο έντονος όταν το κοινωνικό - οικονομικό επίπεδο της οικογένειας είναι:

19.

- α) Χαμηλό .....
- β) Μεσαίο .....
- γ) Υψηλό .....
- δ) Δε γνωρίζω .....

20. Έχετε διαπιστώσει στο χώρο του σχολείου την ύπαρξη στίγματος προς ανηλίκους που είχαν εκδηλώσει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά;

20.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΟΧΙ συνεχίστε με την ερώτηση 24)

21. Με ποιό τρόπο εκδηλώνεται το στίγμα στο σχολικό περιβάλλον;

21.

α) Αλλαγή της συμπεριφοράς των καθηγητών

.....

β) Περιθωριοποίηση από τους συμμαθητές

.....

γ) Αρνητική στάση της σχολικής κοινότητας (διεύθυνση, δάσκαλοι, σύλλογοι κ.λ.π.)

.....

δ) Απορριπτική στάση των γονέων των άλλων μαθητών

.....

ε) Δε γνωρίζω

.....

στ) Κάτι άλλο

.....

(Ο ερωτώμενος μπορεί να διαλέξει όσες απαντήσεις θέλει)

22. Κατά τη γνώμη σας, ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπεύθυνους του σχολείου διαφέρει σε ένταση ανάλογα με το κοινωνικό status της οικογένειας;

22.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΟΧΙ συνεχίστε με την ερώτηση 24)

23. Ο στιγματισμός του παραβατικού ανηλίκου από τους υπεύθυνους του σχολείου είναι πιο έντονος όταν το κοινωνικό status της οικογένειας είναι:

	23.
α) Χαμηλό	☐
β) Μεσαίο	☐
γ) Υψηλό	☐
δ) Δε γνωρίζω	☐

24. Στον εργασιακό χώρο εκδηλώνεται το στίγμα απέναντι στον ανήλικο παραβάτη;

	24.
α) ΝΑΙ	☐
β) ΟΧΙ	☐

(Σημ. Αν απαντήσατε ΟΧΙ συνεχίστε με την ερώτηση 26)

25. Ο ανήλικος παραβάτης απορροφάται στην αγορά εργασίας:

	25.
α) Καθόλου	☐
β) Πολύ δύσκολα	☐
γ) Δύσκολα	☐
δ) Εύκολα	☐
ε) Πολύ εύκολα	☐
στ) Πάντα	☐

26. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν στην διαμόρφωση του στίγματος του ανήλικου παραβάτη;

26.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

γ) ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ

.....

(Σημ. Αν απαντήσετε όχι συνεχίστε με την ερώτηση 30)

27. Ο τρόπος που η παραβατικότητα ανηλικών προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχει σαν αποτέλεσμα:

27.

α) Την ενημέρωση του κοινού

.....

β) Τον παραδειγματισμό

.....

γ) Τον κοινωνικό στιγματισμό

.....

δ) Την πρόκληση συναισθημάτων οργής και απέχθειας

.....

ε) Αύξηση ακροαματικότητας ή αναγνωστικότητας

.....

στ) Δε γνωρίζω

.....

(Ο ερωτώμενος μπορεί να διαλέξει μέχρι 3 απαντήσεις)

28. Ο τρόπος που η παραβατικότητα ανηλικών προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι ο κατάλληλος;

28.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ .....

γ) ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ .....

29. Αν όχι, κατά την γνώμη σας
πως θα έπρεπε να γίνεται
αυτή η προβολή;

29.

30. Η Αστυνομία συμβάλλει στο
στιγματισμό του ανηλίκου:

30.

α) Πάρα πολύ .....

β) Πολύ .....

γ) Λίγο .....

δ) Ελάχιστα .....

ε) Καθόλου .....

στ) Δε γνωρίζω .....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΚΑΘΟΛΟΥ συνεχίστε με την ερώτηση 32)

31. Με ποιό τρόπο κατά τη γνώμη σας
εκδηλώνεται αυτή η συμβολή;

31.

α) Δημιουργία φακέλλου .....

β) Καθιέρωση του όρου
"σεσημασμένος" .....

γ) Παραχώρηση στοιχείων στα
μέσα μαζικής ενημέρωσης .....

δ) Ελλειψη συνεργασίας με συναρμόδιους φορείς .....

ε) Δε γνωρίζω .....

στ) Κάτι άλλο .....

32. Το κοινωνικό - οικονομικό status της οικογένειας του ανήλικου συμβάλλει στο βαθμό έντασης με τον οποίο εκδηλώνεται το στίγμα από τον κοινωνικό περίγυρο; (συγγενείς, γνωστούς, φίλους κ.λ.π.)

32.

α) Πάρα πολύ .....

β) Πολύ .....

γ) Λίγο .....

δ) Ελάχιστα .....

ε) Καθόλου .....

στ) Δε γνωρίζω .....

33. Ο κοινωνικός περίγυρος εκδηλώνει πιο έντονα το στίγμα απέναντι στον ανήλικο όταν το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας του ανήλικου είναι:

33.

α) Χαμηλό .....

β) Μεσαίο .....

γ) Υψηλό .....

δ) Δε γνωρίζω .....

34. Οι επιπτώσεις του στιγματισμού πάνω στον ίδιο τον ανήλικο, όσον αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον είναι:

	34.
α) Απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον	..... ☐
β) Περιορισμοί	..... ☐
γ) Αποβολή από το σχολείο	..... ☐
δ) Έλλειψη ευκαιριών για εργασία	..... ☐
ε) Υποτροπή	..... ☐
στ) Κάτι άλλο	..... ☐

(Ο ερωτώμενος μπορεί να διαλέξει όσες απαντήσεις θέλει)

35. Οι επιπτώσεις του στιγματισμού πάνω στον ίδιο τον ανήλικο, όσον αφορά την ψυχολογία του είναι:

	35.
α) Άγχος για επικείμενη επανάληψη της πράξης	..... ☐
β) Ενοχές	..... ☐
γ) Απόσυρση	..... ☐
δ) Αντικοινωνική συμπεριφορά	..... ☐
ε) Δε γνωρίζω	..... ☐
στ) Κάτι άλλο	..... ☐

(Ο ερωτώμενος μπορεί να διαλέξει όσες απαντήσεις θέλει)

36. Κατά τη γνώμη σας υπάρχει στον Ελλαδικό χώρο θεραπευτική παρέμβαση* για το συγκεκριμένο πρόβλημα:

36.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

γ) ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ

.....

(Σημ. Αν απαντήσατε ΟΧΙ συνεχίστε με την ερώτηση 40)

* Με τον όρο θεραπευτική παρέμβαση εννοούμε τα προγράμματα που εφαρμόζονται βάση της υπάρχουσας νομοθεσίας από τους αρμόδιους φορείς που ασχολούνται με την νεανική παραβατικότητα, προκειμένου να μπορέσει ο ανήλικος να επανενταχθεί ομαλά στην κοινωνία με το πέρας της έκτισης της ποινής του για παραπτωματική πράξη που διέπραξε.

37. Ποια προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης που εφαρμόζονται στη χώρα μας γνωρίζετε;

37.

38. Ποιά προγράμματα συστηματικής θεραπευτικής παρέμβασης (προγράμματα με προοπτική την κοινωνική επανένταξη) που εφαρμόζονται στους χώρους αναμόρφωσης των ανηλικών παραβατών γνωρίζετε;

38.

39. Κατά τη γνώμη σας τα προγράμματα αυτά είναι επαρκή;

39.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

γ) ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ

.....

40. Πιστεύετε ότι η ισχύουσα νομοθεσία που αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων μεριμνά για την άμβλυση και/ή αποφυγή του στιγματισμού;

40.

α) ΝΑΙ

.....

β) ΟΧΙ

.....

γ) ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ

.....

41. Αν όχι τι άλλο θα προτείνατε;

41.

42. Κατά τη γνώμη σας, προκειμένου να επιτευχθεί πρόληψη του φαινομένου πρέπει να υπάρξει:

42.

α) Εξειδίκευση των επαγγελματιών

.....

β) Ενημέρωση του κοινού

.....

γ) Αλλαγή σωφρονιστικού συστήματος

.....

δ) Προγράμματα για την πρόληψη της παραβατικότητας

.....

ε) Κάτι άλλο

.....

43. Ποιοί, κατά τη γνώμη σας, επαγγελματίες είναι "αποτελεσματικότεροι" στο χειρισμό περιπτώσεων

παραβατικών ανηλίκων;

43.

α) Κοινωνικοί Λειτουργοί

.....

β) Ψυχολόγοι

.....

γ) Ψυχίατροι

.....

δ) Κοινωνιολόγοι

.....

ε) Επιμελητές ανηλίκων
Κοινωνικοί Λειτουργοί

.....

στ) Επιμελητές ανηλίκων
Κοινωνιολόγοι

.....

ζ) Κάτι άλλο

.....

Σας ευχαριστούμε

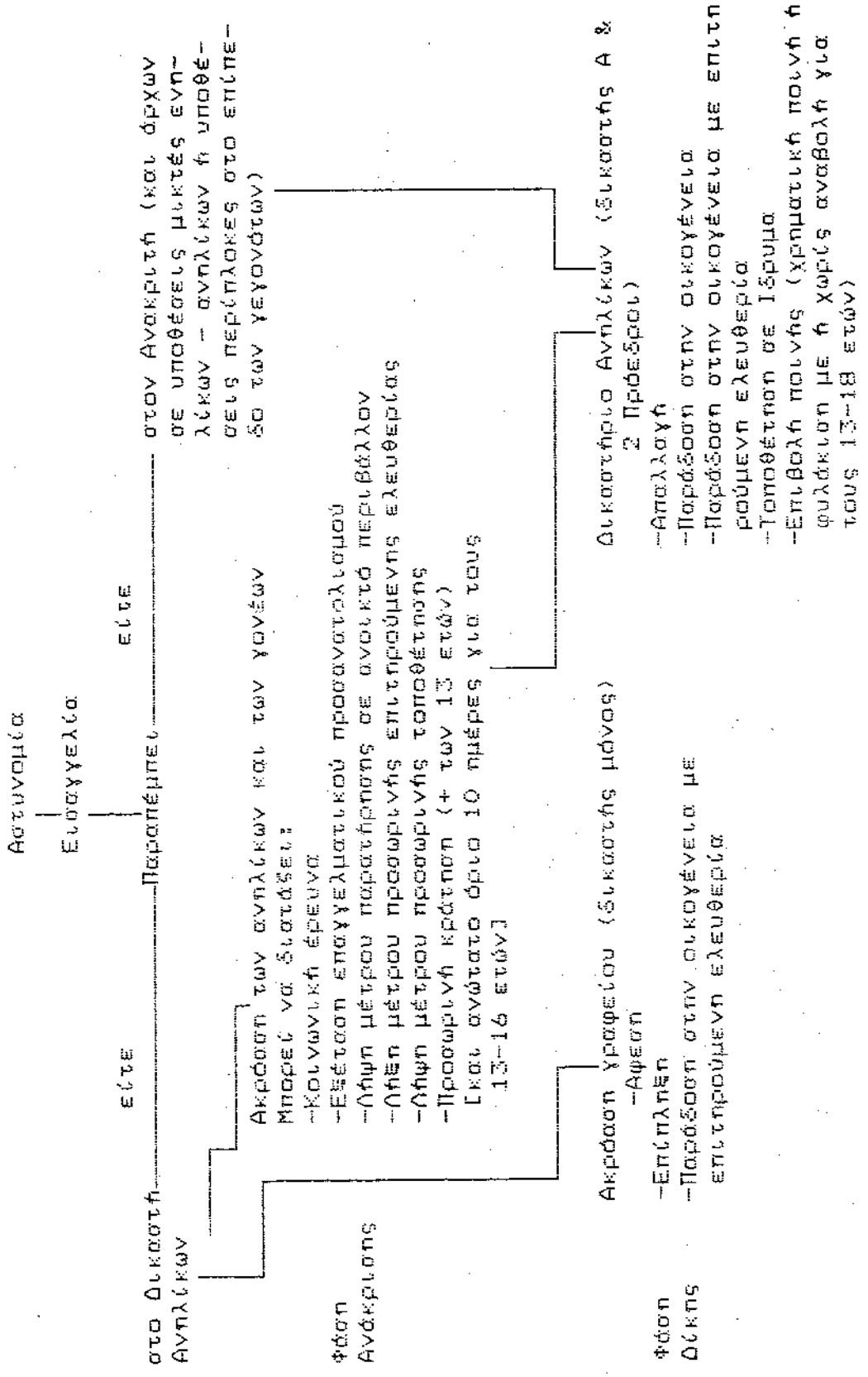
ΠΙΝΑΚΑΣ PARIZEAU (1972)
Τρόπος λειτουργίας των δικαστηρίων ανηλίκων

	Νομοθεσίες	Δικαστές (επιστημονική προέλευση)	Επικουρι- κές Υπηρε- σίες
I. Κλασικό πρότυπο	Οικουμενικότητα της έννοιας της παραβατικότητας, πράγμα που επιτρέπει την εξομείωση των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο μ' εκείνους που παραβαίνουν το νόμο.	Νομικές σπουδές	Ανύπαρκτες
Ιβ. Βελτιωμένο πρότυπο ή νεοκλασικό	Διακρίσεις πιο ακριβείς μεταξύ των δύο κατηγοριών ανηλίκων. Ακριβέστερα ορισμοί των διαφόρων κατηγοριών παραβατικής συμπεριφοράς.	Νομικές σπουδές και/ή κοινωνική εμπειρία.	Κερματισμένες και υποκείμενες στην απόλυτη εξουσία των δικαστών
Ιγ. Νέο βελτιωμένο πρότυπο	Παραδοχή, σε ορισμένες περιπτώσεις της ανάγκης εξάλειψης της διάκρισης των δύο κατηγοριών ανηλίκων, με εξομείωση και των δύο προς εκείνη των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο.	Νομικές σπουδές και κοινωνική εμπειρία ή κοινωνιολογικές σπουδές ή επίσημη αναγνώριση της κοινωνικής εμπειρίας ως κριτηρίου επιλογής.	Προγραμματισμένες και επίσημα αναγνωρισμένες ως απαραίτητες.
II. Το πιο εξελιγμένο πρότυπο	Η έννοια των ανηλίκων σε κίνδυνο περιλαμβάνει όλες τις κατηγορίες ανηλίκων, μέχρι ενός χρονικού ορίου που αντιστοιχεί στην εφηβεία.	Μεγάλη ποικιλία με προεξάρχοντα τον κοινωνικό χαρακτήρα	Προγραμματισμένες δομημένες κι ενεργούσες σ' ένα ορισμένο επίπεδο ως σύμβολο των δικαστών.

Πίνακας 2.
Ανήλικη σε κίνδυνο
(Παιδαγωγική αρωγή).

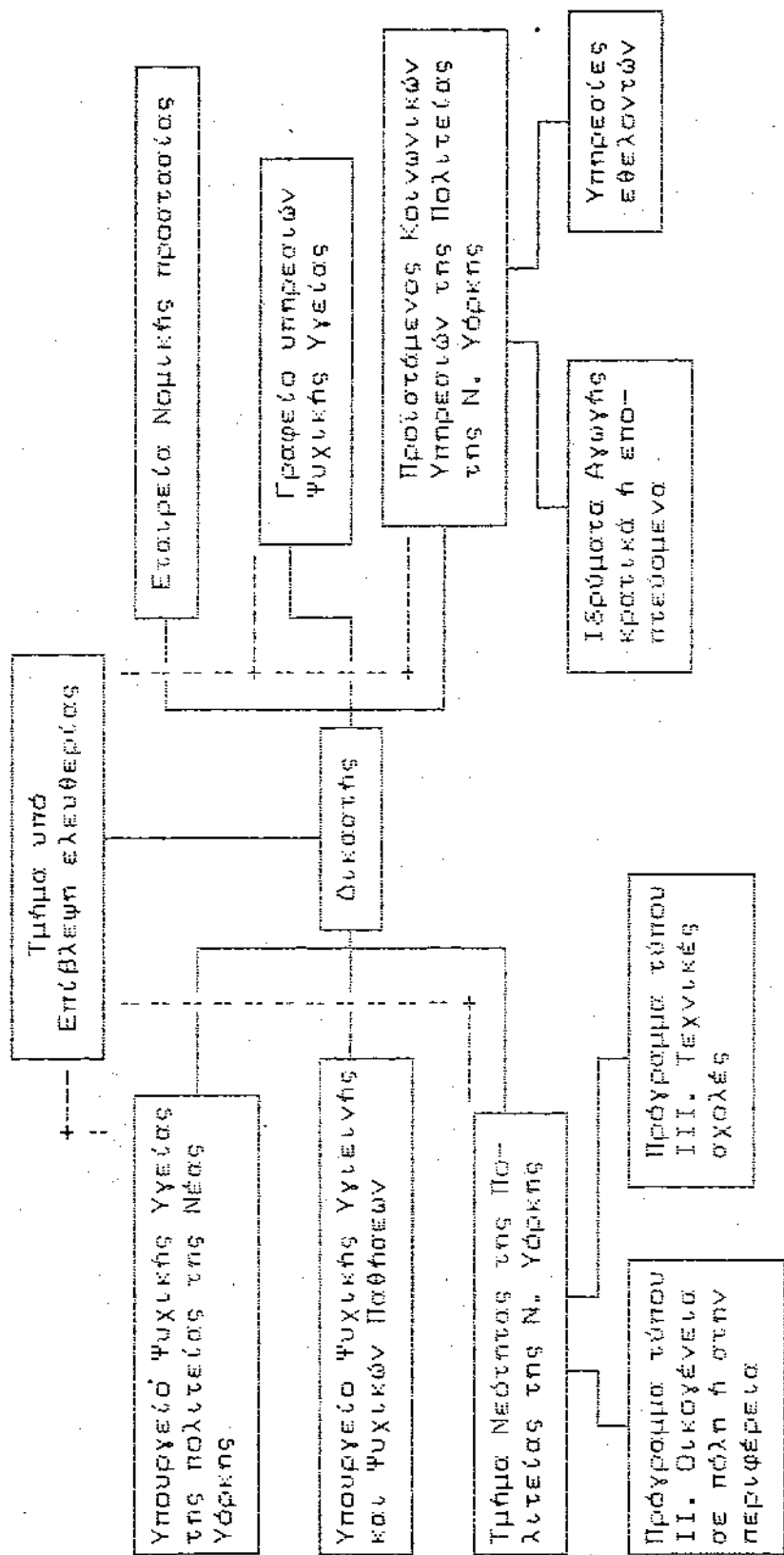
<p>Γονείς, κηδεμόνες, ο ίδιος ο ανήλικος</p>	<p>Εισαγγελία: (μετά από γνωστοποίηση αστυνομίας, διωφύρων υπηρεσιών προστασίας κ.λ.π.)</p>	<p>Ο ίδιος ο δικαστής ανήλικων (γνωστοποιήσεις που απευθύνονται απ' ευθείας σ'αυτών).</p>
<p>Φόση Ανάκριση</p>	<p>Δικαστής ανήλικων ακροάται τον ανήλικο και τους γονείς. Μπορεί να διατάξει: -Κοινωνική Ερευνα -Ιατροψυχολογική εξέταση -Λήψη μέτρων προσωρινής προστασίας σε ανοικτό περιβάλλον -Λήψη παιδαγωγικών μέτρων προσωρινών σε ανοικτό περιβάλλον -Προσωρινή τοποθέτηση (στην κοινωνική μέριμνα για τα παιδιά ή σε ίδρυμα) -Να (παρ)δοθεί ο ανήλικος προσωρινά στον άλλο γονέα ή σε ένα άλλο πρόσωπο άξιο εμπιστοσύνης</p>	
<p>Φόση Δίκης</p>	<p>Μπορεί ν' αποφασίσει (ακρόαση στο γραφείο του) -Όχι δεν υπάρχει λόγος για παιδαγωγική αρωγή -Τη λήψη παιδαγωγικού μέτρου σε ανοικτό περιβάλλον -Τοποθέτηση σε παιδική κοινωνική μέριμνα ή σε ίδρυμα -Να εμπιστευτεί το παιδί στον άλλο γονέα ή σε άλλο πρόσωπο άξιο εμπιστοσύνης</p>	

Πίνακας 3.
Νεσροί παραβάτες του Ποινικού Νόμου

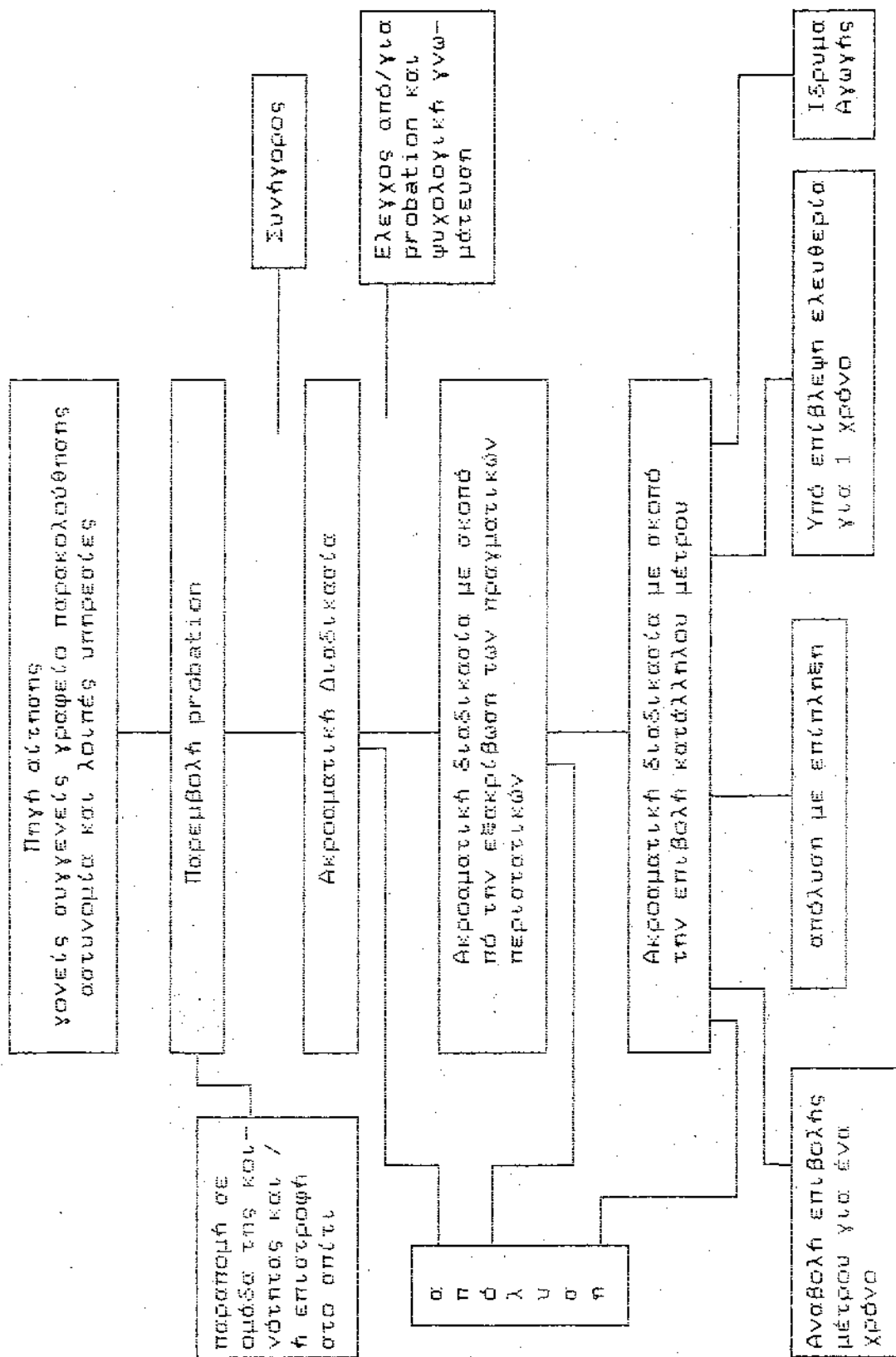

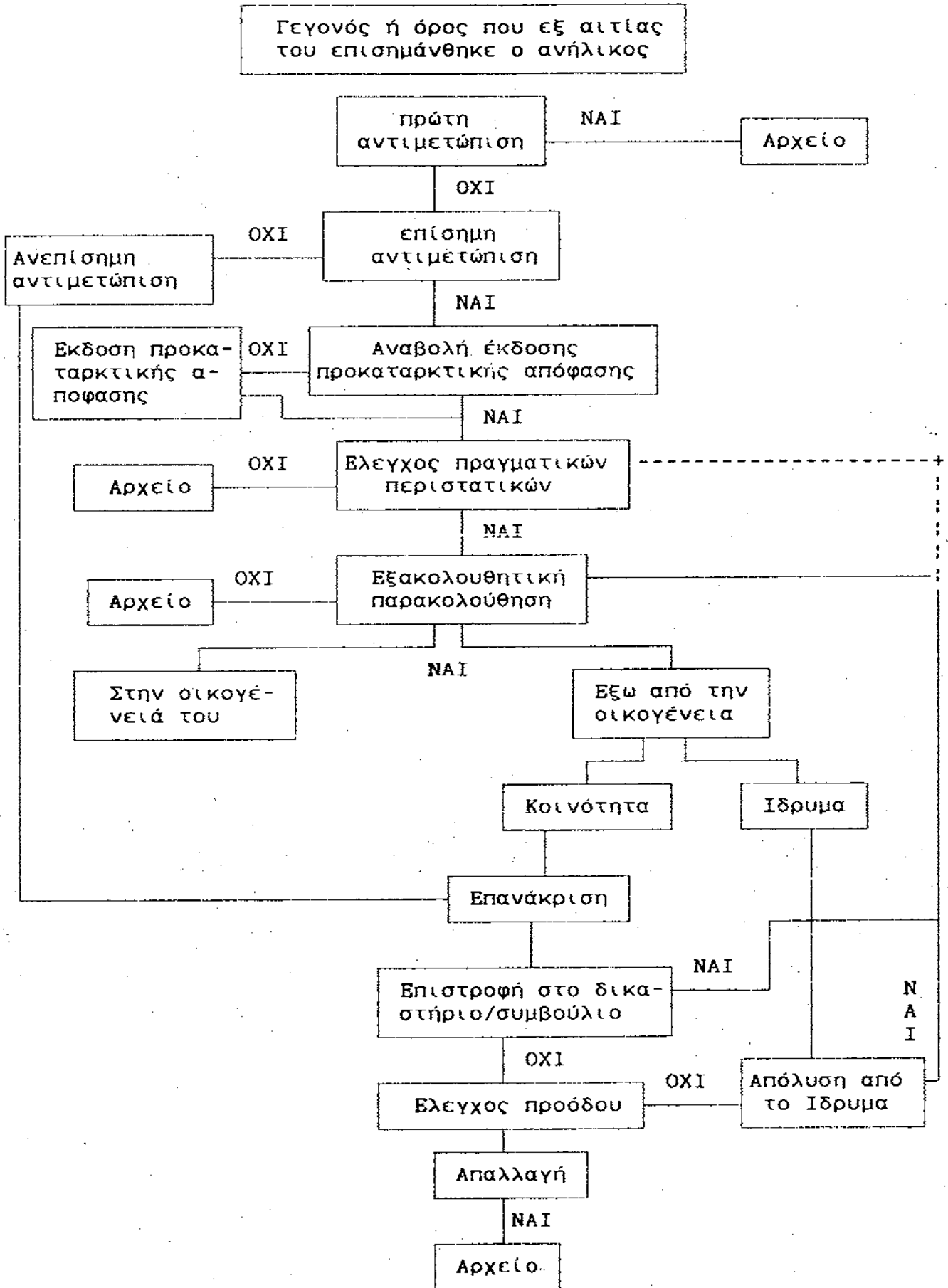
Πίνακας 4
 Οργάνωση/Δομή του Family Court της πόλης της Ν. Υόρκης

..... Διαδικασία με διακριτική ευχέρεια
 ..... τυπική διαδικασία

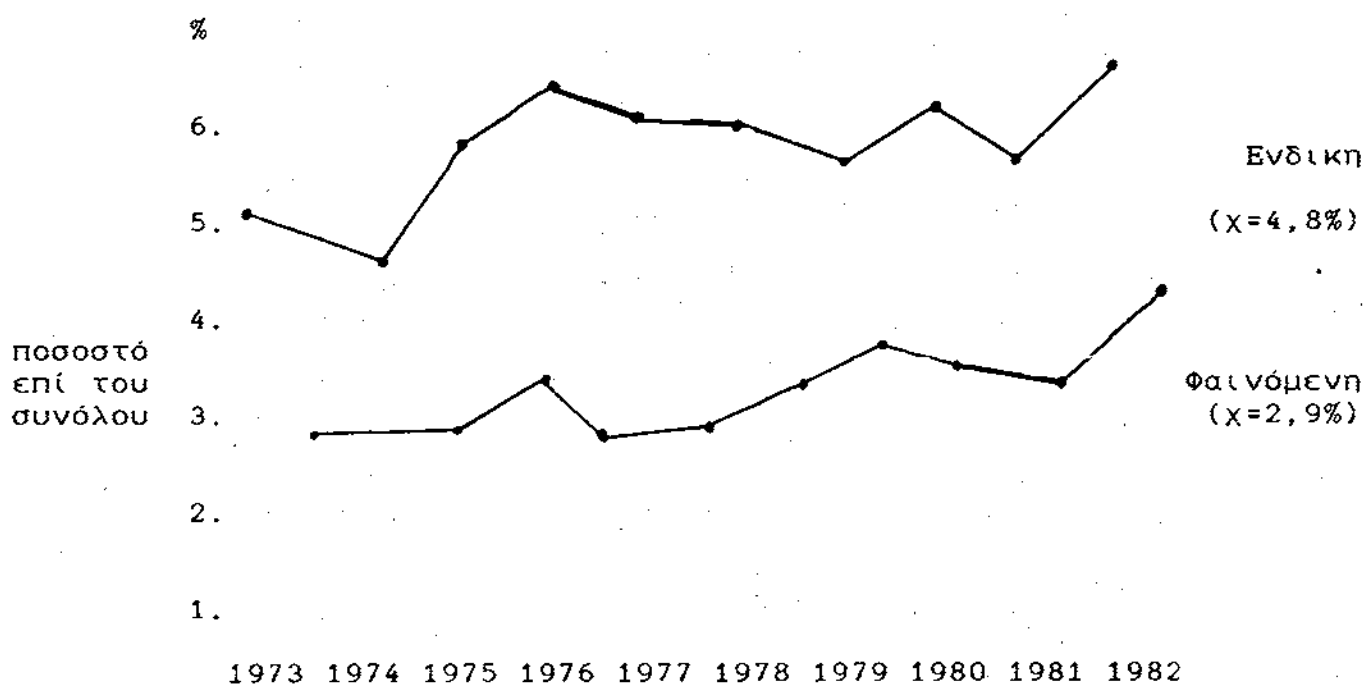
Πίνακας 6.
 Βασική διαδικασία δικαστικού ελέγχου ανηλίκων στις Η.Π.Α. (πολύ απλοποιημένη)

ΠΙΝΑΚΑΣ PARIZEAU (7)

	Κάτω από 14	14-18 ετών	(18-21 ετών)
- Κλασσικό πρότυπο	Φυλακές Ορφανοτροφεία.	Φυλακές - Επανορθωτικά καταστήματα ή Φυλακές υψηλής ασφάλειας.	Φυλακές - Επανορθωτικά καταστήματα ή φυ- λακές υψη- λής ασφά- λειας.
- Νεοκλασ- σικό πρό- τυπο	Σωφρονιστικά κατα- στήματα ή εξο- μοιούμενα προς αυτά καταστήματα. Φυλακές, ξεχωριστά τμήματα.	Φυλακές, ξεχω- ριστά τμήματα. Επανορθωτικά καταστήματα, ξεχωριστά τμήματα.	Φυλακές Επανορθω- τικά κατα- στήματα
- Πιο ανα- πτυγμένο πρότυπο	Επίβλεψη σε οικογε- νειακό περιβάλλον. Υποκατάστατες οι- κογένειες. Κέντρα υποδοχής και πα- ρατηρήσεις. Ορφανοτροφεία ή εξομοιούμενα προς αυτά. Σχολεία για προβληματικά - μειονεκτούντα παι- διά. Ιδρύματα προ- στασίας και εξο- μοιούμενα προς αυτά.	Επίβλεψη σε οικογενειακό περιβάλλον. Υποκατάστατες οικογένειες. Κέντρα υποδο- χής και παρα- τήρησης. Ιδρύματα προ- στασίας και εξομοιούμενα προς αυτά.	Φυλακές - Σχολεία φυλακές και επανορ- θωτικά κα- ταστήματα. Ξεχωριστά τμήματα και κέντρα εκπαίδευ- σης
- Ιδεατό πρότυπο	(κάτω των 15) Εγκαιρη επισήμανση στο σχολικό περι- βάλλον. Εγκληματολογικές κλινικές. Ιδρύματα διάγνωσης και πρό- γνωσης. Κλινικές ατομικής μεταχεί- ρισης και ομαδικής θεραπείας. Εγκλεισμός σε ι- δρυμα και ανάληψη της ευθύνης από την κοινωνία.	(15-18) Κλινικές ατο- μικής μεταχεί- ρισης και ομα- δικής θεραπεί- ας. Εγκλεισμός σε ίδρυμα και ανάληψη της ευθύνης από την κοινωνία. Σχολεία προστα- σίας.	(18-21) Φυλακές - Σχολεία που διαθέ- τουν εγκλη- ματολογι- κές κλινι- κές ατομι- κής μετα- χείρισης και ομαδι- κής θερα- πείας. Ειδικευμέ- νες νοσοκο- μειακές Υπηρεσίες.

Πίνακας 8.
Ποσοστά ένδικης και φαινόμενης παραβατικότητας

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄ ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΙ

Άρθρον 121

Όρισμοί

1. Άνήλικοι υπό τήν έννοιαν του παρόντος κεφαλαίου θεωροϋνται οί άγοντες ηλικίαν από του 7ου μέχρι του 17ου έτους συμπληρωμένου. Έκ τούτων οί μέχρι του 12ου έτους συμπληρωμένου καλοϋνται παΐδες, οί δέ λοιποί έφηβοι.

2. Οί άνήλικοι υποβάλλονται εις αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή εις ποινικόν σωφρονισμόν κατά τάς διατάξεις τών έπομένων άρθρων.

Άρθρον 122

Άναμορφωτικά μέτρα

1. Άναμορφωτικά μέτρα είναι: α) ή επίπληξις του άνηλικού· β) ή θέσις του άνηλικού υπό τήν υπεύθυνον επιμέλειαν τών γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων αυτού· γ) ή θέσις του άνηλικού υπό τήν επιμέλειαν προστατευτικών εταιριών ή ιδρυμάτων άνηλικών ή ειδικών επιμελητών άνηλικών· δ) ή τοποθέτησις του άνηλικού εις κατάλληλον κρατικόν, δημοτικόν, κοινοτικόν ή καί ιδιωτικόν κατάστημα άγωγής.

2. Είς πάσαν περίπτωση δύναται ώς πρόσθετον αναμορφωτικόν μέτρον νά επιβληθώσι καί πρόσθετοι υποχρεώσεις, άφορώσαι εις τόν τρόπον του βίου του άνηλικού ή τήν διαπαιδαγώγησιν αυτού.

Άρθρον 123

Θεραπευτικά μέτρα

1. Έάν ή κατάστασις του άνηλικού άπαιτη ή ιδιαίτεραν μεταχείρισιν, ιδία εάν ουτος πάσχη από ψυχικήν νόσον ή άλλην νοσηράν διατάραξιν τών πνευματικών λειτουργιών, ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός, ή έκδοτος εις τό ποτόν, ή έμφανίζη άνώμαλον καθυστέρησιν τής πνευματικής και ήθικής αναπτύξεώς του, τό δικαστήριον διατάσσει τήν παραπομπήν του εις θεραπευτικόν ή έτερον κατάλληλον κατάστημα.

2. Τά θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται μετά προηγουμένην γνωμοδότησιν ειδικού ίατροϋ.

Άρθρον 124

Μεταβολή ή άρσις μέτρων

1. Τό δικάσαν δικαστήριον δύναται κατά πάντα χρόνον νά αντικαταστήση τά ληφθέντα αναμορφωτικά μέτρα δι' έτέρων, εάν κρίνη τούτο άναγκαϊόν, αίρει δέ ταϋτα, εάν ήδη έξεπλήρωσαν τόν σκοπόν των.

2. Τό αυτό δύναται νά πράξη καί ώς πρός τά θεραπευτικά μέτρα, μετά προηγουμένην γνωμοδότησιν ειδικού ίατροϋ.

3. Η διάταξις τής § 2 του άρθρου 4 έχει καί ένταϋθα έφαρμογήν.

Άρθρον 125
Διάρκεια μέτρων

Τά υπό του δικαστηρίου διαταχθέντα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα παύουσι αυτοδικαίως ἄμα τῇ συμπληρώσει του 21ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Άρθρον 126
Ἀνήλικοι ποινικῶς ἀνεύθυνοι

1. Ἡ παρά παιδός τελεσθεῖσα ἀξιόποινος πράξις δέν καταλογίζεται εἰς αὐτόν, ἐφαρμοζόμενων μόνον ἀναμορφωτικῶν ἢ θεραπευτικῶν μέτρων.

2. Ἐφηβος, τελέσας ἀξιόποινον πράξιν, ὑποβάλλεται εἰς ἀναμορφωτικά ἢ θεραπευτικά μέτρα, εἴαν δέν συντρέχη περίπτωσις ὑποβολῆς αὐτοῦ εἰς ποινικόν σωφρονισμόν κατά τὰς διατάξεις του ἐπομένου ἄρθρου.

Άρθρον 127
Ἀνήλικοι ποινικῶς ὑπεύθυνοι

1. Ἐάν τό δικαστήριον ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν περιστάσεων, ὑφ' ἃς ἐτελέσθη ἡ πράξις, καί τῆς ὅλης προσωπικότητος του πράξαντος κρίνη, ὅτι διά τήν συγκράτησιν του ἐφήβου, ἀπό τῆς τελέσεως νέων ἀξιοποιίνων πράξεων εἶναι ἀναγκαῖος ὁ ποινικός σωφρονισμός αὐτοῦ, καταδικάζει τοῦτον εἰς περιορισμόν ἐντός σωφρονιστικοῦ καταστήματος.

2. Ἐν τῇ ἀποφάσει του δικαστηρίου ὀρίζεται ὁ τε ἐλάχιστος καί ὁ μέγιστος ὄρος τῆς παραμονῆς του ἐφήβου ἐν τῷ καταστήματι, ἐντός τῶν ὑπό του ἄρθρου 54, καθοριζόμενων ὀρίων.

3. Περὶ τῆς ἀπολύσεως του καταδικασθέντος ἐκ του σωφρονιστικοῦ καταστήματος μετά τήν λήξιν του ἐν τῇ ἀποφάσει καθοριζόμενου ἐλαχίστου ὄρου καί πρό τῆς λήξεως του ἀνωτάτου, ἀποφαίνεται τό δικαστήριον, αἰτήσῃ τῆς διευθύνσεως του καταστήματος ἢ αἰτήσῃ του εἰσαγγελέως ἀκουομένης πάντοτε καί τῆς γνώμης τῆς διευθύνσεως του καταστήματος.

Άρθρον 128
Παίσματα ἀνηλίκων

Ἐάν ἡ ὑπό του ἀνηλίκου τελεσθεῖσα πράξις συνιστᾷ παῖσμα, ἐφαρμόζονται μόνον τὰ ἐν ἄρθρῳ 122 ἀναμορφωτικά μέτρα, πλὴν τῆς τοποθετήσεως του ἀνηλίκου εἰς κατάλληλον κατάστημα ἀγωγῆς.

Άρθρον 129
Ὑπό ὄρον ἀπόλυσις

1. Τό δικαστήριον δύναται, ἐπί τῇ προτάσει τῆς διευθύνσεως του καταστήματος ἢ του εἰσαγγελέως, νά ἀπολύῃ ὑπό ὄρον ἐπί σκοπῷ δοκιμασίας τόν καταδικασθέντα πρό τῆς λήξεως του διά τῆς ἀποφάσεως καθορισθέντος ἐλαχίστου ὄρου, πάντως ὁμως μετά διαμονήν ἐν τῷ καταστήματι τοῦλάχιστον ἐξ μηνῶν, εἴαν δέ ἐπεβλήθη περιορισμός τριῶν ἐτῶν καί ἄνω, μετά διαμονήν τοῦλάχιστον ἐνός ἔτους.

2. Ἐν τῇ ἀποφάσει περὶ τῆς ὑπὸ ὄρον ἀπολύσεως ὀρίζεται ὁ χρόνος τῆς δοκιμασίας, ὅσους δὲν δύναται νὰ εἶναι οὔτε κατώτερος τῶν δύο, οὔτε ἀνώτερος τῶν πέντε ἐτῶν.

3. Κατὰ τοῦ καταδικασθέντος δύναται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τῆς δοκιμασίας νὰ ἐπιβληθῶσιν αἱ κατὰ τὸ ἄρθρον 122 & 2 ὑποχρεώσεις.

4. Ἐάν ὁ ἀπολυθεὶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας φέρηται κακῶς, τὸ δικαστήριον δύναται ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος, τοῦ εἰσαγγελέως ἢ τῶν ἐχόντων ἐκ τοῦ νόμου τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἀνηλίκου, νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὑπὸ ὄρον ἀπόλυσιν ἢ νὰ παρατείνῃ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας μέχρι πέντε ἐτῶν, ἐάν οὗτος εἶχεν ὀρισθῆναι βραχυτέρας διαρκείας. Ἐν περιπτώσει ἀνακλήσεως ὁ διανυθεὶς χρόνος ἐν ἐλευθερίᾳ ἐκτός τοῦ καταστήματος δὲν ὑπολογίζεται ἐν τῇ διαρκείᾳ τῆς ποινῆς.

5. Ἐάν ἀπὸ τῆς ἀπολύσεως παρέλθῃ ὁ ἐν τῇ ἀποφάσει καθορισθεὶς χρόνος δοκιμασίας χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἀνάκλησις, ἡ ποινὴ θεωρεῖται ὡς ἀποτιθεῖσα.

6. Ἀρμόδιον, ὅπως ἀποφασίζῃ τὴν κατὰ τὴν & 3 τοῦ ἄρθρου 127 ἀπόλυσιν τοῦ καταδικασθέντος, εἶναι τὸ παρά πλημμελειοδικαῖς τριμελὲς δικαστήριον ἀνηλίκων τοῦ τόπου ἐκτίσεως τοῦ περιορισμοῦ.

Ἄρθρον 130

Ἀνήλικοι δικαζόμενοι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους

1. Ὄταν ἀνήλικος, ἄγων κατὰ τὸν χρόνον τῆς τελέσεως τῆς πράξεως τὴν ἐφηβικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, εἰσάγηται εἰς δίκην μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους, τὸ δικαστήριον ἐάν κρίνῃ ὅτι ἀναγκαῖος μὲν εἶναι ὁ ποινκὸς σωφρονισμὸς τοῦ ἀνηλίκου, ὅτι ὅμως ὁ περιορισμὸς ἐντὸς σωφρονιστικοῦ καταστήματος δὲν εἶναι ἤδη σκόπιμος, δύναται νὰ καταγνώσῃ ἀντὶ τούτου τὴν διὰ τὴν τελεσθεῖσαν πράξιν ἀπειλουμένην ποινὴν, ἡλατωμένην κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 83.

2. Αἱ κατὰ τὰ ἄνω καταγνωσθεῖσαι ποιναὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει συνεπάγονται τὴν ἀποστέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἢ τὴν εἰς κατὰσθημα ἐργασίας παραπομπήν.

3. Κατὰ γενικὸν κανόνα οἱ κατάδικοι οὗτοι κρατοῦνται κεχωρισμένως ἀπὸ ἄλλους καταδικαίους ἐνηλίκους.

Ἄρθρον 131

Ἐναρξίς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους

1. Ἐάν ὁ καταδικασθεὶς εἰς περιορισμὸν ἐντὸς σωφρονιστικοῦ καταστήματος συνεπλήρωσε τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας του πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἢ ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως, τὸ δικάσαν δικαστήριον δύναται, ἐάν κρίνῃ ὅτι ὁ περιορισμὸς ἐντὸς σωφρονιστικοῦ καταστήματος δὲν εἶναι ἤδη σκόπιμος, νὰ ἀντικαταστήσῃ τοῦτον διὰ τῆς κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον ποινῆς.

2. Ἐάν ὁ καταδικασθεὶς συνεπλήρωσε τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἡ κατὰ τὴν παράγραφον 1 ἀντικατάστασις τοῦ περιορισμοῦ εἶναι ὑποχρεωτικὴ.

3. Αἱ παράγραφοι 2 καὶ 3 τοῦ προηγούμενου ἄρθρου ἰσχύουσι καὶ ἐν ταῖς περιπτώσεσι τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Άρθρον 132

Συρροή

1. Έάν ό κρατούμενος έν τῷ σωφρονιστικῷ καταστήματι διαπράξη άξιόποινον πράξιν πρό τῆς συμπλήρωσεως τοῦ 17ου έτους τῆς ήλικίας του ἢ συντρέξη έτέρα τις περίπτωσις συρροῆς κατ' άρθρον 97, τό δικαστήριον έπαυξάνει τόν έν τῇ προηγηθείσῃ άποφάσει αὐτοῦ καθορισθέντα έλάχιστον καί μέγιστον ὄρον παραμονῆς τοῦ άνηλικου έν τῷ καταστήματι.

2. Έάν ό κρατούμενος έν τῷ σωφρονιστικῷ καταστήματι διαπράξη άξιόποινον πράξιν μετά τήν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου έτους τῆς ήλικίας του: α) Έάν μέν ἢ διά τήν πράξιν ταύτην προσδιορισθεῖσα ποινή εἶναι πρόσκαιρος καθείρξις το δικαστήριον καταγιγνώσκει συνολικήν ποινήν καθείρξεως έππυξημένην. Ἡ έπαύξις τῆς καθείρξεως δέν δύναται νά εἶναι κατωτέρα τοῦ ήμίσεως τοῦ έν τῇ άποφάσει τοῦ δικαστηρίου καθωρισμένου κατωτάτου ὄρου τοῦ περιορισμοῦ έν σωφρονιστικῷ καταστήματι, έφαρμοζομένων κατά τά λοιπά τῶν διατάξεων τοῦ άρθρ. 94 & 1. β) Έάν ἢ διά τήν νέαν πράξιν καταγνωσθεῖσα ποινή εἶναι ήπιωτέρα τῆς προσκαίρου καθείρξεως, τό δικαστήριον έπαυξάνει τόν έν τῇ προηγηθείσῃ άποφάσει καθορισθέντα έλάχιστον καί μέγιστον ὄρον τοῦ περιορισμοῦ έν σωφρονιστικῷ καταστήματι, οὐχί ὁμως πέρα τοῦ έν άρθρῳ 54 ὀριζομένου άνωτάτου ὀρίου περιορισμοῦ.

Άρθρον 133

Έγκληματῖαι μετεφηβικής ήλικίας

Έάν τις έχη κατά τόν χρόνον τελέσεως τῆς πράξεως συμπεπληρωμένον τό 17ον άλλ' οὐχί καί τό 21ον έτος τῆς ήλικίας του, τό δικαστήριον δύναται νά καταγνώσῃ ποινήν ήλαττωμένην (άρθρον 83). Έν τοιαύτῃ περιπτώσει έχουσιν έφαρμογήν καί έν προκειμένῳ αἱ διατάξεις τῶν παραγράφων 2 καί 3 τοῦ άρθρου 130.

ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ

«Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 1

Σκοπός

1. Οι Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας αποβλέπουν στην παιδαγωγική και θεραπευτική αντιμετώπιση, καθώς και την επανευκαίτευση νέων, με δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής ή νέων με παραβατική συμπεριφορά και επιδιώκουν την κοινωνική και επαγγελματική τους ανέλιξη.

Οι Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας χρησιμοποιούνται, εφόσον έχουν εξαντληθεί όλες οι δυνατότητες παραμονής των νέων στα φυσικά, οικογενειακά και κοινωνικά τους περιβάλλον ή εφόσον το Δικαστήριο Ανηλίκων κρίνει ότι οι ψυχοκοινωνικές ανάγκες απαιτούν την εισαγωγή στις Μονάδες αυτές.

2. Ο όρος νέοι περιλαμβάνει ανηλίκους εφηβικής ηλικίας 14 - 18 χρόνων και νέους μεταεφηβικής ηλικίας 19 - 21 χρόνων.

Για τα παιδιά 7 - 13 χρόνων αποκλείεται η εισαγωγή στις προβλεπόμενες από το άρθρο 13 παρ. 2 Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης.

Άρθρο 2

Ίδρυση Μονάδων

1. Οι Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και διακρίνονται σε:

A. Μονάδες Πρόληψης και Θεραπείας:

- α) Κέντρα Παρατήρησης και Θεραπείας παιδιών και νέων
- β) Στέγες Φιλοξενίας
- γ) Στέγες Εργαζομένων και Μαθητευομένων νέων.

B. Μονάδες Αποκατάστασης:

- α) Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων
- β) Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων.

2. Για τη διάγνωση, πρόληψη και θεραπεία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς χρησιμοποιούνται εκτός από τις παραπάνω Μονάδες του Υπουργείου Δικαιοσύνης και άλλες συναφείς Υπηρεσίες και Ιδρύματα, όπως οι Ιατροπαιδαγωγικοί Σταθμοί και τα Παιδοψυχιατρικά Κέντρα των Γενικών Νοσοκομείων, που υπάγονται στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, οι Στέγες των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων, οι Στέγες του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού καθώς και τα Κέντρα Νεότητας.

3. Σ' αυτές τις Μονάδες ή Υπηρεσίες παραπέμπονται από τον Δικαστή Ανηλίκων, στον οποίο απευθύνονται, είτε απ' ευθείας οι ίδιοι οι νέοι ή οι οικογένειές τους, είτε οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, η Αστυνομία και η Χωροφυλακή, καθώς και οι παραπάνω Μονάδες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΚΕΝΤΡΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Άρθρο 3

Σκοπός - Λειτουργία

1. Τα Κέντρα Παρατήρησης και Θεραπείας παιδιών και νέων ιδρύονται στην Αττική και Θεσσαλονίκη με προοπτική ίδρυσης και σε άλλες πόλεις της χώρας.

Τα Κέντρα αυτά ερευνούν την προσωπικότητα, το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον παραβατικών παιδιών, εφήβων και μετεφήβων, συντάσσουν σχετικές εκθέσεις και εφαρμόζουν τα ενδεικνυόμενα θεραπευτικά προγράμματα.

2. Λειτουργούν αφενός ως Κέντρα ημέρας και αφετέρου, ως Κέντρα διανυκτέρευσης, με δυναμικότητα μέχρι 30 κρεβάτια το καθένα.

Άρθρο 4

Εισαγωγή - Παραπομπή

1. Όσοι παραπέμπονται για παρατήρηση, είτε επισκέπτονται τα κέντρα ημέρας, είτε διαμένουν ως εσωτερικοί με καθεστώς ημιελεύθερης διαβίωσης από 1 ημέρα μέχρι 4 εβδομάδες και σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να παραταθεί μέχρι 3 μήνες.

2. Τα παιδιά και οι νέοι με έντονα ψυχοκοινωνικά και μάλιστα οικογενειακά προβλήματα, υποβάλλονται σε συστημική, εντατική θεραπεία, διάρκειας 3 - 24 μηνών, εντασσόμενοι είτε σε εξωτερικά θεραπευτικά προγράμματα είτε σε προγράμματα που απαιτούν ημιελεύθερη διαβίωση.

3. Όσοι έχουν προβλήματα χρήσης τοξικών ουσιών, όπως ναρκωτικών ή αλκοόλης ή εξάρτησης από αυτές, εισάγονται σε ειδικό και αυτόνομο τμήμα των λειτουργούντων Κέντρων αποτοξίνωσης και θεραπείας.

4. Οι ανήλικοι στους οποίους επιβάλλονται θεραπευτικά μέτρα, εισάγονται είτε σε ειδικά θεραπευτήρια ανηλίκων είτε σε ειδικό και αυτόνομο τμήμα, το οποίο θα λειτουργεί στα υπάρχοντα Δημόσια Ψυχιατρεία.

Άρθρο 5

Στελέχωση

1. Τα Κέντρα Παρατήρησης και Θεραπείας στελεχώνονται από 1 Διευθυντή - Ψυχίατρο, κατά προτίμηση Παιδοψυχίατρο, 1 - 2 Παιδοψυχιάτρους, 1 - 2 Ψυχολόγους, 2 - 4 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 4 - 5 ειδικά εκπαιδευμένους νοσοκόμους ή νοσοκόμους και το απαραίτητο διοικητικό εκπαιδευτικό και βοηθητικό προσωπικό.

2. Τα παραπάνω στελέχη βοηθούνται από εκπαιδευμένους των αντιστοίχων ειδικοτήτων.

ΣΤΕΓΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Άρθρο 6

Σκοπός - Λειτουργία

1. Οι Στέγες Φιλοξενίας είναι ανοικτές Μονάδες διαβίωσης, που λειτουργούν ως Σταθμοί Πρώτων Κοινωνικών βοηθειών. Παρέχουν προσωρινή στέγη και διατροφή, χωριστά σε παιδιά νέους και νέες, ηλικίας έως 19 χρόνων, που έχουν αποκοπεί από την οικογένειά τους ή που βρίσκονται για οποιοδήποτε λόγο σε σοβαρό και άμεσο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς.

2. Οι Στέγες Φιλοξενίας ιδρύονται στις μεγάλες πόλεις της χώρας, όπως Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο και Ρόδο.

Άρθρο 7

Εισαγωγή - Παραμονή

1. Στις Στέγες Φιλοξενίας εισάγονται παιδιά και νέοι είτε με απόφαση της Κοινωνικής Υπηρεσίας της Στέγης, όταν ο ανήλικος καταφεύγει μόνος του ή με Πράξη του Δικαστή Ανηλίκων ή του Εισαγγελέα Ανηλίκων μετά από πρόταση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων του τόπου λειτουργίας της Στέγης.

2. Τα παιδιά και οι νέοι διαμένουν στις Στέγες με τη θέλησή τους 1 έως 30 ημέρες με δυνατότητα παράτασης της διαμονής τους σε ειδικές περιπτώσεις, μέχρι 60 ημέρες.

Άρθρο 8

Στελέχωση

Οι Στέγες Φιλοξενίας παιδιών και νέων δυναμικότητας μέχρι 20 θέσεων, στελεχώνονται από 1 Διευθυντή, 2 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 3 - 4 Παιδονόμους, 1 μάγειρα και 1 καθαρίστρια - πλύντρια.

ΣΤΕΓΕΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΝΕΩΝ

Άρθρο 9

Σκοπός - Λειτουργία

1. Οι Στέγες Εργαζομένων και Μαθητευομένων νέων είναι ανοικτές Μονάδες επιβλεπόμενης διαβίωσης, που λειτουργούν ως οικοτροφεία. Παρέχουν κοινωνική βοήθεια, στέγη και διατροφή σε νέους και νέες ηλικίας 13 - 19 χρόνων, που βρίσκονται σε σοβαρό και άμεσο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς ή με παραβατική συμπεριφορά, οι οποίοι εργάζονται ή σπουδάζουν εκτός των Στεγών.

2. Οι Στέγες αυτές ιδρύονται στις μεγάλες πόλεις της Χώρας, όπως Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Βόλο, Ηράκλειο, Πάτρα.

Άρθρο 10

Εισαγωγή - Παραμονή

1. Στις Στέγες Εργαζομένων και Μαθητευομένων νέων εισάγονται νέοι, ύστερα από απόφαση του Δικαστηρίου ή του Δικαστή Ανηλίκων, στον οποίο απευθύνονται διάφορες υπηρεσίες, όπως, τα Μαθητικά ή Εργασιακά Συμβούλια, οι Στέγες Φιλοξενίας, τα Κέντρα Παρατήρησης και Θεραπείας, η Αστυνομία, η Χωροφυλακή, οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων, καθώς και τα Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα.

2. Οι νέοι παραμένουν στις Στέγες τουλάχιστον για 6 μήνες και σε εξαιρετικές περιπτώσεις ο χρόνος παραμονής μπορεί να συντηρηθεί ή αυξηθεί με απόφαση του Δικαστηρίου Ανηλίκων, ύστερα από εισήγηση της Κοινωνικής Υπηρεσίας της Στέγης ή και απήσεως του νέου ή των ναμίμων εκπροσώπων του.

Άρθρο 11

Στελέχωση

Οι Στέγες Εργαζομένων και Μαθητευομένων νέων, δυναμικότητας μέχρι 40 θέσεων, διοικούνται από 1 Διευθυντή - Διοικητικό υπάλληλο, για τη λειτουργία της Στέγης, 1 Ψυχολόγο, 3 Κοινωνικούς Λειτουργούς, υπεύθυνους για την εν γένει μεταχείριση των νέων και την εκτέλεση των προγραμμάτων μαθητείας τους, 6 Παιδονόμους και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό.

ΜΟΝΑΔΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΝΕΩΝ

Άρθρο 12

Σκοπός - Λειτουργία

1. Οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης αποβλέπουν στη διαπαιδαγώγηση και την κοινωνική επανεκπαίδευση νέων ηλικίας 14 - 19 χρόνων, με κατάλληλα μέσα Θεραπείας, εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης και λειτουργούν χωριστά για τα αγόρια και τα κορίτσια.

2. Οι πιο πάνω Μονάδες ιδρύονται αρχικά στην Αττική και την περιοχή Θεσσαλονίκης και σε άλλες περιοχές ανάλογα με τις ανάγκες.

Άρθρο 13

Εισαγωγή

1. Στις Μονάδες αυτές εισάγονται νέοι, για τους οποίους κρίνεται από το Δικαστήριο ή Δικαστή Ανηλίκων κατάλληλη μια τέτοια εισαγωγή: α) όταν επιβάλλεται μέτρο εισαγωγής σε Μονάδα Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, β) όταν μετατρέπεται άλλο μέτρο του Δικαστηρίου Ανηλίκων σε μέτρο εισαγωγής σε Μονάδα Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, γ) με Πράξη του Δικαστή Ανηλίκων, μετά από εισήγηση άλλων Μονάδων Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας και έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων σε κάθε περίπτωση, που υπάρχει σοβαρός και άμεσος κίνδυνος εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς.

Η εισαγωγή γίνεται μετά από έκθεση του Κέντρου Παρατήρησης, στο οποίο παραπέμπονται οι νέοι.

2. Στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης δεν εισάγονται:

α) Παιδιά 7 - 13 χρόνων

β) Όσοι έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας

γ) Όσοι έχουν εκτίσει ποινικό σφραγισμό και παράλληλα έχει επιβληθεί σ' αυτούς εισαγωγή σε Μονάδα Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης. Σ' αυτήν την περίπτωση το μέτρο αίρεται ή μετατρέπεται μετά από πρόταση του Εισαγγελέα.

Άρθρο 14

Μεταχείριση

1. Η μεταχείριση γίνεται κατά κανόνα με το σύστημα της ημιελεύθερης διαβίωσης, αλλά δεν αποκλείεται, ύστερα από αιτιολογημένη απόφαση του Επιστημονικού Συμβουλίου, ο περιορισμός ή και ο αποκλεισμός της διαβίωσης αυτής, για όσο χρόνο κρίνεται απαραίτητο, εάν τούτο επιβάλλεται για λόγους παιδαγωγικής ή ασφάλειας.

2. Ως ημιελεύθερη διαβίωση εννοείται η διαβίωση του ανήλικου μέσα και έξω από τη Μονάδα. Η έξω από τη Μονάδα διαβίωση προσδιορίζεται κατά τόπο, χρόνο και δραστηριότητα από την ανάγκη εκπαιδευτικής, επαγγελματικής εκπαίδευσης του ανήλικου και της κοινωνικής του επανένταξης.

3. Οι νέοι για τους οποίους περιορίζεται ή αποκλείεται η ημιελεύθερη διαβίωση, εκπαιδεύονται και εργάζονται μέσα στις Μονάδες.

4. Το Επιστημονικό Συμβούλιο μπορεί να επανέρχεται περιοδικά επί της αποφάσεως περιορισμού ή αποκλεισμού της ημιελεύθερης διαβίωσης, εάν κρίνει ότι ο ανήλικος παρέχει τα εχέγγυα αποδοτικής σε ημιελευθερία διαβίωσης εκτός της Μονάδας.

Άρθρο 15

Στους νέους που διαβιούν στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, δεν επιβάλλονται άλλες κυρώσεις ή πειθαρχικές παινές εκτός από τις παρακάτω:

- α) επίπληξη
- β) περιορισμός παρακολούθησης προγραμμάτων ψυχαγωγίας και,
- γ) περιορισμός των αδειών εξόδου ψυχαγωγίας

Άρθρο 16

Παραμονή

1. Οι νέοι παραμένουν στις Μονάδες αυτές τουλάχιστον για έξη (6) μήνες. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί το Δικαστήριο Ανηλίκων να μειώσει το χρόνο παραμονής ή να παραπέμψει σε άλλες Μονάδες, μετά από έκθεση του Επιστημονικού Συμβουλίου.

2. Κάθε έξη (6) μήνες το αργότερο ο Διευθυντής της Μονάδας διαβιβάζει έκθεση, σχετικά με την εξέλιξη των νέων, του Επιστημονικού Συμβουλίου στο Δικαστήριο Ανηλίκων, το δε Δικαστήριο Ανηλίκων αποφασίζει για τη μετατροπή ή άρση του μέτρου, που έχει επιβληθεί.

Άρθρο 17

Εκπαίδευση

1. Στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης παρέχεται στοιχειώδης και γυμνασιακή εκπαίδευση με μέριμνα του Υπουργείου Παιδείας. Σε καμιά περίπτωση δεν είναι δυνατόν να χαρακτηρισθούν τα λειτουργούντα στις Μονάδες σχολεία μας ειδικά.

2. Στις Μονάδες αυτές παρέχονται πρακτικές επαγγελματικές γνώσεις με εργαστήρια και εκπαίδευση, όπως ξυλαουργικής, τυπαγραφείου, μηχανουργείου, κομμωτηρίου, ραφείου, κεντητηρίου, ηλεκτηρίου, κεραμεικής κ.λπ.

3. Τα χρησιμοποιούμενα κάθε φύσεως υλικά των εργαστηρίων παρέχονται από το Κράτος, η δε χρήση αυτών, σύμφωνα με τον προορισμό τους από τους τροφίμους ανηλίκους, βεβαιώνεται από τη Διεύθυνση, άνευ άλλης αποδόσεως λογαριασμού.

Άρθρο 18

Περίθαλψη

1. Στους νέους παρέχεται πλήρης και τακτική ιατρική παρακολούθηση και περίθαλψη. Η παρακολούθηση γίνεται μέσα στις Μονάδες από ειδικούς γιατρούς των Μονάδων ή και εξωτερικούς κατ' επίσκεψη. Η περίθαλψη παρέχεται στα ειδικά για την κάθε περίπτωση, Κρατικά Νοσηλευτικά Ιδρύματα και τα Κέντρα Υγείας και λαμβάνεται πρόνοια για την ολοκλήρωση της θεραπείας και την παραμονή των ανηλίκων στο Νοσηλευτικό Ίδρυμα.

2. Κατά τη διάρκεια της νοσηλείας τους οι νέοι τελούν σε αναρρωτική άδεια, η οποία χορηγείται από τη Διεύθυνση της Μονάδας.

Άρθρο 19

Άδειες

1. Το Επιστημονικό Συμβούλιο της Μονάδας χορηγεί στον ανήλικο άδειες απουσίας από τη Μονάδα, κυρίως για διακοπές, επισκέψεις της οικογένειάς του ή για άλλο λόγο, κρινόμενο σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Οι παραπάνω άδειες δεν μπορούν να υπερβούν τις είκοσι (20) ημέρες και σε έκτακτες περιπτώσεις του ένα (1) μήνα. Οι καλοκαιρινές διακοπές διαρκούν όσο οι σχολικές.

2. Σε κάθε περίπτωση το Επιστημονικό Συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει την παραμονή των νέων εκτός των Μονάδων, με σκοπό την κοινωνική τους επανένταξη, αρχικά για έξη (6) μήνες και εφόσον η εξέλιξη είναι ικανοποιητική, για έξη μήνες ακόμη.

3. Κατά το διάστημα της παραμονής τους εκτός των Μονάδων έχουν τη συμπαράσταση και βοήθεια της Κοινωνικής Υπηρεσίας των Μονάδων ή των Επιμελητών Ανηλίκων της έδρας, όπου βρίσκεται ο ανήλικος.

Άρθρο 20

Γονική Μέριμνα

Με την εισαγωγή του νέου στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης αναστέλλεται η γονική μέριμνα και ασκείται από το Διευθυντή της Μονάδας, κατά το χρόνο παραμονής του ανήλικου σ' αυτήν, για όσα θέματα αφορούν τη διαπαιδαγώγηση, την εκπαίδευση και την επαγγελματική απασχόληση του ανήλικου.

Άρθρο 21

Στελέχωση

1. Οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης δυναμικότητας μέχρι 50 θέσεων, στελεχώνονται από 1 Διευθυντή, 1 Ψυχολόγο, 4 - 6 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 12 Παιδονόμους, το αναγκαίο προσωπικό για προεπαγγελματική απασχολησιοθεραπεία και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό.

2. Ο Διευθυντής της Μονάδας επιλέγεται μεταξύ εκείνων, που υπηρετούν ήδη στο Υπουργείο Δικαιοσύνης ή που προσλαμβάνονται ειδικά για τις θέσεις αυτές. Ως προσόντα ορίζονται πτυχίο Εγκληματολογίας, Ψυχιατρικής, Ψυχολογίας, Νομικής, Π.Α.Σ.Π.Ε., Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Εργασίας και επιπλέον ειδικευση σε θέματα ή Ιδρύματα μεταχείρισης ανηλίκων και κατάλληλη προσωπικότητα για το έργο τούτο, διαπιστούμενη από Επιτροπή επιλογής.

3. Το Επιστημονικό Συμβούλιο της Μονάδας απαρτίζεται από το Διευθυντή, τον Ψυχολόγο, τον Προϊστάμενο της Κοινωνικής Υπηρεσίας και τον Κοινωνικό Λειτουργό υπεύθυνο για τη συγκεκριμένη περίπτωση.

ΜΟΝΑΔΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΕΦΗΒΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΕΦΗΒΩΝ

Άρθρο 22

Σκοπός

1. Οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων αποβλέπουν στη διαπαιδαγώγηση και αναμόρφωση εφήβων και μετεφήβων ηλικίας 14 - 21 χρόνων, με όλα τα κατάλληλα μέσα, κυρίως εκπαίδευση σχολική και επαγγελματική και εργασία.

2. Οι Μονάδες αυτές ιδρύονται στην περιοχή Αττικής, Μαγνησίας και σε άλλες περιοχές ανάλογα με τις ανάγκες.

Άρθρο 23

Εισαγωγή

1. Στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων εισάγονται έφηβοι και μετεφηβοί, στους οποίους επιβάλλεται ποινικός σωφρονισμός ή φυλάκιση.

2. Οι υπόδικοι ανήλικοι κρατούνται κατά κανόνα σε χωριστά τμήματα των Μονάδων Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων, σε εξαιρετικές δε περιπτώσεις στο κλειστό τμήμα των Μονάδων Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης ή στο Κέντρο Παρατήρησης.

3. Σε περίπτωση, που ο νέος εισάγεται για πρώτη φορά στις Μονάδες αυτές, παραπέμπεται στο Κέντρο Παρατήρησης, αν δεν υπάρχει γι' αυτόν προηγούμενη έκθεση ή η νέα κρίνεται αναγκαία.

Άρθρο 24

Μεταχείριση

1. Η μεταχείριση στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων γίνεται σε χωριστά Καταστήματα για τους εφήβους ηλικίας 14 - 17 χρόνων, από τους μετεφήβους και χωριστά για τα αγόρια και τα κορίτσια, κατά προτίμηση σε αγροκτήματα ή άλλα κατάλληλα οικήματα.

2. Σε ανηλίκους με καλή προσαρμογή και επίδοση στα μαθήματα και την εργασία επιτρέπεται η τμηματική έκτιση του ποινικού σωφρονισμού καθώς και η άδεια εξόδου, για να επισκεφθούν τις οικογένειές τους ή για να παρακολουθούν μαθήματα ή να εργάζονται.

3. Τμηματική έκταση του ποινικού σωφρονισμού είναι η δυνατότητα της παραμονής του νέου έξω από τη Μονάδα, για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται σκόπιμο, για παρακολούθηση μαθημάτων, συμμετοχή στις εξετάσεις ή σε άλλες δραστηριότητες, οι οποίες συντελούν στην κοινωνική του προσαρμογή.

4. Η Τμηματική έκταση του ποινικού σωφρονισμού γίνεται με πράξη του Δικαστή Ανηλίκων της περιφέρειας, που βρίσκεται η Μονάδα μετά από αιτιολογημένη πρόταση του Επιστημονικού Συμβουλίου.

5. Ο χρόνος παραμονής έξω από τη Μονάδα υπολογίζεται ως χρόνος έκτισης του ποινικού σωφρονισμού, εφόσον ο νέος κατά την διάρκεια της ελεύθερης διαβίωσης, επιδεικνύει καλή διαγωγή, μετά από εισήγηση του υπεύθυνου για την περίπτωση Κοινωνικού Λειτουργού της Μονάδας, ο οποίος παρακολουθεί την περίπτωση.

Εάν ο νέος διαμένει σε περιοχή, που δεν λειτουργούν Μονάδες, την ευθύνη για την παρακολούθηση έχει ο Επιμελητής Ανηλίκων του τόπου διαμονής του νέου, ο οποίος συνεργάζεται με τη Μονάδα.

Άρθρο 25

Κυρώσεις

Σε ανηλικούς δυσπροσαρμοστούς στο πρόγραμμα της Μονάδας, είναι δυνατή η στέρηση δικαιωμάτων η επιβολή κυρώσεων, όταν οι ανήλικοι βήτουν σε σοβαρό κίνδυνο τον εαυτό τους ή τους άλλους ή δυσχεραίνουν την ομαλή λειτουργία της Μονάδας.

Οι κυρώσεις αυτές είναι: α) επίπληξη, β) περιορισμός παρακολούθησης προγραμμάτων ψυχαγωγίας, γ) περιορισμός των αδειών εξόδου, δ) προσωρινή διακοπή του ευεργετικού υπολογισμού των ημερών εργασίας, ε) προστατευτικός περιορισμός.

Η πρώτη και η δεύτερη κύρωση επιβάλλεται από το Διευθυντή της Μονάδας. Όλες οι άλλες επιβάλλονται από το Επιστημονικό Συμβούλιο.

Ο προστατευτικός περιορισμός δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερος από πέντε (5) ημέρες και εκτελείται σε χώρο υγιεινό και κατάλληλα διαμορφωμένο, τηρουμένων και των εγγυήσεων του Σωφρονιστικού Κώδικα.

Άρθρο 26

Επιστημονικό Συμβούλιο

1. Στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων λειτουργεί Επιστημονικό Συμβούλιο, το οποίο απαρτίζεται από το Διευθυντή, τον Ιατρό - Ψυχολόγο, τον Προϊστάμενο της Κοινωνικής Υπηρεσίας και τον Κοινωνικό Λειτουργό - υπεύθυνο για τη συγκεκριμένη περίπτωση.

2. Το Συμβούλιο αυτό είναι αρμόδιο να προτείνει με αιτιολογημένη έκθεση την τμηματική έκταση του ποινικού σωφρονισμού και να αποφασίζει για α) την τοποθέτηση σε εργασία ανάλογα με την περίπτωση, β) τη χορήγηση αδειών εξόδου, γ) τη στέρηση προνομίων, δ) την επιβολή κυρώσεων, ύστερα από εισήγηση του αρμόδιου οργάνου και ε) κάθε άλλη περίπτωση σχετική με τη διαβίωση, εξέλιξη και αποκατάσταση των νέων.

Το Συμβούλιο προκειμένου να αποφασίσει καλεί σε ακρόαση τον ενδιαφερόμενο.

Για την τοποθέτηση σε εργασία ή σε επαγγελματική απασχόληση του ανηλικού, συμμετέχει στο Επιστημονικό Συμβούλιο ο υπεύθυνος της εργασίας ή της επαγγελματικής απασχόλησης των ανηλίκων.

Άρθρο 27

Στελέχωση

1. Οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων είναι δυναμικότητας μέχρι 50 θέσεων, εκτός αν λειτουργούν σε αγροτικές περιοχές, οπότε μπορεί να είναι μέχρι 100 θέσεων.

2. Στελεχώνονται από 1 Διευθυντή, 1 Ψυχολόγο, 4 - 6 Κοινωνικούς Λειτουργούς, προσωπικό επίβλεψης, το αναγκαίο προσωπικό για επαγγελματική - εκπαιδευτική απασχολσιοθεραπεία και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό.

3. Ο Διευθυντής επιλέγεται όπως και στις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, για τις οποίες ομιλούν τα άρθρα 12 - 21.

4. Το προσωπικό επίβλεψης κατά προτίμηση να είναι απόφοιτοι Λυκείου, ειδικά εκπαιδευόμενοι για τις Μονάδες και να συμμετέχουν σε περιοδικά επιμορφωτικά σεμινάρια.

Το προσωπικό επίβλεψης αποκλείεται να προέρχεται από το προσωπικό φύλαξης των φυλακών.

Άρθρο 28

Μεταβατικές Διατάξεις

1. Οι Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας, που προβλέπονται στο Νόμο τούτο ιδρύονται με Προεδρικά Διατάγματα, που εκδίδονται μέσα σε έξη (6) μήνες από τη δημοσίευση του παρόντος Νόμου.
2. Παρόμοιες Μονάδες μπορεί να ιδρύονται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, εκτός από τις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων.
- Στις Μονάδες αυτές θα παρέχεται άδεια λειτουργίας και θα εποπτεύονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης.
3. Αποκλείεται η ίδρυση ή λειτουργία των πιο πάνω ή παρόμοιων Μονάδων από την ιδιωτική πρωτοβουλία.
4. Μέχρι της ίδρύσεως των Κέντρων Παρατήρησης, που προβλέπονται από τα άρθρα 3 - 5 του παρόντος νόμου, την εργασία αυτών αναλαμβάνουν τα Κέντρα Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας.
- Για την εισαγωγή των νέων στις Μονάδες, μέχρι της ίδρύσεως των Κέντρων Παρατήρησης και ελλείψει των Κέντρων Ψυχικής Υγείας, θα γνωματεύσουν ειδικοί γιατροί.
5. Όπου λειτουργούν Στέγες των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων εντάσσονται στο πρόγραμμα των Μονάδων Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας.
6. Όπου προβλέπεται σχολική εκπαίδευση το έργο αυτό αναλαμβάνουν τα Δημόσια Σχολεία της περιοχής της Μονάδας αποκλεισμένου του χαρακτηρισμού ή δημιουργίας ειδικών σχολείων μέσα στις Μονάδες.
7. Τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων και τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων, που λειτουργούν ήδη, αναδιοργανώνονται και μετονομάζονται, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.
8. Όπου ο Ποινικός Κώδικας αναφέρει αναμορφωτικό μέτρο εισαγωγής σε Ίδρυμα, εννοείται η εισαγωγή σε Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης και όπου αναφέρει ποινικό σωφρονισμό εννοείται η εισαγωγή σε Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων.
9. Οι μετακινήσεις του ανηλίκου σχετικά με την εκδίκαση της υποθέσεώς του και την εκτέλεση της αποφάσεως γίνεται από ειδικά εκπαιδευμένα όργανα ασφαλείας κατά τρόπο που να μη προκαλεί τραυματικές εμπειρίες στον ανήλικο.
10. Με Προεδρικά Διατάγματα θα καθοριστούν οι Κανονισμοί λειτουργίας των προβλεπομένων στον παρόντα νόμο Μονάδων και Κέντρων.

Άρθρο 29

Καταργούμενες Διατάξεις

Από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού ο Α.Ν.2724/40 «περί οργανώσεως και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων» εκτός των διατάξεων του άρθρου 12, όπως και κάθε άλλη γενική ή ειδική διάταξη αντίθετη με το νόμο αυτό καταργείται.

Άρθρο 30

Τελική Διάταξη

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, όπου δεν ορίζεται διαφορετικά.

Αθήνα 1984

9. Οι μετακινήσεις του ανηλίκου σχετικά με την εκδίκαση της υποθέσεώς του και την εκτέλεση της αποφάσεως γίνεται από ειδικά εκπαιδευμένα όργανα ασφαλείας κατά τρόπο που να μη προκαλεί τραυματικές εμπειρίες στον ανήλικο.
10. Με Προεδρικά Διατάγματα θα καθοριστούν οι Κανονισμοί λειτουργίας των προβλεπομένων στον παρόντα νόμο Μονάδων και Κέντρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Στέργιος: "Εγκληματικότητα ή παραβατικότητα των ανηλίκων", Ποινικά Χρονικά, 1986, τεύχος 360, σελίδες 113-120.

Αρχιμανδρίτου Μαρία: "Η κατάσταση των ανηλίκων μετά τη σωφρονιστική αντιμετώπιση", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο "Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους", Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 12-14, 1986, σελίδες 179-193.

Αστυνομική Επιθεώρηση: "Οι ποινικές επιστήμες σ' έναν κόσμο που αλλάζει", Μάρτιος 1987, σελίδες 241-283.

Βουγιούκας Κ.: "Εγκληματούντες ανήλικοι και Ποινικών μητρώων", Ποινικά Χρονικά, 1954, τεύχος 40, σελίδες 251-254.

Βουγιούκας Κ.: "Αναμορφωτικά καταστήματα και ανήλικοι", Ποινικά Χρονικά, 1954, τεύχος 40, σελίδες 51-520.

Γαρδίκας Κ.: "Ανήλικοι εγκληματίες", Ποινικά Χρονικά, 1951, τεύχος 10, σελίδες 212-280.

Γαρδίκας Κ.: "Η εξέταση της προσωπικότητας του εγκληματίου και η πρόγνωση της μελλούσης διαγωγής αυτού", Αθήνα 1970.

Chazal Gean: "Η παιδική εγκληματικότητα", (Μετάφραση Πολέμης Αρχιμίδης), Εκδόσεις Ζαχαροπούλου, Αθήνα 1967.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α: "Η έρευνα της προσωπικότητας του εγκληματίου", Ποινικά Χρονικά, 1967, τεύχος 17ο, σελίδες 129-135.

Δασκαλάκης Ηλίας: "Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης", Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

Δασκαλάκης Ηλίας: "Η μεταχείριση του ανήλικου εγκληματία", Εκλογή, 1979, τεύχος 50ο, σελίδες 3-11.

Δασκαλάκης Ηλίας: "Το στίγμα του εγκληματία και οι συνέπειές του", Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιούνιος 1987, σελίδες 461-464.

Δέδες Χ: "Δογματικά προβλήματα του Δικαίου Ανηλίκων", Νομικό Βήμα, 1976, τεύχος 24ο, σελίδες 241-249.

Δημινάς Δ: "Η ανάγκη εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας ανηλίκων", Αρμενόπουλος, 1984, τεύχος 38ο, σελίδες 339-349.

Δρακουλίδης Ν: "Τα σωστά και τα λάθη για γονείς και παιδιά από τη γέννηση ως την ενηλικίωση", εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1983.

Ελευθεροτυπία: "Σε σωφρονιστήριο ανηλίκων ο 14χρονος που σκότωσε για χαρτιά", 9.1.90, σελίδα 19.

θάνου Γεωργία: "Αναμορφωτική μεταχείριση των εγκληματιών και σε ηθικό κίνδυνο ανηλίκων στη Γαλία", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 1978, τεύχος 90, σελίδες 383-411.

Καζακοπούλου Μαλβίνα: "Κοινωνικοί Λειτουργοί και Επιμεληταί Ανηλίκων", Αθήνα 1972.

Καρμακόλιας Δ: "Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά κι εγκληματικότητα", Δελτίο εγκληματολογικής ενημέρωσης, Φεβρουάριος 1986, τεύχος 20, σελίδες 13-17.

Κακούκη-Σπηλιωτοπούλου Σ: "Η ρύθμιση της εργασίας των ανηλίκων", Εκλογή, 1980, τεύχος 520, σελίδες 67-80 και 127-157.

Κουκουτσάκη Αφ: "Σύγχρονες τάσεις στη σωφρονιστική μεταχείριση νεαρών ανηλίκων εγκληματιών", Ποινικά Χρονικά, 1979, τεύχος 290, σελίδες 732-738.

Κουράκης Ν: "Ανήλικοι παραβάτες και ποινική δικαιοσύνη", Νομικό Βήμα, 1977, τεύχος 340, σελίδες 175-179.

Κουράκης Ν: "Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος - Α' ιστορική επισκόπηση", Αθήνα 1984.

Κρίππας Γ: "Η προστασία των ανηλίκων εν τω ποινικώ δικαίω",
Αθήνα 1979.

Μανωλεδάκης Ι.: "Η γενική θεωρία του ποινικού δικαίου",
Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη - Αθήνα
1976.

Μαρνέλος Γ: "Δύο νεαροί ποιγγάνοι φονιάδες για 6.000 δραχμές",
Ελευθεροτυπία, 1.3.90, σελίδα 21.

Μάτση Αλίκη: "Ανήλικοι με χειροπέδες", Ελευθεροτυπία, Οκτώβριος
1-6, 1984, σελίδες 13-25.

Μόσχος Γιώργος: "Μορφωτικές πρωτοβουλίες στις φυλακές ανηλίκων
- Εναλλακτικές προτάσεις για τη μεταχείριση
ανηλίκων παραβατών", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο
"Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία,
τους θεσμούς, τους νόμους", Θεσσαλονίκη,
Δεκέμβριος 12-14, 1986, σελίδες 96-127.

Μπαϊρακτάρης Κώστας: "Παραβατικότητα - Φυσιολογικό και
απόκλιση", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο "Οι νεαροί
παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς,
τους νόμους", Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 12-14,
1986, σελίδες 279-296.

Μπεζέ Λουκία: "Ανήλικοι παραβάτες (Μελέτη 20 περιπτώσεων)",
Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

Μπεζέ Λουκία: "Εγκληματικότητα και κρίση ταυτότητας στην εφηβεία", Εγκλημα και κοινωνία, 1987, τεύχος 10, σελίδες 22-32.

Νεράντζης Παύλος: "Εγκληματικότητας και τύπος", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο "Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους", Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 12-14, 1986, σελίδες 172-184.

Ντζιώρας Δ: "Είναι επιτρεπτή η εξαίρεσις των κακουργημάτων και των πολιτικών εγκλημάτων των ανηλίκων;", Ποινικά Χρονικά, 1971, τεύχος 210, σελίδες 342-343.

Παναγοπούλου Γιάννα: "Η επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος και ιδιαίτερα της οικογένειας στην εγκληματικότητα των ανηλίκων", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο "Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους", Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 12-14, 1986, σελίδες 173-196.

Πανούσης Γ.: "Ο ρόλος των ποινικών επιστημών στον κοινωνικό μετασχηματισμό", Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1986.

Πανούσης Γ.: "Οι κοινωνικές σχέσεις ως αναγκαίοι όροι της εγκληματογένεσης", Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

- Πανούσης Γ.: "Τα πλαίσια και το αντικείμενο της οργάνωσης της εγκληματολογίας", Δοκίμια Επιστημολογίας, Μάρτιος 1987, σελίδες 193-195.
- Παπαδάτου Π.: "Γενικά αρχαί της συγχρόνου ορθολογιστικής και ανθρωπιστικής αντεγκληματικής πολιτικής", Αθήνα 1973.
- Παπαδάτου Π.: "Γενικά αρχαί της συγχρόνου ορθολογιστικής και ανθρωπιστικής αντεγκληματικής πολιτικής", Αθήνα 1977.
- Παπαζαχαρίου Ι.: "Μελέται εκ του δικαίου ανηλίκων", Σπουδαστήριο Ποινικών Επιστημών, 1959, τόμος 1ος, σελίδες 210-239.
- Παπαζαχαρίου Ι.: "Μελέται εκ του δικαίου ανηλίκων", Σπουδαστήριο Ποινικών Επιστημών, 1959, τόμος 2ος, σελίδες 54-69.
- Παπαζαχαρίου Ι.: "Μελέται εκ του δικαίου ανηλίκων", Σπουδαστήριο Ποινικών Επιστημών, 1960, τόμος 3ος, σελίδες 45-46.
- Παπαζαχαρίου Ι.: "Μελέται εκ του δικαίου ανηλίκων", Σπουδαστήριο Ποινικών Επιστημών, 1953, τόμος 4ος, σελίδες 70-87.

Παπαχρίστου Αθ: "Το στίγμα του εγκληματία", Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιούνιος 1988, σελίδες 396-397.

Παρασκευόπουλος Ν: "Διάχρονικότητα του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας - Στιγματιστική λειτουργία της ποινικής μεταχείρισης του ανηλίκου", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο "Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους", Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 12-14, 1986, σελίδες 260-273.

Ποινικά Χρονικά: "Συγκριτική έρευνα εγκληματολογίας", 1979, σελίδες 732-780.

Proidl Judy: "Βοηθώντας τους ανήλικους εγκληματίες. Ένα πρωτοποριακό πρόγραμμα της Αστυνομίας του Κάλγκαρι στον Καναδά", (μετάφραση Γιώργος Λεκκάκης), Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιούνιος 1988, σελίδες 402-404.

Ρώμας Χρήστος: "Λεξικό ανεπτυγμένων εννοιών", Εκδόσεις επικαιρότητα, Αθήνα 1984.

Σαλκίτσογλου Τ: "Ο ρόλος της Αστυνομίας και της Εισαγγελίας στην πρόληψη της εγκληματικότητας ανηλίκων", Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιανουάριος 1989, σελίδες 33-36.

Σαμουρίδου Κ: "Ο ρόλος των Επιμελητών Ανηλίκων στην ποινική μεταχείριση των ανηλίκων - Παρατηρήσεις πάνω στη δουλειά του Επιμελητή Ανηλίκων σήμερα - Προτάσεις για μια ομαλή ένταξη των ανηλίκων παραβατών στην κοινωνία", Ανακοίνωση στο Σεμινάριο "Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους", Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 12-14, 1986, σελίδες 331-359.

Σπινέλλη Καλλιόπη: "Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της θεωρίας της ετικέτας", Ποινικά Χρονικά, 1976, τεύχος 260, σελίδες 789-800.

Σπινέλλη Καλλιόπη: "Αστυνομία και ανήλικοι", Αστυνομική Επιθεώρηση, Μάρτιος 1989, σελίδες 788-790.

Σπινέλλη Καλλιόπη: "Ποινική ή εξωποινική πρόληψη των εγκλημάτων;", Κοινωνική Εργασία, 1987, τεύχος 70, σελίδες 154-162.

Σπινέλλη Κ. - Τρωιάννου Α.: "Δίκαιο Ανηλίκων - Ποινικές ρυθμίσεις κι εγκληματολογικές προεκτάσεις", Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1987.

Σωτήρχου Ι.: "Προφυλακίσεις ανηλίκων - Όταν ο νόμος παρανομεί", Ελευθεροτυπία, 20.8.1990, σελίδες 20-21.

Σωτήρχου Ι.: "Προφυλακίσεις ανηλίκων - Στοπ στην προτιμωρία",
Ελευθεροτυπία, 21.8.1990, σελίδες 20-21.

Σωτήρχου Ι.: "Φυλακές - Συζήτηση - "Κατηγορώ" σωφρονιστικών
υπαλλήλων - Μετεκπαιδευτήρια... κακοποιών και
μόνο", Ελευθεροτυπία, 13.2.1990, σελίδα 12.

Τρωϊάννου-Λουλά Α: "Η εισαγωγή ανηλίκων σε Ιδρυμα Αγωγής και η
άσκηση της αστικής επιμέλειάς του", Ποινικά
Χρονικά, 1979, τεύχος 29ο, σελίδες 193-212.

Τρωϊάννου-Λουλά Α: "Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων", Αθήνα -
Κομοτηνή 1987.

Τρωϊάννου-Λουλά Α: "Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων
Ανηλίκων εν Ελλάδι", Αθήνα 1977.

Τρωϊάννου-Λουλά Α: "Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του",
Νομικό Βήμα, 1982, τεύχος 30ο, σελίδες 288-289
και 377-390.

Τρωϊάννου-Λουλά Α: "Προβλήματα προκύπτοντα εκ της εφαρμογής των
περί ποινικού μητρώου διατάξεων επί ανηλίκων",
Ποινικά Χρονικά, 1975, τεύχος 25ο, σελίδες 268-
285.

Τσαούσης Δ: "Η εγκληματικότητα των ανηλίκων εις την περιφέρεια
της πρωτεύουσας", Εκδόσεις Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1974.

Φαρσεδάκης Ι.: "Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων", Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1986.

Φίλιας Β: "Εγκληματικότητα και κοινωνικές δομές", Αστυνομική Επιθεώρηση, Οκτώβριος 1987, σελίδες 762-766.

Φίλιας Β: "Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών", Εκδόσεις Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη Gutenberg, Αθήνα 1977.

Φαρσεδάκης Ι.: "Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων", Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1987.

Φωτάκης Ν.: "Ψυχολογικές απόψεις για την εγκληματικότητα των νέων στη σύγχρονη κοινωνία", περιοδικό Αρμενόπουλος, 1978, τεύχος 32ο, σελίδες 641-653.

Χρηστάκης Θ.: "10 μέτρα κατά του εγκλήματος - Εισήγηση στο Υπουργείο Δικαιοσύνης από καθηγητές", Καθημερινή, 20.5.1990, σελίδα 11.

